

IGOR GOUZENKO'S ONTHULLINGEN

„Een grote publieke dienst aan dit land” — zo noemde de Koninklijke Canadese Commissie van Onderzoek naar de Sovjet-spijonnage in Canada de moedige daad van Igor Gouzenko, die het bestaan van deze spijonnage en van een uitgebreide vijfde colonne met groot levensgevaar ontmaskerde, door met een honderdtal zeer bezwarende documenten te vluchten uit de Sovjet-ambassade te Ottawa. In onderstaand artikel (waarvan de nadruk, ook bij gedeelten, verboden is) beschrijft Gouzenko in zijn eigen woorden hoe hij met zijn vrouw tot het besluit kwam met de Sovjets te breken en hoe hij vervolgens maandenlang in stilte en onder voortdurende angst voor ontdekking werkte aan de voorbereiding van zijn vlucht. Vervolgens verhaalt hij hoe hij tot de keuze van de meest geschikte datum voor het ten uitvoer brengen van zijn plannen kwam en hoe hij zich tot sluitte

op 5 September 1945, toen alle omstandigheden gunstig schenen, onder een voorwendsel toegang verschaftte tot de geheime kluis op de tweede etage van de ambassade, waarna hij met de documenten „die hem als lood in de zakken wogen” verdween. Gouzenko's relaas heeft alle kwaliteiten van een voortreffelijk verhaal; het boeit van begin tot einde en heeft de spanning van een goede detective-roman, al gaat het in dit geval niet om fantasie, maar om de harde werkelijkheid. Helaas is het ons niet mogelijk een foto van den schrijver af te drukken, aangezien om veiligheidsredenen geen foto's van Gouzenko, die zich met zijn gezin nog steeds onder bescherming bevindt van de befaamde Royal Canadian Mounted Police, de Koninklijke Canadese Bereden Politie, zijn gemaakt. Het tweede deel van Gouzenko's boeiende relaas wordt gepubliceerd in „Ons Vrije Nederland” nr. 26 van 3 April a.s.

SPIONNAGE VOOR

Deel I:

MIJN VLUCHT

VAN DE

AMBASSADE

STALIN

HET begon eigenlijk op die avond, toen ik thuis kwam en ik Anna vertelde, dat ze ons terug wilden sturen naar Moskou. Maar al lang voor die avond had ik met het denkbeeld rondgelopen — om precies te zijn sedert de eerste dag de beste, waarop ik te Fairbanks in Alaska uit het vliegtuig stapte en opmerkte hoe goed onderhouden en goed georganiseerd het vliegveld er uitzag in vergelijking met het vliegveld, dat ik juist in Siberië had verteld, en hoe welwillend de Amerikanen ons behandelden. En hoeveel sinaasappelen er voor iedereen te koop waren in de winkels, verderop in de stad. Maar die avond begonnen al die gedachten rond te wentelen in mijn geest — en ik begon plannen te maken met Anna.

Het was laat geworden eer ik die avond thuis was. Ik had wat rondgeslenterd door de straten van Ottawa, omdat ik er een hekel aan had het haar te vertellen.

Bij de voordeur kwam zij mij tegemoet. Ik deed de deur achter mij dicht en keek haar aan.

„Slecht nieuws”, zei ik. Zij gaf geen antwoord.

„Moskou zegt, dat we terug moeten komen. Er kwam vanmiddag een telegram binnen bij Zabolin”. Anna viel op haar knieën op de grond en begon te huilen. Zij schudde haar hoofd.

„Maar we gaan niet terug”, zei ze. „We kunnen niet. We kunnen het kind niet laten opgroeien in dat land”.

Het was de eerste maal, dat we er samen over spraken, maar zij wist, dat zij het mij niet hoefde uit te leggen of er met mij over hoefde te praten. Wij wisten op dat moment beiden wat wij gingen doen. Ik hielp haar op van de vloer en gaf haar een zoen, en toen gingen we samen op de bank zitten en begonnen te praten over de kwestie hoe en wanneer wij het zouden doen. Het duurde een hele tijd voordat wij beiden merkten, dat ik nog steeds mijn jas aanhad en mijn hoed op.

Dat was in September 1944. Voor de geweldige hoeveelheid werk, die de Sovjet-ambassade in Ottawa

geacht werd te verrichten, was zij onderbezet met personeel. Ik had sneller voortgang gemaakt met mijn studie van de Engelse taal dan de meeste andere leden van de staf. Daarom besloot ik het erop te wagen en ik vroeg kolonel Zabolin, die de chef was van de militaire spijonnage en voor wien ik werkte als code-assistent, aan Moskou te vragen terug te komen op hun besluit en mij in Canada te laten blijven als tolk of bij de inlichtingendienst. Moskou willigde mijn verzoek om uitstel van mijn terugkeer in, maar slechts op conditie, dat ik mijn tegenwoordige werk op de code-afdeling zou blijven verrichten. Dat was een pak van mijn hart. Toen ik voor het eerst hoorde, dat Moskou mijn terugkeer wenste, vroeg ik mij af of soms een lid van de geheime Sovjet-politie, de N.K.W.D., mijn gedachten had gelezen en geraden had, dat ik in mijn geest steeds vergelijkingen maakte tussen de democratie, zoals die mij was afgeschilderd in debatten op de Communistische Jongeren Club in Moskou, en de democratie, zoals ik die in dit land had leren kennen. Ik was bang, dat mijn terugroeping betekende, dat men mij wilde „liquideren” of dat men mij naar de zoutmijnen wilde sturen.

Maar mijn werk als code-assistent bestond geheel uit het behandelen van geheime en belangrijke mededelingen. Dat is een werk, dat men slechts door mensen laat verrichten, die het volle vertrouwen genieten. Het bevel van Moskou, dat ik door moest blijven gaan met dat werk, kon niet anders betekenen dan dat ik nog steeds werd aangeslagen als een zeer trouw Sovjet-burger.

Heel die winter en de daarop volgende lente gingen Anna en ik door met het uitwerken van onze plannen. Het waren geen eenvoudige plannen. Wij wisten, dat ze onze ouders in Rusland veel leed zouden veroorzaken.

„Het valt zwaar, maar we moeten proberen eerst aan onze jongen te denken”, zei Anna. „Wanneer Andrei eenmaal wat ouder is en we moeten hem vertellen, dat hij geboren werd in Canada, en hoe het leven daar was, dan zal hij ons vervloeken, dat we hem ooit naar Rusland teruggebracht hebben. En hoe zullen wij hem recht in de ogen kunnen zien?”

Zo werd het Juni. En toen kwam Koulakov in Ottawa aan, om mijn plaats in te nemen als kolonel Zabolin's code-assistent. En opnieuw verlangde Moskou mijn terugkeer. Ik begon mij klaar te maken voor het uitvoeren van mijn plan.

In het begin had ik er alleen maar aan gedacht mijn vrouw en zontje mee te nemen en te verdwijnen, ergens te vluchten in Canada of naar de Verenigde Staten en mijn naam te veranderen. Maar nadat het voor mij eenmaal vast stond, dat ik voor

*Ans Vrij
Nederland
27-3-10-48*

goed in Amerika wilde blijven, begonnen de dingen, die ik op de Sovjet-ambassade zag en hoorde, mij te hinderen. Ik kreeg het gevoel, dat de beide Amerikaanse democratiën, Canada en de United States, eigenlijk mijn landen waren en dat ik deze landen trouw diende te blijven. De rapporten van Zabolin's Canadese agenten, die mij tot dusverre onverschillig hadden gelaten, kregen nu een geheel nieuwe betekenis voor mij, wanneer ik ze in code omzette voor doorzending naar Moskou. Ik kon de woorden niet meer vergeten, waarmede Pavlov, de tweede secretaris en het hoofd van de N.K.W.D. op de ambassade, ons op een zekere dag gewaarschuwd had: „Bedenkt, dat ge hier in Canada door vijanden omgeven zijt”.

Ik lag de hele nacht wakker, nadat ik overdag gewerkt had aan een boodschap voor Moskou, waarin de inlichtingen werden overgebracht, die Zabolin verkregen had van Dr. Allan Nun May, een Engelse geleerde, die was verbonden aan de installaties voor de bestudering van de Atoomenergie in Montreal en Chalk River.

Dit gebeurde in de lente van 1945, maanden voordat de wereld iets hoorde van de atoombom. De boodschap beschreef de hele Amerikaanse atoombom-installaties en noemde generaal-majoor Leslie R. Groves als de organisator en Oppenheimer als „de hersenen”. De boodschap vermeldde voorts de namen van de overige, bij het plan betrokken geleerden en gaf een opsomming van de fabrieken en proefstations te Oak Ridge in Tennessee, Los Alamos in Nieuw Mexico, de universiteit van Chicago, en Hanford in Washington.

Ik kreeg die dag ook onder ogen de uitvoerige en zeer technische beschrijving van Dr. May over de wetenschappelijke methoden, die waren gebezigd om het probleem van de atoombom op te lossen. Het rapport nam tien blaadjes in beslag, die getikt waren zonder tussenruimte tussen de regels, en omdat het te uitgebreid was om in code over te zetten, werd het niet naar Moskou getelegrafeerd, maar met de diplomatieke post verzonden.

Ik hoorde Zabolin en zijn geslepen eerste assistent luitenant-kolonel Motinov discussiëren over de monsters van Uranium 233 en Uranium 235, welke Dr. May hun had verstrekt. Motinov, die naar Moskou terugvlog, omdat hij een nieuwe spionnage-opdracht kreeg in Washington, nam de monsters in het vliegtuig mee.

Mocht ik toen nog enige twijfel hebben gekoesterd omtrent mijn besluit om met de Sovjets te breken, dan werd die wel teniet gedaan door de toon, die op de Sovjet-ambassade heerste op V-J-dag. Er werd niet gesproken over de hoop, de atoombom door internationale controle te beteugelen. Alle hogere officieren op de Ambassade hadden het maar over één ding: „Nu de Amerikanen de bom hebben uitgevonden, moeten wij het geheim stelen”.

Zabolin, die in een vrolijke stemming was, bracht een toast uit op de Amerikanen: „Gisteren onze bondgenoten, heden onze burens, morgen onze vijanden”.

Gedurende de drie weken, welke op V-J dag volgden, maakte ik zorgvuldige notities van de structuur van het spionnagenet der Sovjet-Unie en de identiteit van haar vijfde colonne agenten. Uit de geheime telegrammen in het archief selecteerde ik aantekeningen, en memoranda, waarin namen werden genoemd en plannen werden beschreven. De documenten, waarvan ik gebruik wilde maken, merkte ik door de rechter bovenhoekjes om te vouwen. Dit zou mij in staat stellen om ze snel uit het archief op te vissen, zodra de tijd daartoe rijp was en ik snel zou moeten handelen.

Ik had niet meer de wens om weg te sluipen en te verdwijnen zonder een spoor achter te laten. Ik wilde integendeel zoveel mogelijk opzien verwekken. Anna en ik gingen zorgvuldig na, wat de beste atoom zou zijn. Wij kwamen tot de conclusie, dat begin September 1945 ongeveer goed zou zijn. Ik had mijn vertrek naar Moskou juist zo lang weten te stellen, dat ik nog net geen verdenking op mij geladen had. Ik was nu echter bang, dat Zabolin mij ieder ogenblik van mijn taak kon en zou ont-

heffen en dat ik dan niet meer de tijd zou hebben om mij naar de geheime code-kamer op de tweede etage van de ambassade te begeven, waar de belangrijke documenten in een kluis opgeborgen lagen.

Daarbij kwam Anna's zwangerschap. September was haar zesde maand. Wij wilden aan de Russen ontsnappen voor de baby geboren werd. En wanneer wij zouden wachten tot eind September of begin October, zou het voor haar te bezwaarlijk zijn om met Andrei en mij te reizen.

Ik moest nu de beste dag van de week uitzoeken. De Zaterdag zou ideaal zijn, omdat het grootste gedeelte van de ambassade-staf niet op Zondag werkte. Dat zou mij een dag speling geven voordat mijn afwezigheid werd opgemerkt. Maar ik wilde met mijn buitgemaakte documenten rechtstreeks naar de kranten en naar de Canadese regering gaan. En ik was bang, dat hun kantoren op Zaterdagavond en Zondag gesloten zouden zijn. Ten slotte besloot ik, dat Woensdag 5 September de beste dag zou zijn.

Mijn beide superieuren, Zabolin en Rogov, hadden het plan de avond door te brengen met het gaan zien van een film in het theater van de Nationale Filmraad in Ottawa. Omdat ik een code-assistent was, wiens werk een zeer geheim karakter droeg, wisten mijn collega's van de ambassade-staf op één uitzondering na weinig of niets van de uren, waarop ik verondersteld werd te werken. Die ene uitzondering was Koulakov, de andere code-assistent voor de militaire spionage, die met mij samenwerkte en die zich in moest werken om voor zijn taak gereed te zijn, wanneer ik naar Moskou terug moest. De Woensdag was de dag, waarop Koulakov 's-avonds de wacht moest houden in het huis van de militaire attaché op Range Road, een paar huizenblokken van de ambassade. Ik wist, dat hij daar zou zijn tot Donderdagmorgen en dat hij vervolgens zou slapen tot Donderdagmiddag. Hij zou mijn afwezigheid niet opmerken voor Donderdagmiddag om een uur of één. Dat zou mij in totaal ongeveer 16 uur respijt geven, voordat de N.K.W.D. mij zou gaan achtervolgen.

Op die Woensdagmiddag liet ik een paar telegrammen voor Moskou in mijn lessenaar liggen zonder ze af te maken, zodat ik een excuus zou hebben om terug te komen en 's-avonds aan het werk te gaan in de geheime code-kamer.

Vervolgens ging ik naar huis. Anna had de deur op slot gedaan. Ik klopte drie maal, toen twee maal en toen nog eens drie keer. Gedurende de afgelopen maanden had zij de deur alleen geopend, wanneer zij dit afgesproken signaal hoorde. Wij leefden immers in voortdurende angst, dat iemand van de ambassade onze bedoelingen zou ontdekken, voordat wij de kans kregen ze ten uitvoer te leggen. Voor dat geval hadden wij onze voorzorgsmaatregelen genomen. Twee weken geleden had ik twee telegrammen uit het archief genomen. Het ene was een verzoek van Moskou om inlichtingen over de atoombom en het andere was een rapport van Zabolin aan Moskou over de verkiezing van Fred Rose, communistenleider van Montreal en geheim agent van de Sovjets, tot lid van het Canadese parlement. Ik had twee officiële routine-telegrammen voor Moskou geschreven, die betrekking hadden op technische code-kwesties en die gericht waren aan de chef van de code-afdeling in Moskou, en die telegrammen had ik in de plaats gelegd van de door mij ontvreemde telegrammen, zodat iemand, die toevallig een blik sloeg in het archief, niet dadelijk zou merken, dat er twee telegrammen ontbraken. Vervolgens had ik de telegrammen over Rose en de atoombom mee naar huis genomen en ze verstoppt in de keukenkast. Wanneer er iets mis ging en ik niet in de gelegenheid zou zijn om de door mij met omgekruide hoekjes gemerkte stukken uit de kluis van de ambassade te lichten, dan had ik in elk geval deze twee telegrammen om mee te ontsnappen. Wanneer ik zou worden vermoord of gegrepen voordat ik de vlucht kon nemen, zou Anna ze uit de keukenkast nemen en ze aan de Canadese autoriteiten overhandigen om voor haarzelf en Andrei officiële bescherming te verkrijgen. Bovendien hadden wij op een plank van de keukenkast, vlak bij de telegrammen, een doosje lucifers neergelegd. Als alles mis ging en de N.K.W.D. ons huis zou omsingelen, zou Anna de telegrammen verbranden.

erop te wagen en ik vroeg kolonel Zobotin, die de chef was van de militaire spionage en voor wien

innen in ons flatje. Andrei kraaide mij toe van de hoge kinderstoel, die in de keuken stond, want hij was juist aan het eten.

„Vanavond?“, vroeg Anna.

Ik knikte. En ik vertelde haar, dat ik die middag met Rogov had gesproken en dat mij gebleken was, dat hij en Zobotin hun plannen niet veranderd hadden en dat zij naar de film zouden gaan. Ik vertelde haar ook, dat Rogov mij weer gevraagd had of wij nu al kant en klaar waren om naar Moskou te vertrekken — een vraag, die hij mij de laatste maanden bijna dagelijks gesteld had.

„Moskou“, zei Anna. „Morgen om deze tijd zullen een heleboel mensen in Moskou over jou praten. En zij zullen je benijden.“

Wij waren beiden opgelucht, dat het hele gedoe nu over een paar uur voorbij zou zijn — hoe het dan ook af zou lopen. De spanning van de laatste weken had onze zenuwen geen goed gedaan.

Opnieuw besprak ik het hele plan met Anna, om elk detail nog eens goed in ons op te nemen, en toen keek ik op mijn horloge. Het was pas kwart voor zes. Ik was van plan eerst naar het huis van de militaire attaché te gaan om er zeker van te zijn, dat Koulakov daar inderdaad aanwezig was om zijn bewakingstaak te beginnen. Vervolgens zou ik naar de ambassade gaan. Ik wilde daar niet voor zeer lang op zijn vroegst aankomen.

Ik zag Andrei uit zijn hoge stoel en speelde een pootje met hem. Ik vroeg mij af of ik hem en Anna ooit terug zou zien. Maar daar wilde ik nu niet aan denken. Ik stond op, nam afscheid en ging naar buiten. Anna grendelde de deur achter mijn rug. Het was een zeer warme dag geweest en de vooravond was nog drukkend. Met de tram ging ik naar Range Road en liep van de halte naar Zobotin's huis. Zobotin's officiële positie in Ottawa was die van militaire attaché aan de ambassade. Zijn huis, waar veel officieel werk werd verricht, lag een paar huizen van dat van de Amerikaanse militaire attaché verwijderd.

In de hal liep ik Galkin en enkele andere jongelui, die op de ambassade werkten, tegen het lijf. Terwijl zij mij vroegen om met hen mee te gaan naar een bioscoop, gaf ik mijn ogen de kost en merkte ik op, dat Koulakov de presentielijst had getekend en

dat hij al had plaatsgenomen achter de lessenaar van de „nachtwacht“. Ik groette hem in het voorbijgaan.

„Naar welke bioscoop gaan jullie?“, vroeg ik Galkin. Hij noemde de naam van een bioscoop in de buurt.

„Ik heb een stukje met hen op, langs Range Road. „Ik geloof, dat ik die film al gezien heb“, zei ik.

„Ik pak liever een trammetje en dan ga ik naar een revue in de stad.“

Ik wachtte bij de tramhalte tot zij om een hoek verdwenen waren. Daarop wandelde ik naar de ambassade. En daar zat natuurlijk juist de enige man, die ik er liever niet gezien had: Pavlov, de baas van de N.K.W.D. Hij zat in de wachtkamer, achter de voordeur, maar hij lette niet op mij. Ik ging naar boven naar de geheime code-kamer op de tweede etage.

De geheime code-kamer van de Sovjet-ambassade was gebouwd als een kluisinrichting in de kelder van een bank. Slechts een paar van ons, nl. de code-assistenten en de hoogste leden van de ambassade-staf, hadden het recht haar te betreden. De man, die in de kamer de wacht had, kon mijn kloppen op de dubbele stalen deuren natuurlijk niet horen. Daarom moest men, om binnen te komen, op een geheim electrisch knopje drukken, dat onder de trapleuning vlak bij de kluiskamer verborgen zat. Eerst drukte je op dat knopje, daarna ging je de trap op, schoof een gordijn opzij en hield dan je gezicht voor een kleine opening in de deur.

Wanneer de man, die de wacht had, je gezicht herkende, nam hij sloten en grendels van de eerste deur, liet je binnen en sloot de deur weer. Vervolgens ontsloot hij een tweede stalen deur en liet je in de eigenlijke kluiskamer, waar je altijd dansmuziek kon horen van de radio in de werkkamer van de chef van de code-afdeling. De chef liet die

radio niet zo hard spelen, omdat hij zo dol was op muziek. De bedoeling was alleen, dat niemand de gesprekken, die in zijn kamer gevoerd werden, zou kunnen afuisteren.

Door het midden van de kluis liep een nauwe gang met drie kamers aan elke kant. In de beide kamers aan het eind bevonden zich verbrandingsoventjes, waarmede men documenten vernietigde. Iedereen, die in de kluiskamer werk had te verrichten, had toegang tot de kleine verbrandingsoven in de kamer links van de gang. Slechts de chef van de code-afdeling mocht de andere verbrandingsoven gebruiken, die zich in de kamer aan de rechterkant van de gang bevond en die voorzien was van een krachtige ventilator, waardoor een zodanige hitte kon worden ontwikkeld, dat men in die oven in korte tijd gemakkelijk een menselijke kon verbranden. Zij was er groot genoeg voor en ik veronderstel, dat de oven ook met dat doel gebouwd was. De man, die die avond de wacht had in de kluis-kamer, was een oude vriend van mij, Ryazanov, de code-assistent van de handelsattaché. Ik merkte op, dat hij alleen was.

„Moet je weer overwerken?“, vroeg hij.

„Ik maak het vanavond niet laat. Ik wil vlug opschieten, dan ben ik voor half negen klaar en kan ik de tweede avondvoorstelling van de bioscoop halen.“

Ryazanov merkte op, dat de hele ambassade vanavond blijkbaar naar de bioscoop ging, behalve hij. Ik stapte mijn kantoortje binnen, het eerste aan mijn rechterhand, opende mijn bureau en nam er Zobotin's documentenzak uit, die ik daar 's-middags had neergelegd. Ik nam er de documenten met de omgevouwen hoekjes uit. En ik liep ze nog eens door.

Het waren bijna honderd verschillende documenten, sommige waren niet meer dan kleine strookjes papier en andere zo groot, dat ze verscheidene grote vellen papier besloegen. Ten einde de enorme omvang van Zobotin's spionagewerk duidelijk te maken, had ik ook een getikte lijst bij mijn documenten gevoegd, waarop elke afzonderlijke informatie stond aangegeven, die van spionnen afkomstig was en die de oogst vormde, welke in een week tijds (in Januari 1945) naar Moskou was gezonden. Op die lijst stonden 109 verschillende onderwerpen. Zij omvatten vertrouwelijke rapporten van Dana Wilgress, de Canadese ambassadeur in Moskou, aan minister-president Mackenzie King, welke documenten Zobotin had verkregen van Kathleen Willsher, een spionne, die een regeringsfunctie te Ottawa bekleedde; voorts rapporten omtrent geheime zittingen van het Canadese parlement, afkomstig van Fred Rose, die als Sovjet-spion fungeerde in het Canadese Lagerhuis; cijfers over de vliegtuigproductie en berichten over fabrieken van tanks en munitie.

Er waren ook rapporten over spionnen en bijeenkomsten van spionage-groepen; telegrammen met betrekking tot het atoomonderzoek; verzoeken van Moskou om inlichtingen over de bewegingen van verschillende Amerikaanse infanterie-, luchtlandings- en tankdivisies; inlichtingen omtrent de Amerikaanse „snuffelgranaten“; instructies betreffende het uitwisselen van spionnen tussen verschillende Sovjet-spionnagenetten in de U.S.A. en Canada en omtrent de financiering van het spionagewerk.

Ik greep al deze documenten en verborg ze in mijn overhemd. Vervolgens ging ik aan mijn bureau zitten en maakte de telegrammen aan Moskou af, die ik die middag had laten liggen om als een afbi te dienen voor mijn gang naar de code-kamer in de avonduren. Deze telegrammen hadden betrekking op documenten, welke waren verkregen door Emma Woikin, een Sovjet-spionne, die werkte in het Canadese Departement van Buitenlandse Zaken. Het waren vertrouwelijke rapporten over Britse regeringsaangelegenheden in de Balkan.

Ik stapte door het gangetje en gaf de telegrammen voor Moskou aan Ryazanov. Ik verzegelde Zobotin's documentenzak en gaf ook die aan Ryazanov om haar weer op te bergen in de kluis.

Zover gekomen, stierf ik haast van verlangen om zo gauw mogelijk weg te komen uit de ambassade. Het leek mij of de documenten wel duizend kilo wogen en ik verbeeldde mij, dat ze aan alle kanten

onder mijn overhemd uitpuilden. Maar ik moest een onverschillige indruk maken. Daarom waste ik op mijn gemak mijn handen en maakte ik grappen met Ryazanov.

„Gooi de tent toch dicht en ga met mij mee naar de bioscoop”, zei ik. „Wat kan het je eigenlijk schelen. Niemand zal het merken.”

„O ja, toch wel. Weet je niet meer van dat reparatieklusje aan onze Buick, een tijdje geleden? Het was een karweitje van twintig dollar. Maar diezelfde avond ging er een uitvoerig rapport over naar Moskou.”

Ik zette mijn hoed op en vroeg hem nog eens of hij echt niet meeding. Hij antwoordde van nee. Toen liet hij me uit, door de dubbele deuren van de kluis. Toen ik de ambassade uitging, zag ik, dat Pavlov niet meer achter zijn lessenaar zat.

5063 - 147

FRED ROSE was communistisch afgevaardigde in het Canadese Parlement; hij maakte zich schuldig aan hoogverraad door de Russen geheime inlichtingen te doen toekomen.

DE „ATOOMPOLITIE” kon indringers weren, maar was machteloos tegen verraad van geheimen aan de Sovjet-spionage.

Redactie Telefoon 183830, Toestel 902, Wassenaarseweg 40, Den Haag

Persoverzicht van de afd. Documentatie

Regeringsvoorlichtingsdienst

MIKOLAI ZABOTIN is de man, die in de beruchte spionage-affaire de belangrijkste rol heeft gespeeld. Hij was chef van de spionage-afdeling aan de Sovjet-ambassade te Ottawa, werd later teruggeroepen.

Redactie Telefoon 183830, Toestel 902, Wassenaarseweg 40, Den Haag

Persoverzicht van de afd. Documentatie

Regeringsvoorlichtingsdienst

KATHLEEN MARY WILLISHER, de vrouw, die een regeringsfunctie te Ottawa bekleedde en deze positie misbruikte om de Russen belangrijke inlichtingen te verschaffen over onderwerpen, die Zabolin bijzonder interesseerden. Zij werd Maart 1946 door de befaamde Koninklijke Canadese Bereden Politie gearresteerd.

IGOR GOUZENKO'S ONTHULLINGEN

Igor Gouzenko, de ambtenaar van de Sovjet ambassade te Ottawa, die op 5 September 1945 ontvluchtte met medeneming van een groot aantal geheime documenten, welke het onomstotelijk bewijs leverden van de Russische atoomspionage en van het bestaan van een uitgebreide communistische vijfde colonne in Canada en de Verenigde Staten, vervolgt hieronder het relaas van zijn bevindingen. In deel I van zijn artikelen-serie („De Beiaard der Lage Landen” no. 19 van 27 Maart j.l.) beschreef Gouzenko hoe hij tot zijn plannen kwam en hoe hij ten slotte, na maandenlange voorbereidingen, erin slaagde meer dan honderd geheime documenten uit de kluiskamer van de ambassade te ontvreemden. In het hieronder volgende tweede deel van zijn relaas beschrijft hij met welke moeilijkheden hij te kampen had om de belangstelling van pers en

regering te trekken — een gevolg van het feit, dat men hem aanvankelijk niet vertrouwde. Dagenlang zwierf Gouzenko met vrouw en kind onder de voortdurende bedreiging van achtervolging door de N.K.W.D., de Russische geheime politieke politie, rond door de straten van Ottawa, terwijl personeel van de ambassade zich met geweld toegang tot zijn woning verschafte. Ten slotte slaagde hij erin bescherming te verkrijgen van de Koninklijke Canadese Bereden Politie, die een maandenlang durend onderzoek instelde naar de spionagenetten van Sovjet-Rusland, alvorens zij zo ver was, dat minister-president Mackenzie King zijn opzienbarende verklaringen in het Canadese parlement kon afleggen. Ook van dit tweede artikel, waarvan de publicatierechten voor Nederland berusten bij „Ons Vrije Nederland”, is de nadruk verboden.

SPIONNAGE VOOR

Deel II:

WIJ LEUREN

MET EEN TAS

DOCUMENTEN

Ik nam een tram de stad in en ging naar het gebouw van één van de kranten, de Ottawa Journal. Ik was zenuwachtig. Ik stond op straat het zweet van mijn gezicht te wassen en ik probeerde uit te vinden of ik niet achtervolgd werd. Ten slotte ging ik naar binnen en vroeg aan de liftmeisje, waar ik de hoofdredacteur kon vinden. „Zesde verdieping”, zei hij, zonder mij aan te kijken. Op de zesde verdieping vond ik een deur met het opschrift: „Hoofdredacteur”. Ik begon op de deur te kloppen. Plotseling hield ik op. Ik vroeg mij opeens af of het wel verstandig was wat ik deed. Ik wist, hoe de Russische geheime politie, de N.K.W.D., te werk placht te gaan en ik vroeg mij af of zij niet bij elke Canadese krant minstens één spion zou hebben. Ik draaide mij om en ging terug naar de lift.

De deur van de lift ging met een smak open en ik stapte naar binnen. De lift zakte een paar verdiepingen en stopte toen. Er kwamen nog meer mensen binnen. Ik keek om mij heen en zag, dat een vrouw mij toeknikte en tegen mij glimlachte. Haar gezicht kwam mij bekend voor. Ik werd bijna misselijk van angst. Zij was een Canadese, maar hoewel ik mij niet te binnen kon brengen wie zij was, herinnerde ik mij toch, dat ik haar wel eens gezien had op een officiële receptie in de Sovjet-ambassade. Ik begreep, dat zij mij herkend had. Ik voelde, dat ik rood werd. Zij boog zich nieuwsgierig naar mij over en zei: „wat doet u hier? Is er groot nieuws op de ambassade?”

De lift stopte op de begane grond en het publiek drong naar buiten, waarbij wij werden meegedruwd. „Nee, nee”, zei ik. „Geen nieuws. Absoluut niets.” Daarop zei zij iets anders tegen mij, maar toen ze haar mond nog nauwelijks had open gedaan, stamelde ik een goedenavond en liep zo vlug mogelijk naar de buitendeur om haar te ontlopen. Ik liep een paar huizenblokken ver in een soort verdoving. Toen

ging ik naar huis.

Anna deed de deur open, nadat ik eerst drie keer, toen twee keer en ten slotte nog eens drie keer had geklopt. Zij staarde mij aan.

„Zo gauw al? Is alles gebeurd? Of is er iets mis gegaan?”

Ik vertelde haar alles wat er gebeurd was, en eindigde mijn relaas met te vertellen van de vrouw in de lift in dat krantengebouw. Anna hing aan mijn lippen. Toen ik ophield, ging ze achterover in haar stoel leunen. Ze was heel kalm.

„Alles is in orde”, zei ze. „Ga meteen terug naar die krant. Vraag de hoofdredacteur te spreken en vertel hem alles. Als er al een N.K.W.D.-man mocht zitten, wat dan nog? Dat is een risico, dat je moet nemen. Maak je niet bezorgd over die vrouw. Het zal wel een journaliste zijn, die voor die krant werkt. Daarom was ze in die lift. En daarom heb je haar in de ambassade gezien. Je weet toch wel, dat ze tijdens de oorlog vaak krantenmensen op de ambassade uitnodigden. Waarschijnlijk heeft ze je nu al weer vergeten. Je moet gewoon teruggaan en meteen met de hoofdredacteur gaan praten. Denk er aan, dat je nog maar een paar uur hebt voor Zabolin ontdekt, dat de documenten verdwenen zijn.”

Ik zag in, dat zij gelijk had. Ik maakte de knoopjes van mijn overhemd los, nam de documenten eruit en bekeek ze. Zelfs wanneer het mij mogelijk geweest was om ze weer in Zabolin's documentenzak te stoppen in de geheime codekamer achter de dubbele stalen deuren van de kluis, dan had ik dat toch niet op dit moment kunnen doen. Want de paperassen waren doordrenkt met zweet.

Ik liet Anna opnieuw alleen en ging weer op weg naar de krant. Dezelfde liftjongen was er nog, maar hij keurde mij nauwelijks zijn aandacht waardig, toen ik om de zesde verdieping vroeg. Ik stapte weer op de deur van de hoofdredactie toe, pauzeerde even en probeerde de opwindning te laten zakken, die zich uitte in een prop in mijn keel. Toen klopte ik.

Er kwam geen antwoord. Ik klopte nog eens en wachtte geduldig. Toen klopte ik nog eens, deze

STALIN

*Ons
Vrij Nederland
Land
3-4-48*

keer heel hard. Ik pakte de deurknop beet, maar de deur was op slot. Ik draaide mij om en liep de gang in. De redactie-bureaux schenen allemaal leeg te zijn. Plotseling stond ik voor de deur van een vertrek waar het zeer druk en lawaaiig was. Het was de kamer van de stadsredactie. Het vertrek was vol met verslaggevers, redacteuren en rewriters. (Redactieleden, die over een bijzonder goede stijl beschikken en die tot taak hebben de berichten van de verslaggevers bij te schaven en om te werken. Red. O.V.N.) Niemand schonk mij ook maar de minste aandacht.

Ik hield een copiejongen tegen en vroeg hem of ik de hoofdredacteur kon spreken.

„Die is al naar huis”, was zijn antwoord.

Ik wou hem uitleggen, waarom ik hier was, maar hij verdween in de gang en ging de trappen af voor ik hem kon tegenhouden. Daarom stapte ik de kamer van de chef van de stadsredactie binnen en ging op de dichtstbijzijnde lessenaar toe. De man, die daar zat, keek mij vragend aan. Ik legde hem uit, dat ik een zaak van groot gewicht te bespreken had met diegene, die op het ogenblik de leiding van de redactie had. De man stond op, ging naar de andere hoek van de kamer en zei iets tegen een oudere man, die een groene oogklep droeg. De man met de oogklep vroeg mij of ik niet wilde gaan zitten.

Ik nam de documenten uit mijn overhemd en liet ze hem zien. Ik zei hem wie ik was en wat dat voor documenten waren, en ik vertelde hem in korte woorden alles van de Sovjet-spionage in verband met de atoombom. Hij keek wantrouwend naar de documenten. Zij waren in het Russisch gesteld. Ik merkte onmiddellijk, dat hij geen woord geloofde van wat ik zei.

„Ik kan u niet helpen”, zei hij. „Waarom gaat u niet naar de Koninklijke Canadese Bereden Politie? Of, als u dat niet wilt, kom dan morgenochtend terug, dan kunt u met de hoofdredacteur praten.” (De Koninklijke Canadese Bereden Politie is Canada's algemene politie; het is een keurcorps, min of meer te vergelijken met de Marechaussee in Nederland. Red. O.V.N.)

Ik probeerde de man aan het verstand te brengen, dat ik nog maar een paar uur had, totdat de N.K.W.D. mij zou gaan zoeken en dat ik onmogelijk tot 's-morgens kon wachten.

„Het spijt me”, was zijn antwoord. „Op het ogenblik kan ik niets doen.” Hierop stond hij op en ging de kamer uit.

Ik verliet het gebouw, verward en ontmoedigd. Op straat bleef ik stilstaan, en ik probeerde te bedenken wat ik nu moest doen. Ik was bang om naar de regeringsbureaux te gaan, omdat ik wist, dat het spionagenet van Zabotin en het algemene spionage-net van de Sovjets wemelde van agenten, die op regeringsbureaux werkten. Ik stelde mij al voor, dat ik met één van zulke mensen zou zitten te praten en dat hij dan zou opstaan en naar een ander vertrek gaan en daar de Sovjet-ambassade zou opbellen.

Ik begreep, dat het enige wat ik kon doen was om te gaan praten met één van de hoogste autoriteiten in de stad Ottawa. Ik besloot naar de minister van Justitie te gaan. Ik wandelde naar het ministerie van Justitie in Wellington Street. Ik dacht er helemaal niet bij, dat het intussen bijna middernacht was geworden en dat de minister van Justitie zonder twijfel thuis en in bed zou zijn.

Ik werd tegengehouden door een politiemann, die op wacht stond. Hij droeg de laarzen en de vilten Stetson-hoed met de brede rand van de Koninklijke Canadese Bereden Politie.

Ik zei hem, dat ik de minister van Justitie moest spreken.

„U kunt op het ogenblik noch de minister van Justitie, noch iemand anders in dit gebouw te spreken krijgen”, zei hij. „Kom morgenochtend terug.” Ik probeerde hem aan het verstand te brengen, dat het ging om een buitengewoon dringende aangelegenheid en vroeg hem of ik de minister van Justitie niet telefonisch kon bereiken. „Onmogelijk”, zei hij.

Ik zag in, dat er niets kon worden gedaan; daarom ging ik naar huis. Anna stopte de documenten in

haar handtas en die legde zij onder haar hoofdkussen. Wij probeerden te slapen, maar wij waren beiden te opgewonden. Wij lagen wakker tot het licht werd en al die tijd praatten wij en dachten wij na.

In de morgen stond ik op, scheerde mij en trok mijn bruine pak aan. Ik ging opnieuw proberen de minister van Justitie te spreken te krijgen, maar ik besloot deze keer Anna en Andrei met mij mee te nemen. Over een paar uur, omstreeks 1 uur, zou de ambassade over mij in paniek zijn en de eerste plaats, waar Pavlov en de N.K.W.D. mij zouden gaan zoeken om de documenten op te sporen, zou in mijn flat zijn. Ik wilde Anna en het kind daar niet alleen laten.

Wij gingen op weg naar het ministerie van Justitie. Anna droeg de documenten in haar handtas. Ik was van oordeel, dat, wanneer de N.K.W.D. ons op straat zou vinden, zij het 't eerst op mij gemunt zou hebben, zodat Anna misschien zou kunnen ontsnappen met de documenten. Andrei was nog maar twee-en-twintig maanden oud, maar hij kon tussen ons in lopen en onze handen vasthouden.

In het ministerie van Justitie werden wij binnengebracht in het kantoor van de secretaris van de minister. Ik zei hem, dat ik mijn aangelegenheid niet met hem kon bespreken en dat ik uitsluitend met de minister zelf wenste te spreken. Ik was nog steeds bang voor de N.K.W.D. De secretaris van de minister zei, dat de minister in zijn andere kantoor was, in het parlamentsgebouw. Ik trachtte hem goed duidelijk te maken, dat het om een zeer belangrijke kwestie ging. Hij antwoordde, dat hij ons naar het parlamentsgebouw zou brengen.

Daar herhaalde zich het hele spel opnieuw, ditmaal met een andere secretaris van de minister. Opnieuw moest ik uiteenzetten, dat ik alleen met de minister kon spreken en met niemand anders. De tweede secretaris belde iemand op en sprak over mij in het Frans, welke taal ik niet verstond. Vervolgens werden wij weer teruggebracht naar het ministerie van justitie en daar moesten wij twee uur wachten, die mij twee jaren toeschenen. Andrei, die zat te draaien op Anna's schoot, begon zich te vervelen en ik kon hem geen ongelijk geven. Het was wel een heel koele ontvangst.

Eindelijk kwam de eerste secretaris weer te voorschijn en zei „het spijt ons zeer, maar de minister kan u niet ontvangen”.

Ik keek naar Anna en Anna keek mij aan. „Dan gaan we maar terug naar de krant”, zei zij.

Er scheen niets anders op te zitten, dus gingen wij maar. Deze keer was er een andere liftjongen, en dat brak de eentonigheid een beetje.

Men vertelde mij, dat de hoofdredacteur er niet was en er verscheen een vrouwelijke reporter om met mij te praten. Het was een aantrekkelijk blond meisje, dat zich aan ons voorstelde als Lesley Johnstone.

Zij was de eerste, die enige belangstelling voor mij scheen te tonen, sedert ik de ambassade had verlaten.

Ik vertelde haar het hele verhaal. Zij ging naar binnen en besprak alles met de hoofdredacteur, maar zij kwam neen-schuddend terug.

„Het spijt mij verschrikkelijk”, zei zij. „Zij willen uw verhaal hier niet hebben. Niemand wil op het ogenblik iets publiceren, dat tegen Stalin gericht is.” Ik legde juffrouw Johnstone uit in welk gevaar ik verkeerde en vroeg haar wat zij dacht, dat ik doen moest.

„Misschien zou het voor de Russen moeilijker zijn om u weer in hun macht te krijgen, wanneer u Canadees staatsburger was”, merkte zij op. „Waarom vragen uw vrouw en u geen naturalisatiepapieren aan?”

Ik was op dat moment bereid om alles te doen, wat dan ook. Miss Johnstone meende, dat naturalisatie behandeld werd door de Koninklijke Canadese Bereden Politie. Dus gingen wij opnieuw naar het

ministerie van Justitie, en hadden een gesprek met de inspecteur, die belast was met het nemen van vingerafdrukken voor de identificatie-afdeling van de politie. De inspecteur legde ons uit, dat de Bereden Politie niets te maken had met naturalisatie-aanvragen en hij gaf ons de raad het te proberen op het bureau van de procureur-generaal.

Wij stapten naar buiten en stonden in de brandende zon in Wellington Street. Wij wachtten op een tram. Het gerechtsgebouw in Nicholas Street, waar zich de kantoren van de procureur-generaal bevonden, was helemaal aan de andere kant van Ottawa. Ik droeg Andrei in mijn armen; hij was moe en hongerig. Anna was de uitputting nabij. Haar zwangerschap, die reeds duidelijk constateerbaar was, maakte het haar erg moeilijk om in de hitte van de grote stad rond te zeulen en bovendien had zij 's-nachts niet geslapen.

Op het kantoor van de procureur-generaal hoorden wij, dat de vrouwelijke ambtenaar, die naturalisatie-aanvragen behandelde, was gaan lunchen en dat zij eerst over twee uur terug zou komen.

Dat deed ons eraan denken, dat wij zelf sinds de vroege ochtenduren nog niets gegeten hadden. Ik nam Andrei en Anna mee naar een restaurant in Nicholas Street en bestelde de lunch. Toen ik de eerste hap naar mijn mond wilde brengen, legde ik mijn vork plotseling terug en keek op mijn horloge. Het was kwart voor twee. Op dit moment waren Zabotin en Koulakov vermoedelijk als gekken in de stad met het doorzoeken van het archief in de geheime code-kamer, op zoek naar de verdwenen documenten. Ik vroeg mij af of zij Pavlov al hadden verteld, dat ikzelf ook verdwenen was. En daar zat ik nu, heel rustig met vrouw en kind, te eten in een publiek restaurant, dat maar een kilometer van de ambassade verwijderd was.

En, zo dacht ik, men gaat nu ook naar mij op zoek en ik ben er nog niet in geslaagd iemand te vinden, bij de regering of bij een krant, die bereid is mij aan te horen.

Andrei was zo moe, dat hij aan tafel in slaap viel. Wij besloten hem naar een Engelse dame te brengen, die een vriendin van Anna was en die in het flatgebouw naast ons woonde. Dat betekende weer een rit met de tram heen en terug naar het andere eind van de stad. Anna's vriendin wilde met alle plezier de zorg voor Andrei op zich nemen. Wij legden haar uit, dat wij over een paar dagen naar Moskou terug moesten en dat wij nog veel inkopen moesten doen. „Maak maar geen haast”, zei zij, „vanmiddag, als hij geslapen heeft, zal ik met hem in het park gaan wandelen”.

En ik gingen weer terug naar het kantoor van de procureur-generaal. De ambtenares van de naturalisatie-afdeling was terug van de lunch en wij beantwoordden haar vragen en vulden allerlei formulieren in.

„Mooi zo”, zei zij. „Morgen kunt u terugkomen, dan zullen wij foto's van u laten maken.”

„Hoe lang kan het duren voor wij Canadese staatsburgers zijn?”, vroeg ik.

„Dat kan ik niet zo één-twee-drie zeggen. Als u geluk hebt misschien een paar maanden.”

Misschien over een paar maanden. Ik begon in te zien, dat ik ook op die manier mijn doel niet snel bereikte. Ik kreeg een wanhopig gevoel. Ik begon met de gedachte te spelen, dat ik liever zelfmoord zou plegen dan levend in handen van de N.K.W.D. te vallen. Ik dwong mijzelf tot kalmte. Ik keek eens om mij heen in het kantoor van de procureur-generaal en zag, dat één van de secretaresses naar mij zat te kijken. Het was een donkere vrouw in een rode japon, en het schoot mij te binnen, dat zij bijzonder vriendelijk was geweest tegen Anna en mij, toen wij voor de eerste keer, voor de lunch, met Andrei waren binnengekomen. Ik kreeg het gevoel, dat ik tegen iemand mijn hart moest luchten en voor ik goed wist wat ik deed, stond ik bij haar lessenaar en legde haar uit wie ik was en wat ik probeerde te doen.

„Ga zitten”, zei zij. Zij stond op en bracht een tweede stoel voor Anna en beduidde haar ook bij haar te komen zitten.

„Zo”, zei zij. „Laat ik nu eens zien of ik u niet kan helpen.”

Ik kon mij niet herinneren ooit jegens iemand meer dankbaarheid te hebben gevoeld.

Zij luisterde aandachtig, terwijl ik alles vertelde wat in de laatste twee dagen was gebeurd, en zij keek naar de documenten. Zij was zeer ontsteld.

„De hele wereld moest hiervan op de hoogte zijn”, zei zij. Zij pakte een telefoon van de haak en belde een krantenredactie op. Zij legde uit, dat er een man in haar kantoor was, die het materiaal bij zich had voor een opzienbarend artikel van internationale betekenis en zij vroeg of de krant een verslaggever wilde sturen om met mij te komen praten.

„Ik weet niet of zij iemand zullen sturen”, zei zij, toen ze de telefoon weer op de haak legde. „Ik geloof, dat zij dachten, dat ze voor de gek werden gehouden.”

Daarom belde zij een andere krant op en vertelde hetzelfde verhaal.

„Laten we maar een poosje wachten en dan zullen we zien wat er gebeurt”, zei zij.

Ongeveer twintig minuten later verscheen er een verslaggever in het kantoor. De secretaresse — haar naam was mevrouw Fernande Joubarne — stelde hem aan ons voor en ik vertelde hem hetzelfde wat ik haar verteld had. Ik liet hem ook de documenten zien en vertaalde de berichten voor hem over de atoombom en over Sam Carr, de bekende leider van de Progressieve Canadese Arbeiders Partij, die als agent van Zabotin werkte. De reporter scheen ten hoogste verbaasd. Maar hij was kennelijk bang om zich in wespennesten te steken. „Het is te geweldig”, zei hij telkens weer. „Dit is te geweldig. Ga er mee naar de politie of naar de regering.”

Mevrouw Joubarne was bijna even terneergeslagen als wij zelf, toen de verslaggever wegging. Ik nam afscheid en bedankte haar.

„Houd vol”, zei zij. En tegen Anna merkte zij op: „Wat er ook gebeurt, laat mij horen of het een meisje of weer een jongen is”.

Anna en ik gingen terug naar onze woning. Zij ging naar het huis daarnaast om Andrei op te halen, terwijl ik op mijn tenen de trappen opliep. Ik luisterde aan onze buitendeur en toen ik niets hoorde, deed ik haar open en ging naar binnen. Alles in huis leek nog precies zoals wij het hadden achtergelaten. Ik ging naar het balkon aan de achterkant van onze flat. Anna keek naar mij uit één van de ramen van het huis van haar vriendin, aan de andere kant van de scheiding tussen de twee gebouwen. Ik beduidde haar, dat ze binnen kon komen. Nadat zij Andrei in onze flat had gebracht, ging ik op bed liggen en probeerde te rusten.

Een kwartier later stond ik op en keek uit één van de ramen aan de voorkant. Twee mannen zaten op een bank in het park aan de overzijde van de straat. Ik keek wat zij deden. Af en toe lieten zij hun blik vallen op mijn ramen.

Toen werd er op de deur geklopt.

Ik draaide mij om naar Anna en legde de vinger op de lippen. Er werd nog eens geklopt, en daarna een beleboel keren, veel harder. Anna en ik wachtten zonder een geluid te maken. Juist toen degene, die aan de deur was, blijkbaar op het punt stond weg te gaan, kwam Andrei uit de slaapkamer en rende door de huiskamer op Anna toe. Het getrippel van zijn schoentjes klonk mij als donderslagen in de oren. Daarop begon de man, die voor de deur stond, met zijn schoenen tegen de deur te schoppen en hij schreeuwde „Gouzenko!”.

Ik maakte een gebaar naar Anna om haar duidelijk te maken, dat zij Andrei stil moest houden.

„Gouzenko!”, riep hij opnieuw.

Ik herkende de stem ogenblikkelijk. Het was Lavrentiew, een jonge luitenant, die juist uit Moskou was gearriveerd om bij de ambassade dienst te doen, als Zabotin's chauffeur en als contactman. Nadat hij nog een paar maal mijn naam had geroepen, hoorde ik hem de trappen afgaan. Ik keek opnieuw uit het raam. De beide mannen zaten nog steeds op hun bank in het park.

Ik stapte op het balkon aan de achterkant van de flat en klom over de leuning op het balkon van de flat naast ons, die werd bewoond door een sergeant van de Koninklijke Canadese Luchtmacht en zijn

vrouw. Hij heette Main. Zij zaten op hun balkon, in een poging wat verlichting te krijgen van de drukke hitte. Ik vroeg hun of ik met hen spreken kon en wij gingen hun flat binnen. Ik had te veel haast om uitvoerig mijn hele relaas af te draaien, maar ik vertelde hun, dat de N.K.W.D. mij op de hielen zat en ik vroeg of zij de zorg op zich wilden nemen voor Andrei. Main en zijn vrouw bepraatten onze moeilijkheden met elkaar en zeiden, dat zij bereid waren Andrei bij zich te nemen, zodra wij merkten, dat er iets ging gebeuren. Ik bedankte hen en wilde weer teruggaan naar mijn balkon. In de deuropening bleef ik stilstaan. Beneden mij in de scheiding stond een man naar de achterkant van ons huis te kijken. Main kwam naast mij staan en keek ook naar de man. Na een paar minuten ging de man weg. „Haal je vrouw”, zei Main. „Jullie drieën kunt vannacht beter bij ons blijven. En ik ga de politie halen.”

Wij vonden Anna met mevrouw Elliot, de dame, die aan de overkant van de hall woonde in flat nummer 6. Mevrouw Elliot luisterde naar ons gesprek.

„Waarom komen jullie niet bij mij, in plaats van naar de Mains te gaan?”, vroeg zij. „Mijn man en mijn zoon zijn er niet en ik heb meer dan genoeg ruimte voor jullie.”

Anna en Andrei en ik gingen in de flat van mevrouw Elliot en Main ging de trap af om zijn fiets te halen en naar de politiepost te rijden. Ik zat in de eetkamer van mevrouw Elliot en vroeg mij af wat er verder zou gaan gebeuren. Even later kwam Main terug met twee agenten van de gemeentepolitie van Ottawa. Ik vertelde wie ik was en legde alles uit van die twee mannen in het park en de man achter het flatgebouw. Eén van de agenten zei, dat een patrouille-auto van de politie het gebouw gedurende de rest van de avond en de nacht onder observatie zou houden.

„Laten we zo afspreken”, zei hij tegen mevrouw Elliot. „Het licht van uw badkamer is aan de voorzijde van het gebouw zichtbaar. Laat dat licht de hele nacht branden. Als er iets scheef gaat, draai het licht dan uit. Als wij het uit zien gaan, komen wij naar boven.”

Mevrouw Elliot maakte een bed gereed voor Anna en mij en wij legden Andrei in een ander bed te slapen. Anna legde de tas met de documenten onder haar kussen. Toen het donker werd, probeerden wij te slapen, maar zonder veel succes.

Omstreeks middernacht hoorden wij, dat er iemand in de hal bezig was op de deur van mijn flat te kloppen. Mevrouw Elliot, Anna en ik gingen naar de voordeur van mevrouw Elliot's flat en ik keek door het sleutelgat. Door dat sleutelgat had ik een uitstekend uitzicht op de hal en de deur van mijn flat, die zich recht tegenover die van mevrouw Elliot bevond.

Er stonden vier mannen voor mijn deur. Ik herkende Pavlov, de chef van de N.K.W.D., en Rogov, de luchtvaartattaché van het Rode Leger bij de ambassade, die één van Zabotin's assistenten was bij het spionnagewerk. Rogov droeg de uniform van luitenant-kolonel. De derde man was Angelov, die ook tot Zabotin's staf behoorde, en de vierde was Pavlov's code-assistent, Farafontov. Zij gingen door met kloppen en toen hoorden wij, dat Main zijn deur uitkwam en met de mannen begon te praten. Hij zei, dat er bij mij niemand thuis was. Pavlov bedankte hem heel beleefd en zij gingen alle vier met veel lawaai de trappen af.

Wij bleven achter de deur van mevrouw Elliot staan luisteren. Plotseling greep Anna, die op haar beurt door het sleutelgat keek, mij bij de hand en trok mij op de knieën naast haar. Ik keek door het sleutelgat en zag, dat ze de trap weer op kwamen, zonder geluid te maken. Farafontov en Rogov begonnen met een of ander instrument aan mijn deur te prutsen en eindelijk wisten zij haar open te krijgen. De vier mannen gingen naar binnen en deden de deur achter zich dicht.

Anna was al die tijd in de badkamer bezig geweest in grote opwindning het licht aan en uit te knippen, maar er kwam geen politie opdagen. Ik fluisterde mevrouw Elliot toe, dat zij de politie moest opbellen. Terwijl ik weer door het sleutelgat keek, hoorde ik haar het nummer van het hoofdbureau van politie

aanvragen en daarna tegen iemand zeggen, dat er mensen bezig waren om flat nummer 4 aan de Somersetstraat 511 binnen te dringen.

Een paar minuten later verschenen dezelfde twee politie-agenten, waar wij eerder op de avond mee hadden gesproken, in de hal. De lange, potigste van de twee, die Walsh heette, wierp de deur van mijn flat open. Het licht in mijn flat brandde. Door het sleutelgat zag ik, dat de politie de Russen op heterdaad betraptte.

Pavlov was degene, die het woord nam. Hij zeide, dat zij leden van de staf van de Russische ambassade waren en dat zij hier zochten naar enkele Russische documenten. Hij zei, dat de bewoner van de flat, die ook tot de staf van de ambassade behoorde, die avond in Toronto was en dat zij zijn toestemming hadden om zijn flat te betreden en naar de documenten te zoeken.

Walsh raapte een stuk van het gebroken slot van de vloer op. „Gaf de bewoner u ook toestemming om met geweld binnen te komen?”, luidde zijn vraag. Daarop wees hij naar de sporen van een breekijzer op de rand van de deur en vroeg: „Deed u dat allemaal met uw vingers?”

Pavlov mompelde iets over de sleutel en dat hij die verloren had, werd toen verontwaardigd en zei tegen de agenten, dat de deur Russisch staats eigendom was en dat hij er mee kon doen wat hij wilde. Vervolgens gaf hij de agenten bevel de flat te verlaten.

„Niet voordat de inspecteur komt”, zei Walsh. „Laat mij intussen uw identiteitsbewijs zien.”

Daarop kwam een man naar boven, die kennelijk de inspecteur was — ik hoorde eerst later, dat hij Macdonald heette. Hij luisterde aandachtig toe, terwijl Pavlov verklaarde te weigeren mee te gaan naar het politiebureau, en dat hier sprake was van aantasting van de diplomatieke onschendbaarheid van de Russen.

De inspecteur ging weg, nadat hij de mannen gevraagd had in de flat te blijven tot hij terugkwam. Een paar minuten later gingen de Russen ook weg. De twee agenten klopten op de deur van mevrouw Elliot en wij lieten ze binnen. Zij bleven de rest van de nacht bij ons. Omstreeks vier uur in de morgen hoorden wij, dat er weer iemand in de hal was, die op mijn deur klopte. Maar hij ging onmiddellijk weer weg.

In de ochtend kwam er een inspecteur van de stedelijke politie aan de deur van mevrouw Elliot. Hij had een agent van de Koninklijke Canadese Bereden Politie bij zich, die tot taak kreeg te waken over Anna en Andrei. De inspecteur van de stedelijke politie deelde mede, dat hij opdracht had mij naar het gerechtshof te brengen. Hij zei, dat de Koninklijke Canadese Bereden Politie, die evenals het Amerikaanse F.B.I. belast is met de handhaving van de wet, hem had laten weten, dat zij mij wenste te spreken.

„Eindelijk”, zei Anna. „Eindelijk zal er iemand naar je luisteren.”

Ik zette mijn hoed op en vroeg haar hoe zij de ochtend dacht door te brengen.

„O”, was haar antwoord, „ik ga de grote was doen”. Meer dan vier uur lang sprak ik met de rechercheurs van de Koninklijke Canadese Bereden Politie. Ik overhandigde de documenten. Toen ik vertelde hoeveel moeite ik had gedaan om de kranten voor mijn geval te interesseren, kon één van de detectives niet nalaten te glimlachen.

„Het heldere licht van de waarheid werkt soms verblindend”, zei hij.

Ik hoorde van de K.C.B.P., dat mijn rondzwervingen door Ottawa op de voorafgaande dag toch niet zo door de Canadese regering genegeerd waren als ik dacht. In die twee uur, dat ik met Anna en Andrei in de wachtkamer van de minister van Justitie had gezeten, hadden het departement van Buitenlandse Zaken en de K.C.B.P. overleg gepleegd over de vraag wat men met mij aan moest en men had zelfs minister-president Mackenzie King van mijn geval op de hoogte gebracht. De K.C.B.P. had het besluit genomen mij te schaduwen en vast te stellen of ik werkelijk de Sovjet-agent was, waarvoor ik mij uitgaf, en of ik werkelijk een belangrijke mededeling

had te doen. Eerder wilde men mij niet te woord staan. Zij waren bang, dat ik misschien een zwendelaar was of een zonderling, wien het erom te doen was onnodige moeilijkheden te veroorzaken tussen Canada en de Sovjet-Unie.

De recherche had dag en nacht mijn gangen gevolgd. De mannen, die ik op de bank in het park had zien zitten, waren Canadezen en helemaal geen spionnen van de N.K.W.D. En toen Pavlov en de andere Sovjet-agenten in mijn huis binnendrongen, was de K.C.B.P. overtuigd, dat ik iets te zeggen had wat wel de moeite waard was.

EMMA WOIKIN, de vrouw, die in het Canadese Dep. van Buitenl. Zaken voor de Sovjets spioneerde.

MIKOLAI ZABOTIN, chef van de militaire spionnage-afdeling van de ambassade der Sovjets te Ottawa.

VITALI PAVLOV, de chef van de Russische geheime staatspolitie op de ambassade te Ottawa, liet de toegang tot Gouzenko's woning forceren, om zodoende te trachten de documenten terug te krijgen.

STALIN SPIONNAGE VOOR

Deel III:

DR. NUN MAY EN HET URANIUM

WANNEER het ontstaan was in het brein van Alfred Hitchcock of E. Philips Oppenheim, dan had het spionage melodrama, dat leidde tot het blootleggen van de Russische geheime activiteit in Noord-Amerika, in totaal niet meer dan 48 uur in beslag genomen. Het zou begonnen zijn met de avond, waarop ik de Sovjet-ambassade te Ottawa ontvluchtte met de geheime documenten, die de onthulling brachten van Stalin's spionage-netten in Canada en de Verenigde Staten en van zijn pogingen in het bezit te komen van het geheim van de atoombom.

Vervolgens zou de spanning zijn opgebouwd met een beschrijving van mijn rondzwervingen door Ottawa op de volgende dag, met mijn vrouw en mijn zoon van twee jaar, en van mijn pogingen mijn wetenschap door te laten dringen tot de kranten en de Canadese regering, terwijl de Russische geheime politie de achtervolging begon. En ten slotte zou het verhaal na een beschrijving van de wijze, waarop de Russische agenten zich met geweld toegang verschaft hadden tot mijn woning, terwijl ik door het sleutelgat van een buurman aan de overzijde van de hal toekeek, uitgelopen zijn op een onverwacht en adembenemend, maar volledig en gelukkig slot met mijn inlichtingen veilig in de handen van minister-president Mackenzie King, president Truman en minister-president Attlee, terwijl Anna en ik en onze kleine jongen eindelijk veilig zouden zijn onder de vriendelijke bescherming van de Koninklijke Canadese Bereden Politie.

Maar helaas is er in het werkelijke leven een veel langere tijd nodig dan twee dagen om een internationale spionage-affaire op te helderen, waarin zulke grootmachten betrokken zijn als de Verenigde Staten, Engeland, Canada en Rusland. Het was 7 September 1945, toen ik de geheime documenten van de Sovjet-ambassade aan de Canadese regering overhandigde en toen ik de Koninklijke Bereden Politie de feiten mededeelde, welke te mijner kennis waren gekomen met betrekking tot de Russische

spionage-activiteit in de twee jaren, welke ik als code-assistent had doorgebracht in de ambassade, waar ik militaire informaties hielp uitwisselen tussen Ottawa en Moskou. Het was echter eerst op 15 Februari 1946, meer dan vijf maanden later dus, dat de Canadese regering ertoe overging de Canadese burgers, die in de documenten als Sovjet-agenten waren genoemd, te arresteren en de hele zaak publiek te maken.

Gedurende deze vijf maanden won de Bereden Politie zorgvuldig inlichtingen in om alles gereed te maken voor de ontmaskering van het spionage-complot, terwijl hogere autoriteiten overleg pleegden met de Engelse en Amerikaanse regeringen over de diplo-

matieke complicaties van het geval. Al die tijd moesten Anna en ik in volslagen geheimzinnigheid leven in een schuilplaats in de provincie onder de hoede van een lid van de Bereden Politie met zijn vrouw. De held in een spionagefilm van Alfred Hitchcock mag zich verheugen in een vrij en zorgeloos bestaan, wanneer hij eenmaal in de laatste acte de vijandelijke agenten heeft ontmaskerd. Maar de N.K.W.D., de geheime politie van de Sovjets, gaat niet te werk volgens een scenario van Hitchcock. Zij beschouwt een zaak nooit als afgedaan totdat haar vijand is gevonden, omsingeld en gedood.

Er was nog een verschil tussen mij en de gemiddelde held van Hitchcock. Toen ik de Russen ontvluchtte, had ik niet alleen een zoon van twee jaar bij mij, maar ook een vrouw, die in haar zesde maand was. In een vorig artikel heb ik uiteengezet, dat Vitali Pavlov, de chef van de N.K.W.D. in Canada, dat ook wist, zodat wij bijzondere veiligheidsmaatregelen moesten nemen om onze identiteit niet te verraden, wanneer de baby geboren werd. Anna werd naar een ziekenhuis in een naburige stad gebracht; een politie-agent fungeerde als „gelukkige vader” en alles zou goed gegaan zijn, wanneer niet plotseeling een nieuwe verpleegster Anna's ziekenkamer was binnengekomen, die haar onmiddellijk herkende van de geboorte van haar eerste baby in Ottawa. Anna, die zich deze verpleegster maar al te goed herinnerde, wachtte doodsbenuwd en zwijgend of zij zich misschien ook de naam Gouzenko zou herinneren, en of ze misschien zou vragen of wij nog deel uitmaakten van de staf van de Sovjet-ambassade.

„Weet u wel zeker, dat u mij niet herkent?”, vroeg de verpleegster. „Maar dat moet toch. Daarnet herkende ik uw man ook, hij ging net de kamer uit. Hij is helemaal niet veranderd, hè?”.

Anna slaakte een zucht van verlichting. Want deze „echtgenoot”, die zo juist de kamer had verlaten, was diep in de veertig, en hij was een magere, grijze man, die ongeveer 1 meter 90 lang was. Maar de echtgenoot, die Anna twee jaar geleden in het ziekenhuis van Ottawa had bezocht, was toen 26 jaar oud; hij had bruin haar, was solide gebouwd en niet al te groot van gestalte. Wanneer het geheugen van de verpleegster zo slecht was, dan was er niet veel om zich bezorgd over te maken. Anna maakte haar in gebroek Engels wijs, dat zij de vrouw van een Poolse boer was en dat ze nooit in Ottawa geweest was.

„Dan heb ik mij zeker vergist”, zei de verpleegster. En zij moet werkelijk zelf gedacht hebben, dat zij zich vergiste, want voor zover wij weten heeft niemand in het hospitaal ooit gehoord, dat Anna in werkelijkheid mevrouw Igor Gouzenko was.

Gedurende die vijf maanden, die verliepen tussen het moment, waarop ik mijn inlichtingen aan de Canadezen had verstrekt en het ogenblik, waarop men tot massale arrestatie van de spionnen overging, werd er tussen Canada en Rusland een vreemdsoortig raadselspelletje gespeeld, terwijl Engeland en de Verenigde Staten zenuwachtig toekeken.

Toen minister-president Mackenzie King van Canada van zijn betrokken ambtenaren de inlichtingen doorgezonden kreeg, welke ik aan de Bereden Politie had verstrekt, ging hij eerst naar Washington en vertelde president Truman alles wat hij wist; vervolgens ging hij naar Londen, waar hij minister-president Attlee op de hoogte stelde. En terwijl de drie regeringen besprekingen voerden over een gemeenschappelijk plan van actie, stond de Bereden Politie in Ottawa voor de vraag hoe zij op moest treden tegen het spionnagenet der Sovjets in Canada. De politie was in een zeer moeilijke positie. Zij kon niets doen tegen de Russen en hun handlangers tot de Canadese, Britse en Amerikaanse regeringen het eens waren geworden over de te volgen gedragslijn. De Bereden Politie moest in de tussentijd de status quo handhaven of althans de schijn daarvan ophouden. Zo onwaarschijnlijk als het thans moge klinken, moest zij vijf maanden lang volhouden, dat zij niets wist omtrent mijn verblijfplaats en dat zij niet op de hoogte was van de spionage der Sovjets. De dag, volgende op die, waarop Pavlov en drie andere Russen in mijn woning waren binnengedrongen, stelde de Sovjet-ambassade het Canadese Departement van Buitenlandse Zaken officieel op de hoogte van het feit, dat ik vermist werd en dat ik „geld van de ambassade gestolen had”. Dat stelen van geld was voor mij een nieuwtje. De ambassade verzocht de Canadese autoriteiten bovendien mij te arresteren en mij ter beschikking te stellen van de Sovjet-Russische regering, opdat ik naar Rusland kon worden teruggezonden als misdadiger. De Canadezen gaven ten antwoord, dat iemand, die aan de beschrijving van mijn persoon beantwoordde, gepoogd had inlichtingen te verstrekken aan de politie, maar dat niemand hem te woord had gestaan en dat hij sindsdien niet weer gezien was. De Bereden Politie stuurde zelfs arrestatie-verzoeken door heel Canada en de Verenigde Staten.

Of de Russen al of niet op een dwaalspoor werden gebracht door dit rookgordijn, weten zij alleen zelf. Mogelijk wisten zij niet zeker of ik de verdwenen documenten aan de Canadezen had overhandigd. Ik ben er echter zeker van, dat zij sedert het ogenblik, waarop ik de ambassade had verlaten, hun spionnagesysteem wijzigden, om zich te beschermen tegen de mogelijkheid, dat de documenten zich in handen van een vreemde regering bevonden.

Met het oogmerk de onnozele onschuld te spelen, besloot de Bereden Politie bovendien de spionnen der Sovjets en hun Canadese agenten gedurende die wachtperiode van vijf maanden niet te bespieden. Wanneer de Russen of hun spionnen ontdekt hadden, dat zij werden gadeslagen door Canadese detectives, zouden zij onmiddellijk begrepen hebben, dat mijn informatie in het bezit waren gekomen van de Canadese regering. De meeste Canadezen, die als Russische spionnen werkten, hadden verantwoordelijke posities in de regeringsbureaux, zoals de Nationale Raad van Wetenschappelijk Onderzoek, het Departement van Buitenlandse Zaken en het bureau van de Hoge Commissaris in Canada voor het Verenigd Koninkrijk. De Bereden Politie wist echter in vertrouwelijke besprekingen gedaan te krijgen, dat zij ander werk te doen kregen, waarin zij geen toegang zouden hebben tot geheime inlichtingen. Er was echter een Sovjet-agent, wiens spoor onmiddellijk gevolgd moest worden, en waarbij de vraag of de verdenking der Russen zou worden opgewekt, geen rol mocht spelen. De Bereden Politie hoorde van mij omtrent deze man op de morgen van de 7de September, de eerste morgen, waarop ik met haar sprak. Reeds diezelfde middag werden zijn gangen gevolgd, zelfs nog voor de documenten van de Sovjet-ambassade, die zijn spionnagewerk beschreven, van het Russisch in het Engels vertaald waren. Die man was Dr. Allan Nun May, een Engelse geleerde, die destijds in Canada gestationeerd was.

Hij was de man, die Moskou inlichtingen had verstrekt omtrent de atoombom.

Het grote publiek raakte eerst na het bombardement van Hiroshima, op 6 Augustus 1945, vertrouwd met zulke termen als „atoomenergie”, „kernphysica”, „uranium” en „kettingreactie”. Op dat tijdstip waren die begrippen echter reeds gemeengoed geworden voor elke Sovjet-spion ter wereld. Want jarenlang was het verkrijgen van inlichtingen over atoomenergie de belangrijkste opdracht geweest van de Russische spionnagenetten in Europa en Amerika. Het was dan ook zo, dat b.v. het woord „uranium” tot de veel gebruikte woorden behoorde van het geheime codeboek op het hoofdkwartier van de

directeur van Militaire Spionage-Afdeling te Moskou, en dat was reeds zo, toen ik daar in 1942 op de communicatie-afdeling begon te werken. Minstens één- of tweemaal per week werd het woord genoemd in berichten, die wij in Moskou ontvingen van de Sovjet-agenten in New York en Washington. Omdat het Amerikaanse, Britse en Canadese atoomonderzoek zo zorgvuldig tegen onbescheiden buitenstaanders werd beschermd en omdat de technische details voor leken buitengewoon moeilijk te begrijpen en te omschrijven waren, konden nauwkeurige inlichtingen omtrent de vorderingen van dit onderzoek slechts uit één bron worden verkregen, nl. van de atoomgeleerden zelf.

Een aantal van die geleerden stond in Moskou bekend als leden van de Communistische Partij, of als mensen, die sympathie koesterden voor het communisme. Van elk dezer geleerden werd in Moskou op het hoofdkwartier van de Komintern, van de N.K.W.D. en van de Militaire Spionage, een volledig dossier bijgehouden.

Elk dossier werd voortdurend up to date gehouden. Het vermelde de tegenwoordige taak, waaraan de geleerde in kwestie werkzaam was, zijn persoonlijke houding ten opzichte van Rusland en ten opzichte van zijn eigen regering (de Verenigde Staten, Canada of Engeland), zijn gevoelens ten opzichte van zijn superieuren in het laboratorium, zijn financiële omstandigheden en of hij al dan niet geld kon gebruiken en of hij bereid zou zijn het aan te nemen. Voorts lagen in die dossiers beschrijvingen over zijn vrienden, zijn familie, zijn huiselijk leven, zijn smaak ten opzichte van kleding en ontspanning en zijn verhouding tot de andere geleerden.

Evenals dat het geval was met de dossiers van alle vreemdelingen, die in aanmerking kwamen voor spionnagewerk voor de Sovjets, werd in de dossiers over de atoomgeleerden zeer bijzondere aandacht besteed aan reputatie. Iedereen, die onder zijn vrienden en zakenrelaties algemeen bekend stond als „rood”, of zelfs als iemand, die enige sympathie had voor de Sovjets, was in de ogen van Moskou slecht te gebruiken als spion. Wanneer een Amerikaan of een Canadees erin toestemde als agent voor de Sovjets te werken, kreeg hij altijd de opdracht zich in de toekomst verre te houden van communistische vergaderingen en niet deel te nemen aan linkse politieke bewegingen.

De atoomgeleerden op Moskou's lijst van Sovjetvrienden werden zorgvuldig in de gaten gehouden door Russische agenten. Wanneer Moskou van mening was, dat één hunner op een bepaald ogenblik waardevolle inlichtingen zou kunnen verstrekken, gaf het de dichtstbijzijnde spionage-organisatie opdracht toenadering tot hem te zoeken en een voorstel te doen. In vele gevallen was de mededeling dat de betrokken geleerde vatbaar was voor toenadering en dat hij een communist was of met het communisme sympathiseerde, dan ook een volkomen verrassing voor de betrokken spionage-afdeling, die de opdracht kreeg contact met hem te zoeken. Kolonel Nikolai Zabolin, de chef van de militaire spionage der Sovjets op de Sovjet-ambassade te Ottawa, voor wien ik als code-assistent werkte, stond voor een dergelijke verrassing in April 1945, toen de directeur van de Militaire Spionage-Afdeling te Moskou hem instructies telegrafeerde om in contact te treden met Dr. Allan Nun May, die op dat ogenblik werkte in het laboratorium voor atoomonderzoek te Montreal.

chtingsdienst
mentatie

40, Den Haag

„May is een zeer waardevolle inlichtingenbron; daarom moet hier met de grootst mogelijke voorzichtigheid worden opgetreden”, meldde het telegram. „Hij is een corporant en zijn schuilnaam is Alek. Het komt mij het beste voor contact met hem te zoeken door bemiddeling van Sam Carr. Laat mij onmiddellijk weten, wanneer het gelukt is met hem in verbinding te treden.”

„Corporant” was het geheime militaire codewoord voor een lid van de communistische partij. Het feit, dat Dr. May reeds een schuilnaam had, waarmede hij in boodschappen voor Moskou werd aangeduid, wees erop, dat hij reeds eerder voor de directeur gewerkt had. Alle geheime agenten hadden nl. dergelijke schuilnamen. Sam Carr, de contactman, die ons door Moskou werd aangeraden, was één van de voornaamste tandwielen in Zabolin's spionagemachine. Hij had in de twintiger jaren gestudeerd aan de Lenin-school in Moskou. Gedurende de oorlog was hij uitvoerend secretaris geweest van de Canadese Communistische Partij en hij had een actieve rol gespeeld in het aanwerven van, en het contact zoeken met Sovjet-agenten. Tussen twee haakjes: bij een verhoor voor een officiële commissie van onderzoek in Washington kwam naar voren, dat Carr's werk in Canada grotendeels gefinancierd was geworden door Earl Bowder en zijn Communistische Partij van de Verenigde Staten, en dat hij daarvoor soms betaald was naar een tarief van 1000 dollar in de maand.

Zabolin was min of meer ontstemd en verbaasd over het feit, dat Moskou zijn aandacht moest vestigen op het bestaan van een man, die geschikt was voor spionage in een atoomlaboratorium en dat nog wel in zijn eigen territorium. Zabolin had nl. zijn uiterste best gedaan om door middel van zijn eigen agenten, zonder de hulp van Moskou, inlichtingen te verkrijgen over de Canadese en Amerikaanse atoominstallaties, maar die pogingen waren niet met succes bekroond geworden.

Enige weken te voren had Zabolin bericht ontvangen van Dunford Smith, een spion, die voor hem werkte in de Nationale Raad voor Wetenschappelijk Onderzoek. Dat bericht meldde, dat een geheim onderzoek met betrekking tot de kernphysica werd uitgevoerd aan de Universiteit van Montreal en aan de Universiteit McMaster in Hamilton. „Dit is een nog grotere geheimzinnigdoenerij dan Radar”, vervolgde het rapport (een manier van uitdrukken, die getuigde van grote onderschatting). Op zijn beurt vroeg Zabolin of Smith hem, door middel van de Nationale Raad voor Wetenschappelijk Onderzoek, aan een monster Uranium 235 kon helpen. Smith antwoordde, dat hij er niet aan kon komen. Hij bood aan te trachten overgeplaatst te worden van zijn onderzoekingswerk naar de uraniumfabriek van de regering in Chalk River, met het oogmerk om dichterbij de bron te zitten voor inlichtingen omtrent de atombom. Maar Zabolin en zijn assistent op de ambassade, luitenant-kolonel Motjnov, beslisten, dat Smith belangrijker werk kon doen in zijn huidige positie.

Toen Zabolin opdracht kreeg om Dr. Nun May te polsen, besloot hij eerst nog een poging te doen om ergens anders een monster Uranium 235 te krijgen, met de bedoeling Moskou daardoor te bewijzen, dat zijn eigen agenten in Canada even goed waren als die van Moskou. Daarom probeerde hij het deze keer met Israel Halperin, een majoor in het Canadese Leger, die de taak had onderzoekingswerk te verrichten voor het directoraat-generaal van de Artillerie.

Het verzoek om Uranium ter beschikking te stellen deed Halperin geweldig schrikken. Door middel van een contactman, liet hij weten, dat deze opdracht voor hem onuitvoerbaar was. Klaarblijkelijk wist Halperin wel iets over de atombom en was hij ook bereid er met de tussenpersoon over te praten, maar hij was kennelijk bang om iets op schrift te stellen. De tussenpersoon, David G. Lunan, was een journalist, die niets wist omtrent de meer ingewikkelde natuurkundige problemen. Toen hij probeerde de Russen over te brengen, wat Halperin hem over de verschillende atoomsplittings-theorieën had verteld, liet zijn geheugen hem in de steek.

Zabolin voelde zich toen gedrongen om enkele verbeteringen aan te brengen in Moskou's plan om contact te krijgen met Dr. May. Hij deed het voorstel, Dr. May te benaderen door middel van één van de Russische officieren van de ambassade, in plaats van door middel van Carr. „Kunnen wij Sam meer vertrouwen dan één van onze eigen mensen?”, vroeg hij Moskou. Moskou stemde toe en Zabolin verstrekte de opdracht aan luitenant Angelov, één van de jongere leden van de staf. Angelov ging naar Montreal en vond naam en adres van Dr. May in de telefoongids. In plaats van hem op te bellen en een afspraak te maken in een klein restaurant of op de hoek van een straat, prentte Angelov het adres in zijn geheugen en ging rechtstreeks naar de woning van Dr. Nun May.

Nadat hij had aangebeld, werd de deur opengedaan door een man met een zachtmoedig, schooljongensachtig gezicht. Hij was kaal en had een typisch Engels snorretje. Over de rand van zijn brilleglazen keek hij Angelov aan.

„Doctor Allan May?”

„Dat ben ik. Wilt u niet binnen komen?”

Nadat de deur achter hem was dichtgeslagen, stak Angelov zijn hand uit en zei: „Hartelijke groeten van Michael”.

Later, toen hij mij het hele verhaal deed, vertelde Angelov mij, dat Dr. May's gezichtsuitdrukking en zijn hele houding plotseling veranderden, toen hij het bekende wachtwoord hoorde. Moskou had Zabolin laten weten, dat een vroeger contact met Dr. May plotseling was afgebroken, „om zeer bepaalde redenen”. Klaarblijkelijk had deze vroegere connectie met de Sovjet-Unie en met de Communistische Partij Dr. May niets anders gebracht dan gevaar en misère, en blijkbaar hoopte hij, dat Moskou hem vergeten had.

„Hij deed net als iemand, die in een val is gelopen”, zei Angelov. „Hij was bang voor mij en bang voor alles wat ik hem zou kunnen vragen voor ons te doen. Ik begreep, dat ik de laatste in de wereld was, die hij wilde zien en met wie hij wilde spreken”. Dr. May begon met Angelov te vertellen, dat hij onder toezicht stond. Hij deed een verhaal over een verhoor, waaraan hij bij het betreden van Canadese bodem door agenten van de Canadese contra-spionage zou zijn onderworpen. Hij zei, dat ze hem verteld hadden, dat ze op de hoogte waren van zijn communistische achtergrond. Later bleek, dat hij loog en dat geen enkele Canadese autoriteit op dat moment zijn trouw in twijfel trok. Hij had dan ook slechts geprobeerd de Sovjet-agent af te schrikken. Hij wilde met rust gelaten worden. Maar hij bemerkte, dat hij geen succes had.

„Goed dan”, zei hij eindelijk. „Wat wilt u van mij?” Angelov vertelde hem daarop, dat Moskou een rapport wenste over het onderzoek, dat met betrekking tot de atombom verricht werd in Canada en de Verenigde Staten. Dr. May verklaarde zich bereid een zodanig rapport te schrijven en het op de volgende bijeenkomst met Angelov te overhandigen. Die bijeenkomst werd vastgesteld op een week later, in Dr. May's flat. Daarna zouden hun ontmoetingen ergens anders plaats moeten vinden, zei Dr. May, omdat hij gehoord had, dat de beampten van de Canadese veiligheidsdienst de woningen van de atoomgeleerden in de gaten hielden. Toen hij opstond om te vertrekken, gaf Angelov Dr. May tweehonderd dollar en een fles whiskey. Dr. May nam het geld en de drank aan.

In ruil voor tweehonderd dollar en een fles whiskey kwam Zabolin in het bezit van een rapport over de voortgang van het atoomonderzoek in de Verenigde Staten en Canada, een rapport, dat op dat ogenblik, in de lente van 1945, toen dit alles nog zeer geheim was, Zabolin en zijn medewerkers in de ambassade als een document van onschatbare waarde voorkwam. Er waren maar weinig mensen in Amerika, die in een betere positie waren dan Dr. May, om zulk een rapport te schrijven. In Juli 1944 was Dr. John Douglas Cockroft, een geleerde van internationale bekendheid, die de leerstoel van de natuurwetenschappen aan de universiteit van Cambridge in Engeland bezette, benoemd tot direc-

teur van de atoominstallaties te Montreal en Chalk River in Canada. Dr. May was één van de geleerden, die Cockroft uit Engeland had meegebracht om aan het atoomproject te werken. Als leider van een onderzoekingsgroep in het laboratorium van Montreal had Dr. May toegang tot alle geheime documenten. Hij werkte ook ten nauwste samen met Amerikaanse geleerden van het „Manhattan Project” in de Verenigde Staten. Hij bracht zelfs verschillende bezoeken aan het laboratorium van het „Manhattan Project” in de universiteit van Chicago, wanneer daar belangrijke proeven werden gedaan. Het rapport van Dr. May, dat Angelov aan Zabolin bracht, was uitvoerig, gedetailleerd en compleet. Het bestond uit twee delen. Het eerste deel was een algemene beschrijving van de omvang van de atoominstallaties in Amerika, de structuur van het Manhattan Project, en de namen van de geleerden en autoriteiten van het Departement van Oorlog, die leiding gaven aan de werkzaamheden. Het noemde de namen van generaal-majoor Leslie R. Groves, Brigade-generaal Thomas Farrell, en geleerden als Oppenheimer, Compton, Conant en Fermi. Het beschreef ook de aard van het werk, dat verricht werd in Oak Ridge (Tennessee), Los Alamos (Nieuw Mexico), de Universiteit van Chicago en in Hanford, in de staat Washington. Het tweede deel van het rapport bestond uit tien dichtbetikte vellen, die een beschrijving gaven van de technische procédés, die gevolgd werden bij de constructie van de atoombom. Zabolin gaf mij het eerste deel van het rapport om het om te zetten in code en het naar Moskou door te telegraferen. Het tweede deel werd met de diplomatieke post verzonden. Zabolin was nl. van mening, dat de technische bijzonderheden te ingewikkeld waren om ze in code over te brengen.

Na het bombardement van Hiroshima, toen de officiële berichten over de atoombom in de kranten verschenen, vergeleek ik die met het rapport, dat Dr. May in het daaraan voorafgaande voorjaar aan Zabolin had verstrekt. De informatie van Dr. May bleken merkwaardig nauwkeurig te zijn, speciaal wat betrefte zijn voorspellingen omtrent de verwoestende uitwerkingen van de bom. Hij had slechts één vergissing gemaakt. Hij had nl. beweerd, dat de bom wel niet voor gebruik gereed zou zijn voor het einde van 1945. Op het ogenblik, waarop hij zijn rapport schreef, was er echter niemand, die aan het Manhattan Project werkte, die met zekerheid kon zeggen, wanneer de eerste bom gereed zou zijn.

Gedurende de rest van de lente en de hele zomer van 1945 had Angelov in het geheim ontmoetingen met Dr. May in Montreal. Sommige van de vragen en verzoeken om inlichtingen, die Angelov van Zabolin meebracht, kwamen de geleerde kinderachtig en dom voor. „Het antwoord op die vraag werd al zes jaar geleden gepubliceerd”, gaf hij soms ten antwoord, terwijl hij zich boos maakte. „U kunt die feiten vinden in iedere wetenschappelijke bibliotheek”. Een andere keer deelde hij Angelov mede, in antwoord op een desbetreffende vraag van Zabolin, dat de wetenschap over driehonderd jaar de oplossing van het probleem in kwestie nog niet zou weten.

Moskou was er zeer op gebrand monsters van het uranium in handen te krijgen, dat werd geproduceerd in de fabriek van Chalk River. Dr. May voelde er niets voor het risico te nemen uranium uit het laboratorium te stelen, maar Zabolin dwong hem het toch te doen. Ik was op een avond met Zabolin in de geheime codekamer op de ambassade bezig met het uitwerken van telegrammen voor Moskou, toen Angelov de monsters Uranium meebracht uit Montreal.

Zabolin was in de wolken. Hij riep zijn assistenten binnen, luitenant-kolonel Motinov en majoor Rogov, en toonde hun vol trots de beide monsters. Het ene was Uranium 235 in een klein glazen buisje, met een etiket met het opschrift „verrijkt”. Het andere monster bestond uit een dun laagje Uranium 233 op een blaadje platina, verpakt in papier. Zabolin sloeg Angelov op de schouder en riep „goed zo!”. Met Motinov en Rogov sprak hij over de veiligste manier om de monsters naar Moskou te sturen.

Zij kwamen tot de conclusie, dat het uranium te belangrijk was om met de diplomatieke postzak te sturen. Motinov zou binnenkort naar Moskou vertrekken om instructies te halen voor zijn nieuwe betrekking aan de Sovjet-ambassade te Washington, waar hij militair spionnagewerk moest gaan doen van dezelfde soort als het werk, dat hij in Ottawa had gedaan. Daarom gaf Zabolin hem opdracht, de monsters met zich mee te nemen.

Nu was het Motinov's beurt om verheugd te zijn. Voor de leden van de staf der ambassade was het

chtingsdienst

mentatie

0, Den Haag

PROF. J. D. COCKROFT, chef van de atoominstallaties te Montreal en Chalk River, was onbekend met het verraad van zijn assistent Dr. Nun May.

altijd een zeer onaangename sensatie om naar Moskou te worden teruggeroepen, zelfs wanneer het, zoals in het geval Motinov, ging om een terugroeping, die een promotie moest inluiden. Er keer-

den te veel Russen van buitenlandse posten naar Moskou terug, om daar te worden beschuldigd van wangedrag of ontrouw. Motinov was daarom van mening, dat hij een zeer goede kans had op het hoofdkwartier van de Spionage-Afdeling van het Rode Leger met open armen te worden ontvangen, wanneer hij de bringer zou zijn van enkele monsters uranium.

Omstreeks dezelfde tijd, in Juni 1945, zocht een andere geleerde, die verbonden was aan het atoom-

bomproject, contact met Sam Carr. Het was een Engelsman, Norman Veall geheten, die zijn diensten aan de Russen aanbood. Hij vertelde Carr, dat hij lid was van de Communistische Partij en hij toonde hem een aanbevelingsbrief, ondertekend door een Engelse communist, die in dat land gearresteerd was. Carr bracht Rogov verslag uit van Veall's bereidwilligheid om voor de Russen te werken en Rogov gaf Carr opdracht, uit te vissen wat Veall's „achtergrond" was en te proberen de naam van de Engelse communistenleider aan de weet te komen, die Veall zou hebben geadviseerd contact te zoeken met de Canadese communisten. Rogov waarschuwde Carr echter „geen materiaal van Veall aan te nemen en in het geheel geen belangstelling te tonen voor inlichtingen, van welke aard ook". Zo gebrand als de Russen waren op het verkrijgen van informatie met betrekking tot de atombom, zo voorzichtig waren zij ook met het uitkiezen van hun inlichtingenbronnen.

Verrekenende Dr. May van de Cambridge Universiteit en hij had onder May's leiding gewerkt aan de universiteit van Londen. Op een avond, enkele maanden nadat hij met Carr had gesproken, inviteerden Veall en zijn vrouw Dr. May op een dinertje in hun huis in Montreal. Bij die gelegenheid stelden zij Dr. May de vraag of hij het de moeite waard achtte inlichtingen over de atombom aan Rusland te doen toekomen.

Dr. May wist, dat Zabolin reeds over meer informatie beschikte dan Veall hem zou kunnen verstrekken en aangezien hij van mening was, dat te veel communistische koks in de keuken van Montreal's laboratorium de soep zouden kunnen bederven, moedigde hij Veall niet aan. Dr. May gaf hem ook de raad om op het laboratorium wat minder welsprekend te zijn over zijn uiterst linkse sympathieën.

Zabolin zond de volgende dag een uitvoerig rapport over het onderhoud tussen Veall en Dr. May naar Moskou. „Alek (schuilnaam voor Dr. May) deelde mede, dat Veal een zeer ondergeschikte positie inneemt en dat hij heel weinig weet", telegrafeerde Zabolin naar Moskou, waarbij hij Dr. May, zoals altijd bij zijn schuilnaam aanduidde. De Russen hadden geen schuilnaam voor Veall, omdat hij een vaste agent was, en zij spelden zijn naam altijd verkeerd, met één l inplaats van twee. Het rapport vervolgde: „hij heeft neiging om roekeloos te zijn, aangezien hij het gesprek begon in tegenwoordigheid van zijn vrouw. In het laboratorium is hij algemeen bekend als „een rode". Daarom gaven wij Alek geen bepaalde opdrachten met betrekking tot Veal. De mogelijkheid is niet uitgesloten, dat hij reeds in contact staat met de buurman. Ik acht het noodzakelijk de buurman te waarschuwen. S.v.p. nieuwe instructies".

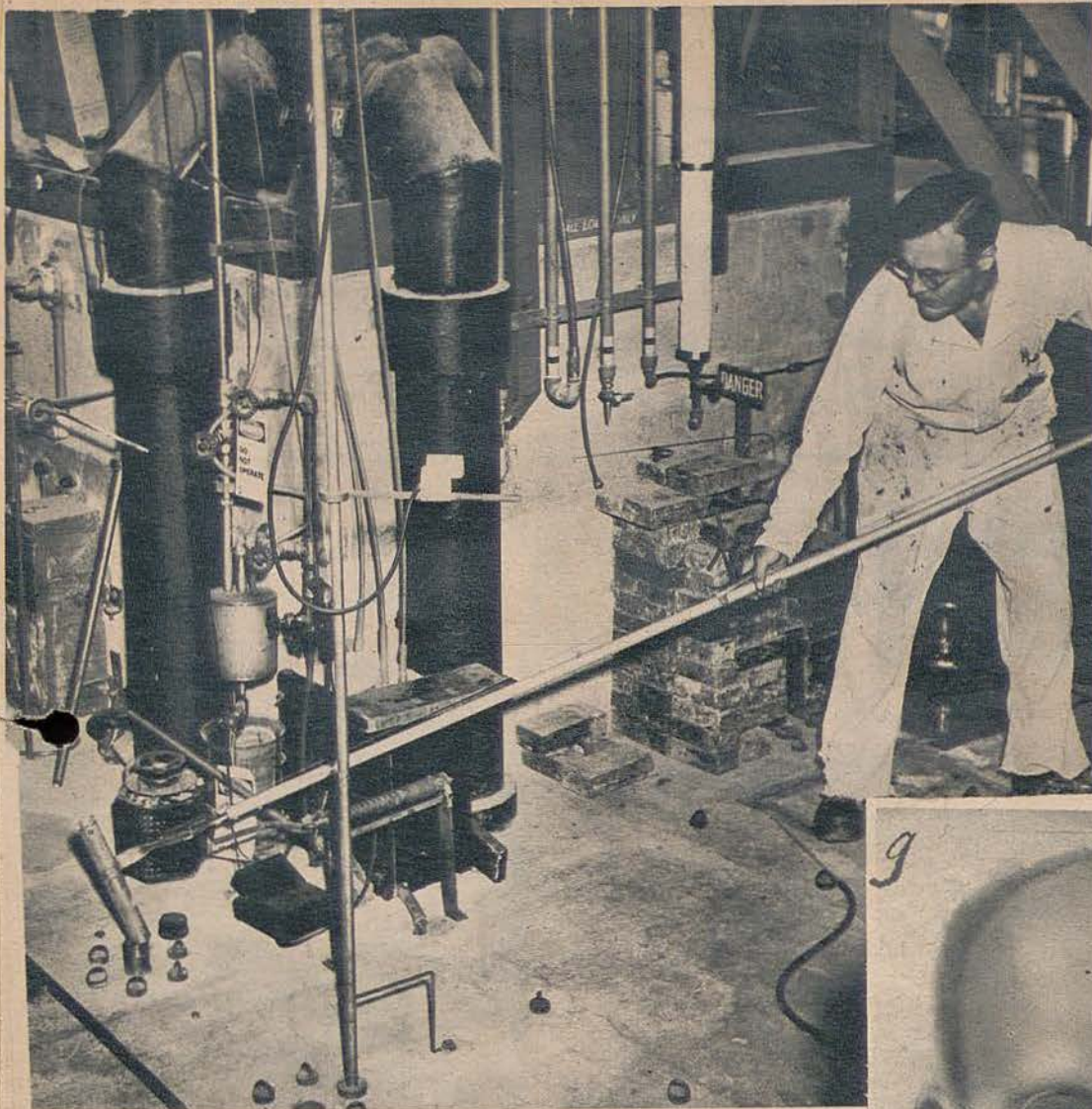
„De buurman" was een schuilnaam voor het spionage-netwerk van de N.K.W.D. in Canada, dat volkomen onafhankelijk werkte van het netwerk van de militaire spionage. Door zijn vermelding van „de buurman" in het telegram, wilde Zabolin Moskou aan het verstand brengen, dat Veall mogelijk door de N.K.W.D. was geaccepteerd als agent te Montreal. En Zabolin wilde Moskou's toestemming om Pavlov — de man, die voor de N.K.W.D. hetzelfde werk deed als Zabolin voor de militaire spionage, te waarschuwen en hem te laten weten, dat Veall onbetrouwbaar was. Pavlov had een kantoor in de ambassade, geen 15 meter van Zabolin's bureau verwijderd. Maar Zabolin kon niet met Pavlov over Veall spreken, zonder eerst de toestemming van Moskou te hebben — 4510 mijl van Ottawa verwijderd. De directeur van de Militaire Spionage-Afdeling te Moskou seinde Zabolin terug:

„Wij hebben hier geen bezwaard materiaal tegen Veal. Aangezien hij echter een aanbevelingsbrief in zijn bezit heeft van een corporant (schuilnaam voor lid van de communistische partij), die in Engeland gearresteerd werd, en aangezien Veal desondanks geen maatregelen nam om de aanbevelingsbrief te vernietigen, zien wij ons gedwongen elk contact met hem te vermijden, ook omdat hij reeds bekend staat als „een rode". Het is stellig noodzakelijk, dat de buurman hiervan op de hoogte is; wanneer dat nog niet het geval is, stel hem dan op de hoogte van de wijziging in mijn instructies. Waarschuw Alek, dat hij in het geheel niet met Veal moet spreken over ons werk."

Met andere woorden: hier was een man (Veall), die openlijk blijk gaf van zijn communistische overtuiging en van zijn bewondering voor de Sovjet-Unie. Met zó iemand wenste Moskou zich niet in te laten.....

KAPITEIN GORDON LUNAN, Canadees journalist, was lid van de communistische partij, trad op als agent van Moskou, werd in Maart '46 gearresteerd.

DE CLINTON-LABORATORIA van de atoombominstallaties te Oak Ridge in d Tennessee (waar deze foto werd gemaakt) genoten de eer zich in de speciale bels te mogen verheugen. Dr May verstreckte de Russen een uitvoerig rapport over dit ei

Dr ALLAN NUN MAY werd in Engeland tot tien jaar dwangarbeid veroordeeld, omdat hij geheimen van vitaal belang aan de Sovjets had verklapt

R

enst
tie
laag

LUITENANT-KOLONEL P. MOTINOV was een van de assistenten van Mikolai Zobotin, den chef van de militaire spionnage-afdeling in de Sovjet ambassade te Ottawa. Motinov moest de monsters Uranium, verkregen van den Engelsen communistischen geleerde Dr Nun May, per vliegtuig naar Moskou brengen.

Deel IV:

DR. NUN MAY

WORDT

GEGREPEN

TOEN het bombardement van Hiroshima werd bekendgemaakt, verdubbelde Moskou zijn pogingen om inlichtingen te verkrijgen over de Amerikaanse installaties voor atoomenergie. Zabolin (chef van de militaire spionage-afdeling aan de Sovjet-lege te Ottawa) en, daarvan ben ik overtuigd, ook de chefs van alle andere spionnagenetten der Sovjets in het buitenland, ontvingen een boodschap van de directeur der afdeling militaire spionage te Moskou, welke boodschap als volgt luidde:

„Neem maatregelen tot het verkrijgen van documentatie-materiaal met betrekking tot de atoom-bom. De technische werkwijze, tekeningen en berekeningen”.

Zabolin zelf speelde het klaar om uitgenodigd te worden voor een weekend in het buitenverblijf van een Canadees, die in de buurt van de uraniumfabriek van Chalk River woonde. Uit een motorbootje op de rivier nam hij foto's van het gebouw en hij stuurde de directeur in Moskou een uitvoerige beschrijving van wat hij gezien had. Alle Russen in de ambassade schenen bezeten door het denkbeeld het geheim van de atoombom te stelen. In de debatten, welke ik op de ambassade hoorde, bracht niemand het denkbeeld naar voren, dat de bom buiten de wet gesteld diende te worden of dat er de een of andere internationale controle ingesteld moest worden om te verhinderen, dat de bom de mensheid vernietigen. De Russen hielden zich nooit met dergelijke vragen bezig. Hun gevoelens kunnen het beste worden samengevat in een opmerking, welke Rogov (assistent van Zabolin; Red. O.V.N.) maakte, terwijl hij een krant zat te lezen met een verslag van het bombardement van Hiroshima:

„Onze oude geleerden, zoals Yoffe, hebben hun leven lang aan dit probleem gewerkt en zij hebben niets uitgevonden. Als we maar gezond verstand genoeg hadden om ons atoomonderzoek op te dragen aan een paar briljante jonge geleerden, zouden wij nu ook iets dergelijks hebben”.

In plaats van geschokt te zijn door de atoombom of verontwaardigd, omdat de Amerikanen haar gebruikten, voelden de Russen slechts afgunst over het feit, dat de Sovjet-Unie het geheim niet het eerst ontdekt had. En in elke gedachte, welke op de ambassade werd uitgesproken, weerspiegelde zich Moskou's wens om in het bezit van het geheim te komen voor toekomstig gebruik.

Omstreeks die tijd deelde Angelov (één van de jongere leden van de ambassade-staf; Red. O.V.N.) aan Zabolin mede, dat Dr. Allan Nun May (de Engelse geleerde, die in het atoomlaboratorium van Montreal werkte en die Zabolin een uitvoerig rapport over het atoomonderzoek had verstrekt; Red. O.V.N.) in September naar Engeland zou vertrekken,

om redenen, welke samenhangen met zijn regeringsopdracht. Toen Zabolin dit aan Moskou rapporteerde, was de directeur niet bijzonder in zijn schik. „.....Probeer voor zijn vertrek van Dr. May gedetailleerde inlichtingen los te krijgen over de voortgang van het uranium-onderzoek”, zo luidde het telegrafische antwoord van Moskou. „Ga met hem praten; acht hij het voor ons doel noodzakelijk, dat hij blijft, waar hij nu is? En is hij in staat om te blijven, of is het voor hem nuttiger of noodzakelijk om naar Londen te vertrekken?”

Dr. May was klaarblijkelijk niet van zins om in Canada te blijven, of dat nu al of niet beter was voor het doel van de Sovjets, en dat zei hij ook tegen Angelov. Wanneer hij zich echter verbeeldde, dat Moskou van plan was afstand te doen van zijn diensten als spion, alleen omdat hij naar Engeland moest, dan vergiste hij zich. Er ontstond een drukke telegramwisseling tussen Ottawa en Moskou en Moskou en Londen, en één van de spionnagenetten der Sovjets in Engeland nam op zich Dr. May na zijn aankomst in Engeland als spion „over te nemen” en hem te blijven gebruiken als een inlichtingenbron op het gebied van atoomenergie. Moskou gaf Zabolin dan ook opdracht om een afspraak met Dr. May te maken voor een ontmoeting met een contactman der Sovjets in Londen en Zabolin zond het volgende antwoordtelegram:

„Wij hebben de condities uitgewerkt voor een ontmoeting in Londen met Alek. (Schuilnaam voor Dr. May; Red. O.V.N.) Alek verricht zijn werk in Londen op het King's College, gelegen aan de straat genaamd Strand. Zijn juiste adres kan men vinden in het telefoonboek”.

„Ontmoetingen vastgesteld op 7, 17 en 27 October op straat tegenover het British Museum. Tijd: 11 uur 's-avonds. Herkenningsteken: een krant onder de linkerarm. Het wachtwoord: de groeten aan Mikel (Maiki). Hij kan niet in Canada blijven. Begin September moet hij naar Londen, per vliegtuig. Voor zijn vertrek zal hij de uraniumfabriek in het district Pentawawa bezoeken, waar hij ongeveer twee weken zal verblijven. Hij beloofde zo mogelijk voor zijn vertrek een afspraak met ons te zullen maken. Hij zei, dat hij volgend jaar weer voor een maand naar Canada komt. Wij gaven hem 500 dollar.”

Zabolin's plan voor de ontmoeting in Londen was veel te simpel en te weinig ingewikkeld om in de ogen van Moskou genade te kunnen vinden. De directeur telegrafeerde Zabolin dan ook terug:

„De afspraak met betrekking tot de ontmoetingen is niet bevredigend. Wij geven u hierbij nieuwe instructies:

Plaats: voor het British Museum in Londen, in Great Russell Street, aan de overkant van de straat, ter hoogte van Museum Street, gerekend vanaf Tottenham Court Road, herhaal Tottenham Court Road. Alek komt aangewandeld van de kant van Tottenham Court Road, de tussenpersoon van de tegenovergestelde kant — Southampton Road.

Tijd: zoals door u aangegeven; het zou echter beter zijn de ontmoeting te doen plaats vinden om 20 uur 's-avonds, als dat Alek schikt, omdat het om 23 uur te donker is. Maak omtrent de tijd een afspraak met Alek en breng mij op de hoogte van het resultaat. In geval de ontmoeting niet in October dient plaats te hebben, zullen tijdstip en dag in de komende maanden alsnog worden opgegeven.

Herkenningstekens: Alek zal het dagblad The Times onder zijn linkerarm houden, de tussenpersoon zal het weekblad Picture Post in zijn linkerhand houden. Wat betreft het wachtwoord: De tussenpersoon zal vragen: „Wat is de kortste weg naar het Strand?”. Alek: „Komt u maar mee, ik ga zelf die kant op”. Aan het begin van het gesprek zegt Alek dan: „de groeten van Michel”. Laat ons weten of deze instructies aan Alek zijn overgebracht”.

Toen ik op 5 September 1945 de Sovjet-ambassade te Ottawa ontvluchtte, droeg ik afschriften van die telegrammen met betrekking tot Dr. May onder mijn overhemd, samen met de andere geheime documenten, die een licht wierpen op de operaties van Zabolin's spionage-net. En op 7 September deelde ik de Koninklijke Canadese Bereden Politie mede, dat Dr. May van plan was de volgende maand naar Londen te vliegen.

Het geval-Dr. May stelde de Bereden Politie voor een moeilijke puzzel. Zij wilde op dat moment geen argwaan wekken bij de Sovjet-ambassade door haar agenten te schaduwen. Maar evenmin wenste zij, dat Dr. May nog meer inlichtingen over de atoom-bom aan Moskou zou verstrekken en zij was bang dat, wanneer zij hem toestond het land te verlaten, hij wel eens naar de Sovjet-Unie zou kunnen gaan, waar hij de Russen onschatbare diensten zou kunnen bewijzen en waar hij absoluut veilig zou zijn tegen achtervolging. Daar stond tegenover dat, wanneer de Bereden Politie Dr. May voor zijn vertrek naar Engeland zou arresteren, zij de Russen daarmee een zo duidelijke aanwijzing zou geven, dat zij gedwongen zou zijn tegelijkertijd ook alle andere spionnen te arresteren. En dat zou de hele bom doen barsten op een ongelegen ogenblik, maanden voor het tijdstip, waarop de Bereden Politie de bom wilde laten barsten.

De Bereden Politie won onmiddellijk inlichtingen in te Montreal en zij vernam, dat Dr. May het laboratorium daar nog niet had verlaten om naar Chalk River te gaan. Zodoende had de Bereden Politie minstens twee weken speling om plannen te maken, voordat Dr. May naar Londen zou gaan. De politie besloot één van haar detectives met hetzelfde vliegtuig als Dr. May naar Engeland te laten reizen, met de opdracht hem zorgvuldig in de gaten te houden en hem te arresteren, wanneer hij zou proberen zich buiten Londen te begeven. Voorts werd een afspraak gemaakt met de Britse autoriteiten om Dr. May in Londen te doen schaduwen, maar niet dan in geval van uiterste noodzaak tot arrestatie over te gaan.

Het bleek al spoedig, dat dit plan prachtig werkte. Toen Dr. May eind September aan boord stapte van het transatlantische vliegtuig naar Engeland, zat er op de stoel voor hem een detective van de Bereden Politie, vermoed als koerier van het gouvernement. Bij aankomst van het vliegtuig in Engeland wees de detective van de Bereden Politie Dr. May aan een Engelse detective, die op het vliegveld wachtte, aan. Tot de maand Februari werd Dr. May dag en nacht geschaduw. En ten slotte, op hetzelfde ogenblik, waarop de Bereden Politie overging tot de massale arrestatie van Zabolotin's spionnen in Canada, werd Dr. May in Londen gearresteerd. Aan de afspraak met de tussenpersoon der Sovjets voor het British Museum had hij zich nooit gehouden. Dr. May legde een volledige bekentenis af. In de door hem geschreven en ondertekende verklaring gaf hij zijn ontmoetingen met Angelov in Montreal toe; hij ontkende ook niet, dat hij hem monsters uranium had verstrekt en rapporten in zake het atoomonderzoek. Hij weigerde echter Angelov te identificeren

of te verklaren, dat Angelov als vertegenwoordiger van Sovjet-Rusland op was getreden. In plaats daarvan sprak Dr. May in zijn verklaring op die punten waar het over Angelov ging, slechts van „een zeker iemand”.

Dr. May's bekentenis vervolgde: „Ik heb lang en zeer zorgvuldig nagedacht over de vraag of het juist was, dat de ontwikkeling van de atoomenergie beperkt bleef tot de U.S.A. Ik kwam tot het zeer pijnlijke besluit, dat het noodzakelijk was om algemene kennis omtrent de atoomenergie te verbreiden en er voor zorg te dragen, dat men deze kennis au serieux nam. Dit is de reden, waarom ik besloot in te gaan op de voorstellen, die mij door „zeker iemand” werden gedaan, toen hij mij een bezoek bracht”.

„Voor ik Canada verliet”, aldus vervolgt Dr. May, „werd afgesproken, dat ik te Londen een ontmoeting zou hebben met iemand, die ik niet kende..... Ik heb deze afspraak niet gehouden, omdat ik tot de conclusie was gekomen, dat deze clandestiene gang van zaken niet meer wenselijk was met het oog op het van officiële zijde vrij geven van informatie en met het oog op de mogelijkheid van doeltreffende internationale controle op de atoomenergie. De hele aangelegenheid was voor mij zeer pijnlijk, en ik heb er mij uitsluitend mee ingelaten, omdat ik voelde, dat ik op deze wijze kon bijdragen tot de veiligheid van de mensheid. Zeer stellig heb ik

het niet gedaan om financieel gewin.” In weerwil van Dr. May's verklaring van het tegendeel, ben ik geneigd te geloven, dat de werkelijke reden voor het zich niet houden aan zijn afspraak bij het British Museum, was gelegen in het feit, dat een telegram van Moskou met instructies voor die afspraak voor zijn vertrek naar Engeland van de Sovjet-ambassade verdween. En hij moet een tip hebben gekregen, ofwel van Zabolotin, toen hij nog in Canada was, of door middel van een telefoontje na zijn aankomst in Londen.

Nadat Dr. May verzocht had om berechting van zijn geval door een Londense jury-rechtbank, verklaarde hij op de openingsdag van het proces zichzelf schuldig te achten aan het ten laste gelegde. Zijn verdediger drong aan op clementie, op grond van het feit, dat Dr. May, door informatie over atoomenergie aan de Russen te verstrekken, gehandeld had als een man van eer, die gedaan had wat zijn geweten hem voorschreef.

„Ik kan die zienswijze van u helemaal niet accepteren”, antwoordde de president. „Ik ben van mening, dat u niet handelde als een man van eer, maar als een eerloze. Ik ben van oordeel, dat gij op minderwaardige wijze hebt gehandeld. Dit is een zeer ernstig geval. Ik veroordeel u tot tien jaren dwangarbeid”.

Toen Zabolotin Dr. May's inlichtingen over atoomenergie en de van hem verkregen monsters Uranium naar Moskou zond, meende hij per omgaande gelukwensen te mogen verwachten en grote waardering voor zijn prachtig werk te zullen krijgen. Maar hij kreeg zelfs geen bevestiging van ontvangst — men deed hem die eerst toekomen, nadat hij verschillende malen had geïnformeerd of het materiaal wel in Moskou aangekomen was. Moskou was in het geheel niet in de wolken over de inlichtingen van Dr. May. Diegenen van ons die, zoals ikzelf, op het hoofdkwartier van de militaire spionage-afdeling van het Rode Leger in Moskou hadden gewerkt, en die dus besef hadden van de enorme omvang en de ingewikkelde opzet van het Sovjet-spionnagesysteem in Noord-Amerika, begrepen echter wel, waarom Moskou niet in de wolken was. Want de inlichtingen van Dr. May waren niet meer dan een klein stukje in de grote legpuzzel van feiten omtrent de atoomenergie, welke men in Moskou in elkaar poogde te zetten. Andere stukjes werden voortdurend geleverd door andere spionnage-netwerken, die op de wijze van Zabolotin's organisatie in andere delen van Canada en de Verenigde Staten werkten. Moskou vergeleek al die stukjes en probeerde ze aan elkaar te voegen tot een sluitend geheel.

Ik twijfel er geen ogenblik aan, dat de toevloed van feitenmateriaal, welke Moskou met betrekking tot de atoombom bereikte van Sovjet-spionnen in de Verenigde Staten in de laatste jaren ontzaglijk was geweest. Terwijl ik tussen 1943 en 1945 op de Sovjet-ambassade te Ottawa werkte, was ik op de hoogte van het bestaan van negen verschillende Russische spionnage-netten in Canada, en elk van die organisaties werkte volkomen onafhankelijk van de andere, onder rechtstreeks bevel van Moskou. Wanneer er in een land van de afmetingen van Canada negen spionnage-organisaties werkzaam waren, dan kan men zich voorstellen hoeveel van die netten er wel over de Verenigde Staten zijn gespannen. Het werkkorps en het personeel van elke organisatie is een geheim van de hoogste orde, maar uit de berichten, welke door mijn handen gingen, toen ik nog te Moskou werkte, kon ik opmaken, dat steden, zoals New York, Chicago en San Francisco elk minstens twee of drie Sovjet-spionnage-organisaties telden; in Washington zijn er natuurlijk nog veel meer. En wanneer men de afmetingen van de atoombominstallaties in de Verenigde Staten in aanmerking neemt, met de reusachtige fabrieken in Tennessee, Nieuw Mexico en Washington, dan is het duidelijk, dat de waarschijnlijkheid om onder het personeel van die installaties geleerden aan te treffen, die sympathiek staan tegenover de Sovjet-Unie, heel groot is.

Moskou probeert elke Russische spionnage-organisatie in Amerika en Canada onkundig te laten van het bestaan van andere Sovjet-spionnagenetten in die landen. Op zekere dag ontdekte Zabolotin bij toe-

ij gaven hem 500 dollar.”
voor de ontmoeting in Londen was te weinig ingewikkeld om in de u genade te kunnen vinden. De leerde Zabolotin dan ook terug: t betrekking tot de ontmoetingen ind. Wij geven u hierbij nieuwe

British Museum in Londen, in Great an de overkant van de straat, ter am Street, gerekend vanaf Totten- herhaal Tottenham Court Road. wandeld van de kant van Totten- de tussenpersoon van de tegen- — Southampton Road.

aangegeven; het zou echter beter g te doen plaats vinden om 20 uur Alek schikt, omdat het om 23 uur ak omtrent de tijd een afspraak g mij op de hoogte van het resul- ontmoeting niet in October dient zullen tijdstip en dag in de n alsnog worden opgegeven.

s: Alek zal het dagblad The Times arm houden, de tussenpersoon zal ure Post in zijn linkerhand houden. wachtwoord: De tussenpersoon zal de kortste weg naar het Strand?”. maar mee, ik ga zelf die kant op”. n het gesprek zegt Alek dan: „de l”. Laat ons weten of deze instruc- overgebracht”.

tember 1945 de Sovjet-ambassade htte, droeg ik afschriften van die betrekking tot Dr. May onder men met de andere geheime docu- licht wierpen op de operaties van ge-net. En op 7 September deelde Canadese Bereden Politie mede, plan was de volgende maand naar

ij stelde de Bereden Politie voor de. Zij wilde op dat moment geen bij de Sovjet-ambassade door haar zuwen. Maar evenmin wenste zij, meer inlichtingen over de atoom- zou verstrekken en zij was bang hem toestond het land te verlaten, de Sovjet-Unie zou kunnen gaan, en onschatbare diensten zou kunnen r hij absoluut veilig zou zijn tegen ar stond tegenover dat, wanneer

DE VLIEGERS, die met het vliegtuig „Enola Gay” de oorlog beëindigden, werden later tijdens de „Army” een maakte zich zorgen over de atoombom; de Sov

tuitig als Dr. May naar Engeland te laten reizen, met de opdracht hem zorgvuldig in de gaten te houden en hem te arresteren, wanneer hij zou proberen zich buiten Londen te begeven. Voorts werd een afspraak gemaakt met de Britse autoriteiten om Dr. May in Londen te doen schaduwen, maar niet dan in geval van uiterste noodzaak tot arrestatie over te gaan.

Het bleek al spoedig, dat dit plan prachtig werkte. Toen Dr. May eind September aan boord stapte van het transatlantische vliegtuig naar Engeland, zat er op de stoel voor hem een detective van de Bereden Politie, vermoed als koerier van het gouvernement. Bij aankomst van het vliegtuig in Eng

Het geval-Dr. May stelde een moeilijke puzzel. Zij w argwaan wekken bij de So agenten te schaduwen. M dat Dr. May nog meer in bom aan Moskou zou ver dat, wanneer zij hem toes hij wel eens naar de Sovj waar hij de Russen onschs bewijzen en waar hij abs achtervolging. Daar ston de Bereden Politie Dr. M Engeland zou arresteren een zo duidelijke aanwijz dwongen zou zijn tegel spionnen te arresteren. E barsten op een ongelege het tijdstip, waarop de B laten barsten.

De Bereden Politie won te Montreal en zij vernar torium daar nog niet ha River te gaan. Zodoend minstens twee weken sp voordat Dr. May naar L besloot één van haar det

tuig als Dr. May naar met de opdracht hem houden en hem te arres beren zich buiten Londe een afspraak gemaakt om Dr. May in Londen niet dan in geval van tatie over te gaan.

Het bleek al spoedig, d Toen Dr. May eind S van het transatlantisch zat er op de stoel voo Bereden Politie, vermos vernement. Bij aankom land wees de detective May aan een Engelse d wachte, aan. Tot de m dag en nacht geschad zelfde ogenblik, waarop tot de massale arrestat Canada, werd Dr. May de afspraak met de tu het British Museum. Dr. May legde een v door hem geschreven er

hij zijn ontmoetingen met Angelov in Montreal toe, hij ontkende ook niet, dat hij hem monsters uranium had verstrekt en rapporten in zake het atoomonderzoek. Hij weigerde echter Angelov te identificeren

of te verklaren, dat Angelov als vertegenwoordiger van Sovjet-Rusland op was getreden. In plaats daarvan sprak Dr. May in zijn verklaring op die punten waar het over Angelov ging, slechts van „een zeker iemand“.

Dr. May's bekentenis vervolgde: „Ik heb lang en zeer zorgvuldig nagedacht over de vraag of het juist was, dat de ontwikkeling van de atoomenergie beperkt bleef tot de U.S.A. Ik kwam tot het zeer pijnlijke besluit, dat het noodzakelijk was om algemene kennis omtrent de atoomenergie te verbreiden en er voor zorg te dragen, dat men deze kennis au serieus nam. Dit is de reden, waarom ik besloot in te gaan op de voorstellen, die mij door „zeker iemand“ werden gedaan, toen hij mij een bezoek bracht“.

„Voor ik Canada verliet“, aldus vervolgt Dr. May, „werd afgesproken, dat ik te Londen een ontmoeting zou hebben met iemand, die ik niet kende..... Ik heb deze afspraak niet gehouden, omdat ik tot de conclusie was gekomen, dat deze clandestiene gang van zaken niet meer wenselijk was met het oog op het van officiële zijde vrij geven van informatie en met het oog op de mogelijkheid van doeltreffende internationale controle op de atoomenergie. De hele aangelegenheid was voor mij zeer pijnlijk, en ik heb er mij uitsluitend mee ingelaten, omdat ik voelde, dat ik op deze wijze kon bijdragen tot de veiligheid van de mensheid. Zeer stellig heb ik

DR. ALLAN NUN MAY, die de Russen belangrijke inlichtingen deed toekomen over het atoomonderzoek en die hun ook enkele monsters uranium ter beschikking stelde, werd 5 maanden lang door de Canadese en Engelse politie geschaduwd, ten slotte te Londen gearresteerd en veroordeeld tot 10 jaar dwangarbeid.

vergeek en die oogen te voegen tot een sluitend geheel.

Ik twijfel er geen ogenblik aan, dat de toevloed van feitenmateriaal, welke Moskou met betrekking tot de atoombom bereikte van Sovjet-spionnen in de Verenigde Staten in de laatste jaren ontzaglijk was geweest. Terwijl ik tussen 1943 en 1945 op de Sovjet-ambassade te Ottawa werkte, was ik op de hoogte van het bestaan van negen verschillende Russische spionage-netten in Canada, en elk van die organisaties werkte volkomen onafhankelijk van de andere, onder rechtstreeks bevel van Moskou. Wanneer er in een land van de afmetingen van Canada negen spionage-organisaties werkzaam waren, dan kan men zich voorstellen hoeveel van die netten er wel over de Verenigde Staten zijn gespannen. Het werkterrein en het personeel van elke organisatie is een geheim van de hoogste orde, maar uit de berichten, welke door mijn handen gingen, toen ik nog te Moskou werkte, kon ik opmaken, dat steden, zoals New York, Chicago en San Francisco elk minstens twee of drie Sovjet-spionage-organisaties telden; in Washington zijn er natuurlijk nog veel meer. En wanneer men de afmetingen van de atoominstallaties in de Verenigde Staten in aanmerking neemt, met de reusachtige fabrieken in Tennessee, Nieuw Mexico en Washington, dan is het duidelijk, dat de waarschijnlijkheid om onder het personeel van die installaties geleerden aan te treffen, die sympathiek staan tegenover de Sovjet-Unie, heel groot is.

Moskou probeert elke Russische spionage-organisatie in Amerika en Canada onkundig te laten van het bestaan van andere Sovjet-spionagenetten in die landen. Op zekere dag ontdekte Zabotin bij toe-

val, dat er een andere spionage-organisatie in Ottawa werkte, welke, zoals zijn eigen organisatie, geleid werd door het Hoofdkwartier van de Militaire Spionage-Afdeling van het Rode Leger in Moskou. Hij mocht met die organisatie geen contact onderhouden.

Zabotin's zoon ging op een school in de buurt van Washington en die zoon gebruikte hij dikwijls als voorwendsel om Ottawa te verlaten en reisjes te maken naar de Amerikaanse hoofdstad. Zonder voorkennis van Moskou en met het risico van bestraffing, bracht hij dikwijls bezoeken aan Sarayev, de militaire attaché aan de Sovjet-ambassade te Washington, die aan het hoofd stond van een spionage-netwerk, dat gelijksoortig was aan dat van Zabotin in Ottawa. Bij die gelegenheden placht hij met Sarayev gegevens uit te wisselen. Sarayev's spionnen opereerden op grote schaal. Zabotin beklagde zich eens tegenover hem over de hoeveelheid werk, die zijn staf moest verzetten in Canada. Sarayev lachte hem uit.

„Waar maak je je druk over?“, vroeg hij. „Weet je wel, dat elk van mijn tussenpersonen hier met tien geheime agenten werkt? En sommigen hebben er nog meer dan tien.“

Toen Koulakov in 1945 in Canada arriveerde om mijn plaats in te nemen als code-assistent van Zabotin, klaagde ik over de omvang van het materiaal, dat ik naar Moskou moest overzeinen. Koulakov had aan de ontvanger gewerkt op het Hoofdkwartier van de spionage-afdeling van het Rode Leger in Moskou en hij vertelde mij, dat onze rapporten uit Canada, wat hoeveelheid betreft, niet te vergelijken waren met die, welke dagelijks binnenkwamen uit de U.S.A. Tot mijn grote verbazing deelde hij mij mede, dat het spionagewerk van Sarayev in Washington zo omvangrijk was, dat er vijf code-assistenten nodig waren om zijn materiaal elke dag naar Moskou over te zeinen, terwijl wij met slechts één assistent werkten. Sarayev's vijf assistenten hielden zich uitsluitend met telegrammen bezig. Maar Koulakov zeide, dat het overgrote deel van het materiaal, dat uit Washington naar Moskou werd verzonden, per diplomatieke postzak werd verstuurd en dat de hoeveelheid ontzaglijk was. Zabotin vertelde mij zelfs, dat de ambassade te Washington eens een compleet Amerikaans machiegeweerd met de postzak naar Moskou had verzonden. (Diplomatieke postzakken zijn verzegeld en worden onderweg nimmer geopend; men kan er dus mee verzenden wat men wil, zonder het risico van controle te lopen. Red. O.V.N.)

Het gebeurt heel dikwijls, dat de verschillende spionage-organisaties van de Russen in Amerika elkaar in de jaren vijftien. Eén van de meest voorkomende klachten is, dat een spionage-organisatie een geheime agent aan zich tracht te binden, die reeds de aandacht geniet van een andere spionage-organisatie. Pavlov, de chef van het Canadese spionagewerk van de Russische geheime politieke politie, de N.K.W.D., probeerde eens Sam Carr aan zijn organisatie te verbinden (Carr was de secretaris van de Canadese communistische partij; Red. O.V.N.). Maar Carr was op dat moment bezig agenten te vinden voor Zabotin. Zabotin wendde zich met een klacht tot zijn directeur in Moskou, die op zijn beurt ging klagen bij het Hoofdkwartier van de N.K.W.D. Bijgevolg ontving Pavlov een boodschap van zijn superieuren in Moskou met de mededeling: „Blijf van Sam Carr af“.

De spionage-netten der Sovjets mogen slechts contact met elkaar onderhouden, wanneer het (wat zelden voorkomt) in Moskou noodzakelijk wordt geacht een agent van het ene netwerk naar het andere over te plaatsen. Maar zelfs dan worden dergelijke overeenkomsten in de meeste gevallen goedgekeurd en uitgevoerd door het hoofdkantoor in Moskou, zoals b.v. in het geval van de overplaatsing van Dr. May van het militaire spionagewerk in Ottawa naar het overeenkomstige net in Londen.

Fred Rose, een vooraanstaande Canadese communist, die lid was van het Parlement te Ottawa en die als tussenpersoon voor het aanwerven van spionnen voor Zabotin fungeerde, was oorspronkelijk een agent van de N.K.W.D.

In Mei 1945 kreeg Zabotin bevel van Moskou om Rose opdracht te geven zijn aanwerftalenten te beproeven op Arthur Steinberg, een Amerikaanse geleerde, dat op dat moment bezig was met het onderzoekingswerk voor de Amerikaanse vloot in Washington. Rose had met Steinberg vriendschap gesloten gedurende de daaraan voorafgaande twee jaren, toen Steinberg onderwijs gaf in Montreal. Rose rapporteerde aan Zabotin, dat Steinberg sympathiek stond tegenover de communistische zaak en dat het werk van deze geleerde in Washington hem mogelijk in contact zou brengen met vraagstukken aangaande de atoomenergie.

Toen Zabotin dit nieuws naar Moskou doorgaf, kreeg hij opdracht Rose instructie te geven Steinberg te introduceren bij een tussenpersoon van het militaire spionagewerk der Sovjets te Washington. Rose was in die tijd niet in staat naar Washington te reizen. Daarom werd die taak opgedragen aan Frieda Linton, een agente van Zabotin, die in verband met haar werk voor de Canadese Nationale Filmraad naar Washington moest. Maar tot grote verbazing van ons allen was het spionagewerk, waarmee miss Linton opdracht kreeg contact te zoeken, niet dat van Sarayev. Het bleek een ander netwerk te zijn, dat werd geleid door Sorvin, het hoofd van het Bureau voor Technische Informaties van de Inkoopcommissie der Sovjets. (Van deze Inkoopcommissie, de „Sovjet Purchasing Commission“, maakte ook de thans zo bekende Victor Kravchenko deel uit; ook hij nam de vlucht, stelde zijn ervaringen ten dienste van Amerika en schreef het thans zo veel gelezen boek „Ik verkoos de Vrijheid“. Red. O.V.N.) Dit was de eerste maal, dat wij hoorden, dat Sorvin connecties had met de militaire spionage der Sovjets. Juffrouw Linton had een ontmoeting met Sorvin's agent, en introduceerde hem bij Steinberg, die zij kende van uiterst linkse politieke bijeenkomsten in Montreal. Een paar weken later beklagde Moskou zich bij Zabotin, dat zijn „aanbevolen tussenpersoon“ helemaal niet zo goed was als men gedacht had. „Sorvin's agent had de leiding van de eerste ontmoeting met Berger“, telegraferde Moskou, het woord „Berger“ gebruikende als een schuilnaam voor Steinberg. „Berger zegt, dat hij maar een heel gewone constructeur is. Wij hebben het gevoel, dat hij bang is en dat hij liever niets met ons te maken heeft. Wat is hij voor iemand? Tijdens het gesprek zei hij voortdurend: Maar Amerika en Rusland zijn toch bondgenoten!“ „Dit“, zo vervolgde Moskou, „is gevaarlijke praat!“.

Ik herinner mij, dat Zabotin woedend werd, toen hij dit telegram las. „Bondgenoten“, zei hij. „Bondgenoten. Wat is dat voor een sentimentele druif, die we hier hebben?“ Hij gaf Rose opdracht een volledig rapport op te stellen over alles wat hij van Steinberg wist. Wij hoorden niets meer over de vorderingen, welke Sorvin's spionage-organisatie in Washington met Steinberg maakte, maar ik heb zo het vermoeden, dat hij niet bleek te behoren tot de grote spionnen van deze moderne tijd.

Diplomaten van andere landen hebben zich dikwijls afgevraagd, met welk doel de Russen er in hun ambassades in het buitenland zo'n uitgebreide eigen staf op na houden. Gedeeltelijk vindt dit feit zijn oorzaak in de omstandigheid, dat de Russen er niets voor voelen gebruik te maken van personeel, dat de nationaliteit heeft van het land, waar zij gastvrijheid genieten, omdat zij dat personeel niet vertrouwen, zelfs niet voor de eenvoudigste karweitjes. De voornaamste oorzaak schuilt echter in de kolossale omvang van het spionagewerk, dat op en door hun ambassades wordt verricht. Om een voorbeeld te noemen: de portiers van de Russische ambassade te Ottawa waren officieren van de spionage-afdeling van het Rode Leger te Moskou, die in werkelijkheid tot taak hadden Zabotin in Canada te assisteren bij zijn spionagewerk. De vrouw van majoor Rogov (één van Zabotin's assistenten; Red. O.V.N.) stond officieel geboekt als kamermeisje op de ambassade. In werkelijkheid was zij een kapitein van de Genie van het Rode Leger. Tijdens haar verblijf in Canada werd zij bevorderd tot de rang van majoor, op grond van de voortreffelijke kwaliteit van haar spionagewerk.

ags Bijz
en. Link
llekeurig

IN M
eze m
vi
de u
or-
ton
em
aar

val, dat er een andere s
Ottawa werkte, welke, zoal
geleid werd door het Hoofdk
Spionage-Afdeling van het
Hij mocht met die organisa
houden.

Zabotin's zoontje ging op
van Washington en die zoo
als voorwendsel om Ottawa
te maken naar de Amerika
voorkennis van Moskou en
straffing, bracht hij dikwijls
de militaire attaché aan de
Washington, die aan het hoo
nage-netwerk, dat gelijksoor
Zabotin in Ottawa. Bij die g
met Sarayev gegevens uit
spionnen opereerden op gro
klaagde zich eens tegenover
heid werk, die zijn staf moes
Sarayev lachte hem uit.

„Waar maak je je druk over
wel, dat elk van mijn tussen
geheime agenten werkt? En
nog meer dan tien.”

Toen Koulakov in 1945 in
mijn plaats in te nemen a
Zabotin, klaagde ik over de
riaal, dat ik naar Moskou mo
kov had aan de ontvanger g
van de spionage-a
Leger in Moskou en hij verte
porten uit Canada, wat hoeve
vergelijken waren met die, w
kwamen uit de U.S.A. Tot
deelde hij mij mede, dat he
Sarayev in Washington zo or
vijf code-assistenten nodig wa
elke dag naar Moskou over
met slechts één assistent we
assistenten hielden zich uitsl
men bezig. Maar Koulakov ze
deel van het materiaal, dat
Moskou werd verzonden, per
werd verstuurd en dat de hoef
Zabotin vertelde mij zelfs, d
Washington eens een comple
negeweerd met de postzak na
zonden. (Diplomatieke postzal
worden onderweg nimmer ge
mee verzenden wat men wil,
controle te lopen. Red. O.V.N.
Het gebeurt heel dikwijls, dat
nage-organisaties van de Russ
in de velen ilden. Eén van d
klachten is, dat een spionnag
heime agent aan zich tracht
de aandacht geniet van een a
niasatie. Pavlov, de chef van he
netwerk van de Russische gel
de N.K.W.D., probeerde eens
organisatie te verbinden (Carr
de Canadese communistische
Maar Carr was op dat mom
vinden voor Zabotin. Zabotin

klacht tot zijn directeur in Mo
ging klagen bij het hoofdkwa
Bijgevolg ontving Pavlov een

supereuren in Moskou met de mededeling: „Bij
van Sam Carr af”.

De spionage-netten der Sovjets mogen slechts
contact met elkaar onderhouden, wanneer het (wat
zelden voorkomt) in Moskou noodzakelijk wordt ge
acht een agent van het ene netwerk naar het andere
over te plaatsen. Maar zelfs dan worden dergelijke
overeenkomsten in de meeste gevallen goedgekeurd
en uitgevoerd door het hoofdkantoor in Moskou,
zoals b.v. in het geval van de overplaatsing van
Dr. May van het militaire spionage-net in Ottawa
naar het overeenkomstige net in Londen.

Fred Rose, een vooraanstaande Canadese commu
nist, die lid was van het Parlement te Ottawa en
die als tussenpersoon voor het aanwerven van spion
nen voor Zabotin fungeerde, was oorspronkelijk een
agent van de N.K.W.D.

244

Дурак мой

Рассказывай о том, как
я был в King's College Strand
Brooklyn, где я не могу
понять. Окончил - 7-17-24
не могу понять. Вспомни
Организацию, как я
скажи мне. Спасибо. Best regards from
MICKLE (Mайкл). Домашний в Канаде
де лагуна. В городе Сент-Питерсбург
моя семья. Мое имя - Майкл
де лагуна. Я не могу понять
понять. Спасибо. Вспомни
о том, как я был в Канаде
я не могу понять. Вспомни
в Канаде, спасибо.

HET TELEGRAM uit Moskou, waarin instructies gegeven werden voor de ontmoeting te Londen tussen
„Alek” (Dr. Allan Nun May) en een Sovjet-agent. De uitgewerkte tekst van dit telegram behoorde tot
de documenten, welke Igor Gouzenko van de ambassade stal en als bewijsstuk aan de politie overhandigde.

vrijheid genieten, omdat zij dat personeel niet ver
trouwen, zelfs niet voor de eenvoudigste karweitjes.
De voornaamste oorzaak schuilt echter in de kolos
sale omvang van het spionage-werk, dat op en
door hun ambassades wordt verricht. Om een voor
beeld te noemen: de portiers van de Russische am
bassade te Ottawa waren officieren van de spion
nage-afdeling van het Rode Leger te Moskou, die
in werkelijkheid tot taak hadden Zabotin in Canada
te assisteren bij zijn spionnagewerk. De vrouw van
majoor Rogov (één van Zabotin's assistenten; Red.
O.V.N.) stond officieel geboekt als kamermeisje op
de ambassade. In werkelijkheid was zij een kapitein
van de Genie van het Rode Leger. Tijdens haar
verblijf in Canada werd zij bevorderd tot de rang
van majoor, op grond van de voortreffelijke kwali
teit van haar spionage-werk.

Evenzeer belast met spionnagerwerk, dat vrijwel hun hele werktijd in beslag nam, waren de beide assistenten van de militaire attaché, de correspondent van het Russische persbureau Tass, de eerste secretaris van de ambassade, de handelsraad en verschillende leden van zijn staf, de secretaris van de militaire attaché, een tolk, twee chauffeurs en drie vrouwen van leden van de ambasadestaf.

(Het is niet met zekerheid te zeggen, hoe de toestand in dat opzicht in Nederland is. Slechts enkele Nederlanders, zoals de minister-president en de chef van de generale staf, zijn ambtshalve op de hoogte met het bestaan van spionage-activiteit door vreemde mogendheden. Men neemt echter in diplomatieke kringen algemeen aan, dat de toestand in Nederland en andere Westeuropese landen weinig verschilt van die in landen zoals Canada en Amerika en dat de Russen, dank zij hun zeer omvangrijke ambassades en consulaten, en mogelijk door de hulp van binnenlandse geestverwanten, zeer goed geïnformeerd zijn over alles wat voor hen van belang kan zijn; Red. O.V.N.)

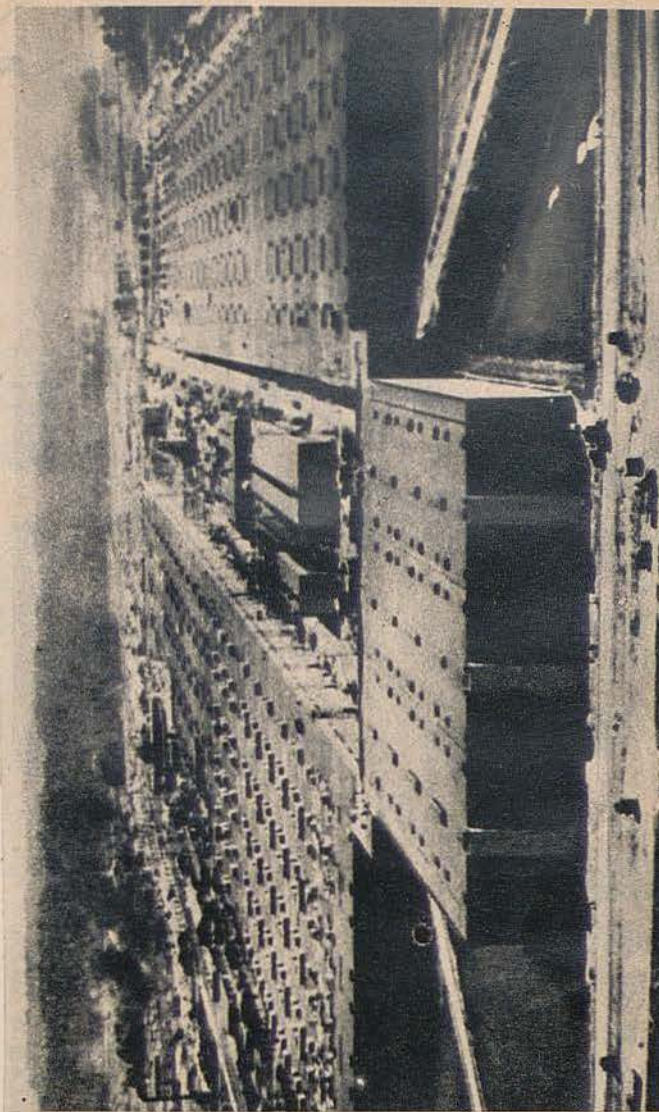
De opsomming, die ik hierboven heb gegeven, heeft alleen betrekking op Zabotin's militaire spionnagesysteem. Behalve dat, zijn er dan nog de spionnagesystemen van de N.K.W.D. en van de Vloot. Er werkte in Ottawa bovendien nog een andere spionage-organisatie, die ook van de ambassade uit geleid werd, maar welks leden ik niet kende. Niemand kon met stelligheid zeggen wie en wat de leden van het personeel van de Russische ambassades, legaties en consulaten precies waren. Op een Sovjet-ambassade in het Midden-Oosten is de Russische ambassadeur zelf een spion. Zijn opdrachten ontvangt hij van zijn chauffeur, die de chef is van de Russische spionage in dat land.

Ik herinner mij, dat ik op zekere dag in de Sovjet-ambassade gedineerd had en dat ik na afloop van het diner de trap opwandelde met luitenant-kolonel Motinov, die op het punt stond naar Moskou te vertrekken met de monsters Uranium van Dr. May. Wij gingen naar de geheime codekamer op de tweede etage om enkele rapporten voor Moskou op te stellen. De geheime codekamer is, zoals men zich herinneren zal, slechts toegankelijk voor enkele code-assistenten en geheime spionage-agenten, die het bijzondere vertrouwen genieten en zij kan slechts worden geopend, nadat men op een verborgen bel heeft gedrukt. Toen Motinov en ik door de wacht waren toegelaten, wierpen één van de kleine kantoor-gang, die door de kluis liep, een man, die druk bezig rapport aan Moskou te schrijven was, Borakov, de kok van de ambassade, „Goede hemel”, mompelde niemand in dit huis, die niet

(Wordt vervolgd
Landen" No. 21)

zi

18

DE ATOOMPABRIEKEN van Oakridge, bij Knoxville in de Amerikaanse staat Tennessee, beslaan een enorme uitgestrektheid. Er werken duizenden mensen. Dit feit maakte het de Sovjet-spionage gemakkelijker de Amerikaanse atoombuizen met verschillende omvangrijke spionnage-netten te omringen.

DE VLIEGERS, die met het vliegtuig „Enola Gay” de atoombom op Hiroshima wierpen, en daarmee de oorlog beëindigden, werden later tijdens de „Army Day Parade” in New York gehuldigd. Maar iedereen maakte zich zorgen over de atoombom; de Sovjets braken zich slechts het hoofd over het geheim.

Deel V:

EEN VROUW

WORDT

„BEWERKT”

WANNEER de Verenigde Staten morgen aan de dag het hele geheim van de atoombom aan de wereld prijs zouden geven, zou niemand daar meer geschokt en verbaasd over zijn dan de Russen. Want dat is wel het laatste wat zij verwachten dat iemand zal doen.

In openbaar zouden de Russen zich haasten warme gelukwensen aan het Witte Huis te zenden en te verklaren, dat Amerika eens te meer de mensheid een grote dienst had bewezen. De rest van de wereld, aldus zouden zij verklaren, had vol vertrouwen op dit nieuws gewacht, wetende, dat het eens zou komen, en dit vertrouwen van de rest van de wereld in de Verenigde Staten zou op schitterende wijze beloond zijn geworden. (Het staat ons inziens te bezien of deze zienswijze van Goutzenko, gezien de jongste politieke spanningen op dit ogenblik nog wel zou opgaan. Red. „De Belaard”.)

Maar onder elkaar zouden Stalin en zijn ondergeschikten elkaar stom verbaasd aanstaren. Vervolgens zouden zij droevig het hoofd schudden en zij zouden zich afvragen hoe iemand zo stom kon zijn. Ik zeg dit, omdat ik in de tijd, waarin ik in dienst was van de spionage-afdeling van het Rode Leger, eerst in Moskou en later in Canada, volop gelegenheid had om uit de eerste hand kennis te nemen van de officiële houding der Sovjets ten opzichte van de uitwisseling van belangrijke militaire inlichtingen met de Amerikanen, de Engelsen, de Canadianen en met elk ander land. Zelfs op het hoogtepunt van de oorlog, toen de vriendschap met hun bondgenoten voor de Russen bijzonder belangrijk was, vertelden zij die bondgenoten zo weinig mogelijk. Omgekeerd verwachtten zij op dezelfde geheimzinnige en achterdochtige wijze te worden behandeld. Toen zij in plaats daarvan volledig op de hoogte werden gesteld, maakte dat op hen geen gunstige indruk. Zij maakten dankbaar van de informatie gebruik, maar de edelmoedigheid van de gever boezemde hun slechts spot en hoon in. Zij vonden nl. deze vorm van samenwerking bijzonder kinderlijk.

Het was inderdaad zo, dat de openhartigheid van de Amerikanen en de Canadezen met betrekking tot militaire geheimen niet afliet de Russen te verbazen. Ik herinner mij, om een voorbeeld te noemen, de tijd in Juli 1943, toen kolonel Nikolai Zabolin, de chef van de militaire spionage van het Rode Leger in Canada, zijn secretaris, majoor Romanov, naar Halifax zond met de bedoeling inlichtingen te verkrijgen omtrent de inschepingshavens van die stad. Moskou was altijd geïnteresseerd in wat er omging in de Canadese en Amerikaanse inschepingshavens. Deze belangstelling nam nog toe, toen de Westelijke geallieerden na V.E.-dag een aanvang maakten met de herdistributie van hun troepen. Een paar dagen later kwam Romanov uit Halifax terug, stralend van voldoening. Hij kon nauwelijks wachten met het openen van zijn actetas in Zabolin's kantoor.

„U kunt mij gelukwensen met mijn schitterende buit, kameraad kolonel”, zei hij, waarbij hij verscheidene kaarten en blauwdrukken op de tafel uitspreidde. Het waren gedetailleerde kaarten van de haven van Halifax, waarop ieder havenbassin en ieder gebouw stond aangegeven. Aan de bovenzijde van elk vel was met onuitwisbare inkt het opschrift „Vertrouwelijk” of „Geheim” gestempeld.

Zabolin bestudeerde de kaarten nauwkeurig en wantrouwend. „Wacht eens even”, zei hij. „Je moet niet de eerste keer de beste, dat je die stad bezoekt, beginnen met de boel te stelen”.

„Ik heb ze helemaal niet gestolen”, zei Romanov. „Ik kreeg ze heel gewoon van een officier. Maar ik moest natuurlijk beloven, ze terug te geven.”

„Maar misschien zijn dit vervalste kaarten.”

„Aan die mogelijkheid dacht ik ook”, zei Romanov.

„Maar die officier en ik zijn samen de hele haven rondgewandeld. Hij wees mij elk gebouw aan, terwijl ik op de kaart nakeek of het klopte.”

Zabolin was stomverbaasd. „Die Canadezen en Amerikanen toch”, zei hij. „Zij behandelen ons alsof we landgenoten waren.” En die opmerking hoorde ik hem nog dikwijls maken in de twee jaar, waarin ik na dit voorval nog als zijn code-assistent werkte op de Sovjet-ambassade in Ottawa.

Reeds de volgende dag werden fotografische repro-

ducties naar Moskou gezonden, en de directeur van de Militaire Spionage Afdeling in Moskou antwoordde met een telegram, waarin hij Romanov's materiaal „waardeloos” noemde. Zabolin, een lange, knappe man, die zich gemakkelijk in gezelschap bewoog, stond er op, dat van dat moment af vriendschappelijke relaties werden aangeknoopt met Canadese en Amerikaanse officieren bij gelegenheid van verschillende diplomatieke recepties en cocktailparties. Hij paste er echter zorgvuldig voor op, dat er geen misbruik werd gemaakt van hun vertrouwelijkheid.

„Hoe minder je ze vraagt, hoe meer ze je vertellen”, merkte hij eens tegen mij op. „Je hoeft alleen maar te gaan zitten en te luisteren en ze vertellen je alles”.

De opvatting in kringen van het Rode Leger, dat hun militaire bondgenoten in de afgelopen oorlog naïef, praatziek en openhartig zijn tot de grens van zwakheid, wordt door de regeringsautoriteiten van de Sovjets gedeeld, bij het beoordelen van de diplomatieke vertegenwoordigers van de Westelijke democratieën. De toenmalige Sovjet-ambassadeur in Canada, Georgi Zaroubin, werkte ten nauwste met Molotov samen bij de eerste conferentie van de United Nations in San Francisco. Toen hij uit San Francisco te Ottawa terugkwam, riep Zaroubin (die thans benoemd is tot ambassadeur der Sovjets te Londen) de staf van de ambassade bijeen. Ik woonde deze bijeenkomst bij. Zaroubin vertelde ons, wat er achter de schermen in San Francisco gebeurd was. En hij beschreef deze conferentie als een triomf van de Sovjet-Unie over de democratieën.

„Wij kregen wat wij wensten met de hulp van de Engelsen en de Amerikanen”, zei Zaroubin. „Zij hadden het veel te druk met het houden van bloemrijke toespraken, om zich te interesseren voor het maken van zoveel mogelijk winstpunten.”

Zaroubin vervolgde, dat de Amerikanen en de Engelsen met een verkeerde geesteshouding naar de United Nations waren gekomen: zij waren in het geheel niet voorbereid op het leveren van een gevecht. En hij wees erop, dat daartegenover Stalin de Sovjet-gedelegeerden instructie had gegeven, om ieder van hun voorstellen tot het uiterste door te drijven, zelfs als dat zou neerkomen op het doen mislukken van de conferentie.

„Niettemin heeft Rusland in San Francisco veel geleerd”, merkte Zaroubin verder op. „Eén van die dingen is het grote belang van de Zuid-Amerikaanse landen. Wij hebben een fout gemaakt door ze jarenlang te verwaarlozen. Sommige Amerikaanse legaties in die landen werken met een staf van enige honderden mensen. Rusland moet dezelfde tactiek gaan volgen, zodat we te zijner tijd in staat zullen zijn deze troefkaart uit de handen van de Amerikanen te trekken.”

En zoals vele waarnemers hebben opgemerkt, heeft Rusland zich in de twee jaren, welke sinds de conferentie zijn verlopen, geconcentreerd op het aanknopen van sterke banden met de Zuidamerikaanse republieken. Stalin staat nu op vriendschappelijke voet met Peron, de Argentijnsche dictator, die hij eens aanviel en beschreef als een pro-Hitler fascist. De communisten in Centraal- en Zuidamerika nemen snel in kracht toe, zonder twijfel met de financiële steun van Moskou.

Zaroubin sprak met grote bewondering over de politieke tactiek, welke in San Francisco was gebezigd door Manoelisky, de leider van de Ukrainse delegatie bij de Verenigde Naties. Gebruik makend van de omstandigheid, dat de vertegenwoordigers van kleine landen belast werden met het voorzitterschap van afdelingen, wist Manoelisky het zo te draaien, dat hij in San Francisco belast werd met het voorzitterschap van de belangrijke afdeling voor politiek en veiligheid. Hoewel de Ukraine in de vergaderingen der Verenigde Naties de status geniet van een onafhankelijke republiek, is het, zoals iedereen begrijpt, in werkelijkheid ongeveer even onafhankelijk van Rusland als de staat Alabama het is van de U.S.A. En deze Manoelisky, woordvoerder van deze zogenaamd onafhankelijke regering, is toevallig een persoonlijke vriend en raadsman van Stalin. Het is zelfs zo, dat Manoelisky, in de tijd, dat hij niet de vergaderingen van de United Nations bijwoont, woont en werkt in een eigen kantoor in het Kremlin. En hij heeft nooit veel tijd om een bezoek te brengen aan het Ukrainse volk, dat hij heet te vertegenwoordigen.

„Manoelisky stemde op ondergeschikte punten tegen Rusland”, aldus vertelde Zaroubin glimlachend, „en daardoor kregen sommige afgevaardigden het gevoel, dat de Ukrainers werkelijk onafhankelijk waren. Maar in zaken van groot belang stemde hij altijd met Rusland mee”.

Evenals Zabolin op de militaire bijeenkomsten, vond Manoelisky het voordeliger om kalm te zitten luisteren, terwijl de anderen praatten.

Hij maakte er een systeem van niet in het debat te treden, zo lang de Britse en Amerikaanse redenaars de zaal op hun hand hadden”, zei Zaroubin.

Hij wachtte af tot deze sprekers en de andere gedelegeerden hopeloos vastliepen op een of ander omstreden punt. Wanneer het dan laat werd, en men uitgeput raakte door de vermoeiende discussies, wendde men zich steeds tot Manoelisky, om zijn oordeel te vragen. En dan bood Manoelisky kalm en bedaard een oplossing aan. Gewoonlijk kwam hij beter voorbereid en beter geïnformeerd over het onderwerp dan iemand anders naar de vergaderingen, en zijn denkbeelden, die naar voren gebracht werden op een moment, waarop alle andere denkbeelden al uren lang waren afgezaagd, maakten altijd een gezonde en verfrissende indruk. Op dat moment waren de andere afgevaardigden doodmoe en verlangden zij alleen maar naar een voorstel, dat een eind zou maken aan de vergadering. Op die wijze werden Manoelisky's voorstellen bijna steeds geaccepteerd en door iedereen toegejuicht.”

Tussen twee haakjes: dit is dezelfde Manoelisky, die trachtte te beweren, dat de zenuwachtige bandiet, die de vorige zomer één van de Ukrainse afgevaardigden per ongeluk neerschoot tijdens een roofoverval op een delicatessenwinkel in New York, de agent was van een anti-Russische regering.

Deze achterdocht jegens de democratische landen en deze onverzettelijke weigering om samen te werken en inlichtingen uit te wisselen, zelfs tijdens de gemeenschappelijke oorlog tegen 't Fascisme, spruiten voort uit een eenvoudig feit met betrekking tot Rusland, dat de meeste Amerikanen niet begrijpen. Dit is het feit, dat het voor een echte, „gelovige” communist absoluut onmogelijk is vertrouwen en geloof te schenken aan iemand, die niet ook een

communist is.

En dat is de reden, waarom de Sovjet-Unie heden ten dage in Canada en de Verenigde Staten zoveel spionage-organisaties handhaaft. Volkomen afzondering is in de hedendaagse wereld onmogelijk. Ieder groot land, zoals Rusland, moet op de hoogte zijn van de economische, regerings- en militaire activiteit van de andere grote landen. Maar het volkomen ontbreken van vertrouwen in niet-communistische landen, maakt het de Sovjet-Unie onmogelijk een normale, wederzijdse uitwisseling van inlichtingen tot stand te brengen, zoals bestaat tussen zulke landen als de Verenigde Staten en Groot-Brittannië. In plaats daarvan geeft Rusland er de voorkeur aan zijn inlichtingen te verkrijgen van buitenlandse spionnen. En men heeft voorkeur voor die buitenlandse spionnen, omdat ze, hoewel buitenlanders, altijd trouwe communisten zijn. De Sovjets weten, dat iedere communist, of hij nu Fransman is, Italiaan, Pool, Amerikaan of Engelsman, altijd in de eerste plaats trouw is aan Moskou.

Deze klakkeloze gehoorzaamheid aan Stalin heeft de Sovjets in staat gesteld in het buitenland vijfde colonnes te vestigen, die volkomen verschillend zijn van alle andere buitenlandse spionnesystemen in de geschiedenis. De traditionele buitenlandse spion — de Duitser, die voor de Engelsen werkte, de Chinees, die voor de Jappen werkte — deed het altijd alleen voor geld. Maar in het geval van de Amerikanen en de Canadezen, die voor Rusland werken als geheim agent, speelt het motief om zichzelf te verrijken, ofwel een zeer ondergeschikte rol, ofwel het bestaat in het geheel niet.

David G. Lunan, een Canadees, die als tussenpersoon fungeerde tussen de Rode Leger-officieren van Zabolin en drie Canadese spionnen, verklaarde voor de Koninklijke Canadese Commissie van Onderzoek in zake de spionage-affaire, dat de Sovjets hem dikwijls geld hadden aangeboden, maar dat hij dat nooit had aangenomen. Lunan en de Canadezen, die met hem samenwerkten, hadden er zelfs een hekel aan, dat de Russen hun taxi's betaalden.

„Uit wat u zegt, krijg ik de indruk, dat zij beslist geen geld wilden ontvangen”, aldus vroeg één der raadsheren van de commissie, met betrekking tot

de Canadezen, welke van Lunan's spionage-groep deel uitmaakten. „Ook niet als het ging om de vergoeding van onkosten of iets dergelijks?”

„Dat is juist”, antwoordde Lunan.

„Waarom deden zij dan, wat zij deden?”, vroeg de raadsheer.

„Men zou hun motieven idealistisch of politiek kunnen noemen.”

„Wat verstaat u onder politieke motieven? Dat zij het gevoel hadden een belangrijk politiek doel te dienen met hun handelingen?”

„Ik kan niet zeggen wat zij voor motieven hebben gehad — dat kunnen zij alleen zelf doen”, antwoordde Lunan, in overeenstemming met de uitwijktactiek, welke elk van de beschuldigde spionnen steeds volgde, wanneer de commissie probeerde hen vast te leggen op de werkelijke reden van ontrouw aan hun land. Op de een of andere manier hebben de meeste Amerikaanse en Canadese communisten er een hekel aan, met betrekking tot zichzelf het woord „communist” te gebruiken.

„Wat denkt u, dat zij verstonden onder politieke motieven?”, drong de raadsheer aan.

„Ik heb dat woord zelf gebruikt.”

„Waarom gebruikte u het dan?”

„Er moet stellig een motief geweest zijn voor hun handelingen en dat kan alleen een motief geweest zijn, dat gebaseerd was op idealen.”

„Sympathie voor een partij?”

„Ja, zo zou men het kunnen noemen.”

„Wanneer wij spreken over „partij”, kan dat slechts één partij betekenen: de Communistische Partij. Is dat juist?”

Eindelijk gaf Lunan toe. Hij knikte spijtig.

„Dat is zo”, luidde zijn antwoord.

Het was in dit opzicht veelbetekenend, dat één van de meest toegewijde agenten in Zabolin's spionage-organisatie, een man, die bovendien uiterst belangrijke en geheime inlichtingen had verstrekt, zoals de formule voor de springstof RDX, juist één van de

nst
mentatie

Isdeelen

40, Den Haag

meest welgestelde mensen van Montreal was, en wel Dr. Raymond Boyer. Deze Dr. Boyer, een bekend scheikundige, hoefde niet te werken om te kunnen leven — laat staan, dat hij daartoe hoefde te spioneren. Bij de ondervraging van Dr. Boyer omtrent diens relaties met Fred Rose, het communistische Canadese parlamentslid, die als tussenpersoon van Zabolin optrad, stelde de raadshoofd de vraag: „Is het een juiste veronderstelling, dat u Rose inlichtingen gaf, omdat u beiden dezelfde instelling ten opzichte van het communisme, of dezelfde sympathie daarvoor had?“. Boyer antwoordde: „Ja, dat is een juiste manier om het uit te drukken“.

Natuurlijk gaven de Russen wel geld aan hun Canadese agenten, maar het was steeds in kleine bedragen, die op zichzelf niet van veel betekenis waren — vijf-en-twintig dollar hier en honderd dollar daar. De trouw aan de communistische partij was altijd de beslissende factor bij het aanwerven van spionnen. Een goed voorbeeld is de manier, waarop de diensten werden verkregen van Emma Woikin.

Mevrouw Woikin was in Canada geboren uit Russische ouders, die behoorden tot de godsdienstige secte van Doukhaber. Toen zij in 1944 als weduwe werkte voor de Canadese regering, in de functie van code-assistente in het Departement van Buitenlandse Zaken, maakte zij kennis met de echtgenote van majoor Sokolov, de assistent van de handelsraad van de Sovjet-ambassade. Dat was ten minste Sokolov's officiële titel. In werkelijkheid bracht hij al zijn tijd door met het verrichten van spionnagerwerk voor Zabolin. Mevrouw Sokolov vertelde aan haar man, dat mevrouw Woikin een toegewijde communiste was.

Het vinden van een bewonderaarster van Stalin in de code-afdeling van het Departement van Buitenlandse Zaken, waar men dagelijks omging met de allergeheimste Canadese staatsdocumenten, had voor Sokolov ongeveer de betekenis van het zeldzaam voorkomende trekken van de ontbrekende kaart voor het maken van een „royal straight flush“ in een spelletje poker. Zelfs nog meer. Hij maakte onmiddellijk kennis met mevrouw Woikin en ging zelfs zo ver een intieme vriendschap te sluiten. Een paar maanden later was zij al zo op hem gesteld, dat zij speciaal voor hem aquarellen vervaardigde. Als zij dat kon, zag Sokolov geen reden waarom zij ook niet copieën voor hem zou kunnen tekenen van de vertrouwelijke boodschappen, welke werden gewisseld tussen minister-president Mackenzie King en zijn ambassades in het buitenland. Daarom kwam hij naar Zabolin, om vergunning te vragen haar in te schakelen in het spionnagenet.

Een dag, waarop zij het samen over mevrouw Woikin hadden, zat ik toevallig bij Zabolin op kantoor. Kolonel Milstein was er ook. Milstein, een hooggeplaatste autoriteit in het hoofdkwartier van de spionage-afdeling van het Rode Leger in Moskou, was juist aan het eind gekomen van een inspectie-reis langs de spionage-organisaties van de Sovjets in Canada en de Verenigde Staten.

Zabolin zei tegen Sokolov, dat hij een telegram zou sturen naar de directeur van de spionage-afdeling te Moskou, met verzoek om toestemming in contact te treden met mevrouw Woikin. Milstein deed het voorstel, dat Sokolov intussen zou doorgaan met het „opbouwen van vriendschap“. „Ga haar maar vaak thuis opzoeken“, zei hij. Sokolov herinnerde hem eraan, dat Moskou er bezwaar tegen had, dat Sovjet-ambtenaren spionnen gingen opzoeken in hun eigen huis. De officiële gedragslijn was hen te ontmoeten in restaurants of in publieke gelegenheden. „Dat is onzin“, zei Milstein. „Ga haar thuis opzoeken en vraag haar op gezellige avondjes in je eigen huis. Geef haar cadeautjes.“ Zabolin was het daarmee eens.

Zabolin telegrafeerde het nieuws omtrent mevrouw Woikin naar Moskou, waarbij hij uitlegde, dat Sokolov haar reeds goed kende en dat men zich daarom onmiddellijk met een spionage-aanbod tot haar zou kunnen wenden. Maar in plaats van een beslissing te nemen omtrent mevrouw Woikin, wenste Moskou eerst te weten hoe Sokolov het klaar gespeeld had met haar op zo'n vriendschappelijke voet te komen. „Waarom hebt u mij destijds niet

direct medegedeeld, dat hij het voornemen had vriendschappelijke relaties met haar aan te knopen“, vroeg de directeur. „Dergelijke dingen moeten niet gebeuren zonder toestemming van hier uit.“ Later telegrafeerde de directeur, dat Sokolov „de mogelijkheden van Woikin moest bestuderen“, maar dat hij „niet verder mocht gaan zonder mijn toestemming“.

Zabolin liet dit telegram aan zijn assistent, luitenant-kolonel Motinov zien. „Laat ze maar praten“, zei Motinov. „Ze is gereed om geplukt te worden. Het materiaal, dat zij voor ons kan krijgen op het departement van Buitenlandse Zaken, zal een veertje in onze hoed zijn. Laat Sokolov haar maar in de geheimen inwijden.“

Er was weinig vriendschap in deze raad van Motinov aan Zabolin. Motinov spoorde hem aan, het bevel van de directeur niet te gehoorzamen, omdat hij daar een goede reden voor had. Want Motinov hoopte, dat mevrouw Woikin de Sovjets moeilijkheden zou bezorgen. Dan zou Zabolin de schuld krijgen in Moskou.

Motinov en Zabolin gingen met het telegram naar Milstein en lieten het hem zien. Milstein las het met het gezicht van iemand, die voor een raadsel staat. „Bestudeer de mogelijkheden van Woikin, maar ga niet verder“, zei hij, opkijkend naar Zabolin. „Wat is het verschil tussen „mogelijkheden bestuderen“ en „verder gaan“? Zabolin glimlachte tegen Motinov. Enkele maanden geleden waren zij voor een raadsel geplaatst door een telegram van Moskou in zake een andere mogelijke spion. Dat telegram was in dezelfde bewoordingen gesteld als dit. En het was ondertekend door Milstein.

„Welke maand hebben we nu? Augustus?“, zei Milstein. „Nou, eh — ik geloof, dat de directeur bedoelt, dat zij niet moet worden bewerkt voor, laten we zeggen, October. Laat Sokolov intussen doorgaan met het versterken van de vriendschapsbanden. Maar laat haar niet merken, wat hij wil.“

Mevrouw Woikin nam de zaken echter zelf in handen en stuurde zonder opzet zelf op een beslissing aan. Zij kwam Sokolov opzoeken en vertelde hem, dat zij voor de Russische zaak wilde werken. Zij gaf als uitlegging van haar gedrag, dat zij goed op de hoogte was met de Russische taal. „En daarom“, besloot zij, „zal ik je zeggen wat ik van plan ben. Ik wil mijn baantje bij de Canadese regering eraan geven. Ik zou graag voor de Sovjet-ambassade werken — bijvoorbeeld als secretaresse van de handelsraad. Ik geloof, dat ik mijzelf op die manier voor Rusland zeer nuttig zou kunnen maken“. Sokolov keek of hij het in Keulen hoorde donderen. Daar zag hij zijn zorgvuldige plannen in duigen vallen. Hij kon maar één ding zeggen en hij moest het vlug zeggen. Hij keek mevrouw Woikin zo smekend mogelijk aan.

„Doe het niet“, zei hij. „Je kunt in je tegenwoordige baan veel belangrijker werk voor Rusland doen.“ Mevrouw Woikin dacht enkele minuten na. „Ik begrijp het“, zei zij ten slotte. „Maar spreek hier met niemand over.“

Zo kwam het, dat zij ermee accoord ging een Sovjet-spion te worden, voordat dat woord van vijf letters ook maar was genoemd en voordat er ook maar was gesproken over voorstellen, die in die richting gingen. De hemel was nu opgeklaard, en Sokolov begon haar te vertellen, welk soort materiaal van het Departement van Buitenlandse Zaken door Moskou werd gewenst. En zij ging er mee accoord het te verwerven.

EMMA WOIKIN, alias „Nora“, de vrouw, die thans in Canada wegens spionage 2½ jaar gevangenisstraf moet uitzitten.

Zabotin telegrafeerde Moskou: „Sokolov heeft Woikin voorstellen gedaan en zij verklaarde zich bereid voor ons te werken. Op hun eerstvolgende bijeenkomst zal zij de eerste telegrammen meebrengen”.

Terwijl ik bezig was het telegram in de geheime codekamer van de ambassade in code om te zetten, wendde Zabotin zich tot Milstein, die aan het vlak naast hem staande bureau zat te werken, en zei: „wat voor schuilnaam zullen wij voor haar bedenken? Margaret?”

„Nee”, zei Milstein. „We hebben al veel te veel Margarets.”

„Mary?”

„We hebben al meer Mary's dan we aan kunnen. Laten we haar liever Nora noemen”.

„Geen slechte naam”, zei Zabotin. „En ten minste kort.”

En van dat ogenblik af ging veel materiaal, dat aan Nora werd toegeschreven, naar Moskou. De directeur was echter woedend, omdat Nora was aangeworven, voordat hij zijn toestemming gegeven had. Hij waarschuwde Zabotin, dat aan niemand meer voorstellen mochten worden gedaan, tenzij de betreffende eerst op zijn antecedenten was onderzocht door het hoofdkwartier te Moskou. En wanneer Nora niet een betrouwbare en energieke spionne was gebleken, had het er voor Zabotin en Sokolov slecht uitgezien.

Eind September 1945, nadat ik het bewijsmateriaal, dat de spionnen opsomde, welke voor Zabotin's spionage-organisatie werkten, aan de Canadese regering had overgedragen, werd Nora heel onopvallend overgeplaatst van de code-afdeling van het Departement van Buitenlandse Zaken naar de Paspoorten-Afdeling, waar zij niet meer in contact kwam met geheime documenten. Enkele dagen voordat zij en de andere Canadese spionnen in Januari 1946 werden gearresteerd, stapte zij naar de Sowjet ambassade en diende daar een verzoek tot naturalisatie als Sovjet-Russisch staatsburgeres in. Tijdens de gerechtelijke behandeling van haar zaak legde zij een volledige bekentenis af ten aanzien van twee overtredingen van de Canadese „officiële geheime wet”; op het ogenblik is ze bezig 2½ jaar gevangenisstraf uit te zitten.

(Wordt vervolgd in „Ons Vrije Nederland”
No. 22 d.d. 1 Mei a.s.)

Regeringsvoorlichtingsdienst

zicht van de afd. Documentatie

Overzeesche Gebiedsdeelen

183830, Toestel 903, Wassenaarscheweg 40, Den Haag

ONTHULLINGEN

In dit artikel hoe de Sovjet-spionage ieder middel te baat neemt om haar doel te bereiken, zoals in het geval van mevrouw Woikin, een ambtenares van het Departement van Buitenlandse Zaken te Ottawa, die daar belast was met zeer geheime werkzaamheden en die met zeer ver gaande vriendelikheden werd ingepalmd. Onder de schuilnaam „Nora” bewees zij de Sovjets van dat ogenblik af belangrijke diensten. Gouzenko's boeiende artikelen worden wekelijks gepubliceerd, afwisselend in „Ons Vrije Nederland” en „De Beiaard der Lage Landen”. Het exclusieve publicatierecht voor Nederland berust bij de Uitgevers-Mij. „Ons Vrije Nederland”; de nadruk van deze artikelen, ook bij gedeelten, is niet toegestaan.

VOOR STALIN

Zabotin telegrafeerde Moskou: „Sokolov heeft Woikin voorstellen gedaan en zij verklaarde zich bereid voor ons te werken. Op hun eerstvolgende bijeenkomst zal zij de eerste telegrammen meebrengen”.

Terwijl ik bezig was het telegram in de geheime codekamer van de ambassade in code om te zetten, wendde Zabotin zich tot Milstein, die aan het vlak naast hem staande bureau zat te werken, en zei: „wat voor schuilnaam zullen wij voor haar bedenken? Margaret?”

„Nee”, zei Milstein. „We hebben al veel te veel Margarets.”

„Mary?”

„We hebben al meer Mary's dan we aan kunnen. Laten we haar liever Nora noemen”.

„Geen slechte naam”, zei Zabotin. „En ten minste kort.”

En van dat ogenblik af ging veel materiaal, dat aan Nora werd toegeschreven, naar Moskou. De directeur was echter woedend, omdat Nora was aangeworven, voordat hij zijn toestemming gegeven had. Hij waarschuwde Zabotin, dat aan niemand meer voorstellen mochten worden gedaan, tenzij de betreffende eerst op zijn antecedenten was onderzocht door het hoofdkwartier te Moskou. En wanneer Nora niet een betrouwbare en energieke spionne was gebleken, had het er voor Zabotin en Sokolov slecht uitgezien.

Eind September 1945, nadat ik het bewijsmateriaal, dat Zabotin en Sokolov ons hadden overhandigd, welke voor Zabotin's

SPIONNAGE VOOR STALIN (Vervolg)

EEN SPION VAN DE SOVJETS, luitenant ter zee Nicolai Gregorovich, werd op 27 Maart 1946 te Portland, in Oregon (U.S.A.) door een ambtenaar van het Federal Bureau of Investigation gearresteerd, toen hij op een Russisch schip het land poogde te ontvluchten. Hij moest 25.000 dollar aan borg storten.

Regeringsvoorlichtingsdienst

Zicht van de afd. Documentatie

Overzeesche Gebiedsdeelen

183830, Toestel 903, Wassenaarscheweg 40, Den Haag

From: The Secretary of State for Dominion Affairs, London
To: External - Ottawa

London, Aug 31, 1945

Hungary
British Political Representative
advises that municipal elections
in Hungary are to be held October 7th.
General Hikkos says the Russians
are hurrying up the election, but
he is afraid to oppose too
strenuously as he may be forced
to resign and may be replaced
by the Extreme Leftists.

British Political Representative
thinks that these elections are
to be held as a test. If the
outcome will be favourable to
the Leftists, they and the
Russians will rush a general
election soon after.

DIT DOCUMENT verkregen de Russen door bemiddeling van mevrouw Woikin. Het is een brief van de Staatssecretaris voor de Dominions te Londen aan zijn collega van Buitenlandse Zaken te Ottawa. Het stuk heeft betrekking op vertrouwelijke Britse inlichtingen over de politieke situatie in Hongarije.

Deel VI:

HET GEHEIM

VAN DE

„DUBOKS”

ZABOTIN, de chef van de militaire spionage van de Sovjet-ambassade te Ottawa, kreeg, zoals men in mijn vorige artikel heeft kunnen lezen, een scherpe terechtwijzing van Moskou, omdat hij mevrouw Wolkín, een ambtenares van het Canadese Ministerie van Buitenlandse Zaken, zonder Moskou's kennis als Sovjet-spion had aangesteld. Deze terechtwijzing toont duidelijk aan, welk een nauwe relatie er bestaat tussen de Communistische Partij en de Sovjet-spionage in het buitenland.

Voordat de directeur van de militaire spionage-afdeling te Moskou een Amerikaan of een Canadees als spion kan aanstellen, moet hij eerst de goedkeuring hebben van de Komintern, dat wil zeggen van het Moskouse hoofdkwartier van de Communistische Internationale.

Op voorstel van Franklin D. Roosevelt en Harry Hopkins kondigde Stalin in 1943 aan, dat Rusland de Komintern zou opheffen en dus afstand zou doen van de rechtstreekse controle van de Sovjet-Unie over de verschillende Communistische partijen in andere landen.

Deze aankondiging was, zoals iedere Rus weet, puur boerenbedrog. De Komintern is in werkelijkheid nooit opgeheven. Zij bestuurt nog steeds de Communistische Partijen van de Verenigde Staten, Canada, Brazilië, Frankrijk, Engeland, Italië en alle andere Communistische Partijen overal elders. En zij bestuurt deze partijen met ijzeren hand.

De Komintern werkt hand in hand met de buitenlandse spionagenetten van de Sovjets. Twee jaar na de officiële opheffing van de Komintern, in het jaar 1945 dus, kon men b.v. in het bij de ambassade berustende dossier over Sam Carr (leider van de communistische partij in Canada en tussenpersoon van Zabotin) de volgende aantekening lezen: „Een uitvoerige levensbeschrijving is beschikbaar in het hoofdkwartier van de Komintern”.

De bemoeiingen van de Komintern met de Sovjet-spionage bleken reeds in het jaar 1938, toen een geheime agent der Sovjets op een Canadees paspoort de Verenigde Staten binnenkwam. Dit paspoort was tijdens de burgeroorlog in Spanje door communisten gestolen van een Canadees, die deel uitmaakte van de Internationale Brigade.

De voornaamste taak van de Komintern op het terrein van de spionage is echter het verschaffen van inlichtingen omtrent de betrouwbaarheid van mensen, die als spion in aanmerking komen. In het hoofdkwartier van Komintern in Moskou beschikt men over een uitgebreid archief, waarin zich volledige beschrijvingen bevinden van ieder lid van iedere communistische partij in de wereld, en van de meeste mensen, wier communistische sympathieën als onverdacht worden aangenomen. En aangezien de communisten over de gehele wereld in de eerste plaats gehoorzaamheid verschuldigd zijn aan Moskou, kan de Komintern altijd van de lijsten in haar archief gebruik maken voor het aanstellen van buitenlanders tot leden van vijfde colonnes.

De mogelijkheden, welke door deze opzet worden geboden, zijn enorm. Een zeer sprekend voorbeeld daarvan vormt de toestand in de Panama-kanaal-zone. (De Panama-kanaal-zone is een strook Amerikaans grondgebied ter weerszijden van het Panama-kanaal. Deze strook geeft Amerika de controle over het kanaal. Op deze strook wonen en werken de duizenden ambtenaren, die aan de kanaal-administratie zijn verbonden. Het is een onafhankelijke gemeenschap, die over eigen kerken, scholen, winkels, woonhuizen, dokters enz. beschikt. Red. O.V.N.) In deze zone oefent de vakvereniging C.I.O. door middel van de „United Public Workers of America” een grote invloed uit. De leden van deze organisatie van staats-, provinciale en gemeente-employé's zijn over het algemeen geen communisten, maar de leiding bestaat uit communisten of uit mensen, die sympathie hebben voor het communisme. Deze vakvereniging, welks leiders onder het toezicht staan van Moskou, controleert op haar beurt zeventienduizend gouvernements-employé's in de Panama-kanaal-zone. Op die wijze zijn de Sovjets erin geslaagd een potentiële vijfde colonne te organiseren op het belangrijkste strategische punt van het gehele Westelijke halfrond. (Men kan veilig aannemen, dat de toestand in de Panama-kanaal-zone wat dit betreft de laatste tijd wel enigszins veranderd is, sedert de verscherping van de verhouding tussen Sovjet-Rusland en de Verenigde Staten de laatste heeft gedwongen tot een krachtige „zuiveringsactie”. Red. O.V.N.)

De interne werkwijze van vijfde colonne-organisaties is aan weinig mensen buiten de Komintern bekend. Het is zelfs zo, dat weinig Amerikaanse communisten op de hoogte zijn met de identiteit van de leider van hun partij in Noord-Amerika, die het nauwste contact onderhoudt met de Komintern en die dientengevolge de machtigste communist in dit werelddeel is. Hij is van geboorte een Fin, genaamd Charles Dirba, die gedurende de laatste twaalf jaren aan het hoofd gestaan heeft van de controle-commissie van de Communistische Partij van de Verenigde Staten. Hij heeft de bevoegdheid elke Amerikaanse communist zonder vorm van proces uit de partij te stoten. Deze Dirba treedt op als tussenpersoon tussen de Komintern en de partijleden, die een rol vervullen in communistische frontorganisaties en in door communisten beheerste vakbonden, welke aangesloten zijn bij de C.I.O. (De C.I.O. is één van de beide grote Amerikaanse vakverenigingen. De naam betekent „Committee for Industrial Organization” en zij staat onder leiding van de bekende mijnwerkersleider John L. Lewis. Red. O.V.N.) Tot die onder communistische invloed staande en bij de C.I.O. aangesloten vakbonden behoren bijvoorbeeld de Internationale Unie van Havenarbeiders en Pakhuisarbeiders van Harry Bridges, voorts de „United Electrical, Radio and Machine Workers of America” en de „National Maritime Union”. De mogelijkheid om zich op deze wijze van buitenlandse spionnen te voorzien, maakt weer iets goed, wat anders een zwakke plek in het spionagesysteem der Sovjets zou zijn. Die zwakke plek is de moeilijkheid om in Rusland mensen op te leiden tot goede buitenlandse agenten.

Voor de U.S.A. bestaat die moeilijkheid niet. Gedurende de oorlog konden de Amerikanen altijd in hun eigen land genoeg mannen en vrouwen vinden, die de capaciteiten bezaten om militair spionagewerk in vijandelijke landen te verrichten voor de organisatie, die bekendheid heeft verworven onder de naam OSS (Office of Strategic Service). (Men zal zich herinneren, dat deze OSS in de bezette gebieden van Europa vele stoute stukjes uithaalde; Red. O.V.N.) Er was altijd wel een Amerikaan te vinden, die op voor-oorlogse reizen voldoende kennis van de taal en de toestanden van de door de vijand bezette gebieden bezat om als spion te kunnen op-

treden, zonder zich zelf op een presenteerblaadje aan te bieden aan de eerste de beste Gestapo-agent, die hij tegenkwam.

In Rusland is dat allemaal heel anders. Het stelsel der Sovjets om haar eigen bevolking systematisch te verbieden naar het buitenland te reizen en om haar in volslagen onwetendheid te houden van de levenswijze in de z.g. „kapitalistische landen”, maakt het het Rode Leger niet eenvoudig om Russen te vinden, die zich plotseling zouden kunnen voordoen als geboren New Yorkers.

Het werk, dat door Zabolin's spionage-organisatie in Canada verricht werd, werd door Moskou beschouwd als werk van zeer grote betekenis. Het bevel om Zabolin naar Ottawa te zenden, was rechtstreeks van Stalin afkomstig. Voordat Zabolin Moskou verliet, had hij zijn laatste instructies gekregen van Malenkov, één van de leden van het oppermachtige Politburo. Malenkov bracht Zabolin de dringende noodzaak van accurate militaire spionage in Noordamerika onder het oog. „De boodschappen, die gij ons van uw agenten stuurt, zullen door Stalin persoonlijk worden gelezen”, zei Malenkov. Maar de officier van het Rode Leger in Moskou, die tot taak kreeg diegenen van ons, die naar Canada zouden gaan, over dat land in te lichten, kon niet anders dan toegeven, dat hij van dat land in het geheel niets wist. „Ik ben alleen in de Verenigde Staten geweest”, zei hij. „En daar ben ik maar kort geweest. Van Canada weet ik absoluut niets.”

Dat was wel te wachten in 1943. In die tijd hadden

de meeste buitenlandse spionnen van de Russen het veel te druk, om nog gelegenheid te vinden Moskou nauwkeurige inlichtingen over de toestanden in het buitenland te verstrekken, die zouden kunnen worden gebruikt als materiaal voor de opleidingsscholen in Moskou. Sederdient heeft Rusland zijn spionage-organisaties en zijn handleidingen voor de spionage echter aanzienlijk uitgebreid. De gegevens over Canada en de Verenigde Staten, welke verzameld zijn door Sovjet-agenten in Noordamerika, en welke nu gebruikt worden op de trainingsschool voor de spionage-organisaties van het Rode Leger, geven een vrijwel volledig antwoord op alle dingen, die men zou moeten weten om in Amerika te kunnen leven zonder genoodzaakt te zijn voortdurend vragen te stellen.

Het lesmateriaal omvat b.v. zulke feiten als de prijs van een ritje met de tram in verschillende steden, de ligging van de toiletten in de bekendste hotels en restaurants, de bedragen van de fooien, welke men verondersteld wordt aan kellners en liftjongens te geven, de betekenis van verschillende nationale feestdagen en godsdienstige gebruiken en beschrijvingen van de werkwijze van de bestuurslichamen van de steden en de provincies.

Motinov, één van de knapste koppen in de spionage-afdeling van het Rode Leger, bracht een heel jaar door met het schrijven van een dergelijk leerboek over Canada. „Motinov's rapport moet niet een dorre opsomming van feiten worden”, telegraferde Moskou aan Zabolin. „Het moet levendig en boeiend zijn.” Motinov volgde dat bevel op en hij schreef het rapport zo, dat het, zoals hij zelf zei, was „als een brief van een stadsmens, die voor een vriend een beschrijving geeft van zijn vacantieverblijf in de provincie”.

Motinov had ook tot taak voor de Russen, die deel uitmaakten van Zabolin's staf op de ambassade, de puntjes te zetten op de i's van de spionage. Hij gaf hun bijvoorbeeld de opdracht de lengte van bepaalde straten in voetstappen af te meten, zodat zij in staat waren op de seconde af een ontmoeting met een tussenpersoon op een bepaalde plaats te arrangeren. Hij leerde hun Amerikaanse en Canadese kaartspelletjes en tafelmanieren, en schreef een handleiding voor het testen van voor spionagewerk in aanmerking komende lieden, met vragen omtrent hun financiële positie, hun zakelijke ambities, hun gevoelens ten opzichte van hun vrouwen en hun neiging om met andere vrouwen aan te pappen, hun belangstelling voor boeken en hun liefhebberijen.

Maar de training van Russen voor ondergronds werk in het buitenland blijft desondanks moeilijk, voornamelijk wegens hun gebrek aan een cosmopolitische manier van doen, en vooral ook door hun moeilijkheden met vreemde talen. Omdat er in Rusland nauwelijks jongemensen te vinden zijn, die ooit in het buitenland zijn geweest, zijn er maar heel weinig Russen, die vloeiend een vreemde taal spreken. Dit is de reden waarom men op de spionage-scholen te Moskou zulk een groot aantal buitenlandse studenten aantreft, die daar tijdelijk verblijven, om na voltooide studie naar hun eigen land terug te keren en daar op te treden als Sovjet-agenten.

Toen ik mijn werk verrichtte in het reusachtige gebouw aan de Znamenskystraat 19 in Moskou, zag ik op zekere dag in de eetzaal een leuk blond meisje met een aardig figuurtje, dat buitengewoon goed gekleed ging. Zij sprak heel slecht Russisch. Ik vroeg wie dat meisje was en men vertelde mij, dat zij een geheime agente was uit de Verenigde Staten. Zij gaf zich uit voor bibliothecaresse. Na een paar maanden was zij er opeens niet meer; zij was weer terug naar Amerika om daar spionageopdrachten van de Sovjets uit te voeren.

Er bevonden zich op het hoofdkwartier in Moskou ook een aantal buitenlanders — Engelsen, Amerikanen, Chinezen, Italianen en Fransen — die daar het grootste deel van de tijd doorbrachten, maar die zich met niemand anders bemoeiden en die klaarblijkelijk geen werk te doen hadden. Ik merkte op, dat zij soms voor een maand of twee, drie of nog langer verdwenen. Plotseling zag men ze dan weer op het hoofdkwartier, waar ze weer een tijdje rondgingen. Ik kwam te weten, dat deze mensen deel uitmaakten van de afdeling „Speciale Opdrachten”, welke toen werd geleid door kolonel Golubev. Zij waren experts in het uitvoeren van taken, die men op het hoofdkwartier als „nattigheid” karakteriseerde, en die bestonden uit het „liquideren” van ontrouwe Sovjet-agenten in het buitenland, en in het algemeen het uitvoeren van die opdrachten in het buitenland, die voor het vaste personeel van de Sovjets in het betreffende land te gevaarlijk zouden zijn geweest.

De buitenlanders, die als Sovjet-spion werkten, studeerden ook in de leer van het Communisme, in de beroemde Lenin-school te Moskou. Sam Carr, het Canadese parlamentslid, dat als Zabolin's tussenpersoon in Canada optrad, was bijvoorbeeld afgestudeerd aan dat instituut. (Ook de meeste buitenlandse communistische leiders, die in de laatste tijd zich zulk een grote invloed in een hele reeks Zuid-Oosteuropese landen hebben weten te verwerven, ontvingen hun opleiding in Moskou; men denke aan figuren als Rakosi in Hongarije, Togliatti in Italië, Dimitroff in Bulgarije enz. Red. O.V.N.)

Op zekere dag waren Majoor Rogov en ik in de ambassade bezig het dossier van Sam Carr te bestuderen. Rogov, die nooit goed begreep wat Amerikanen of Canadezen eigenlijk hadden te winnen met hun werk voor Rusland, wees op een kanttekening: „heeft gestudeerd aan de Lenin School”. „Wat zou hij daar gestudeerd hebben”, merkte Rogov op. „Hoe men moet stelen?”

Tot de afgestudeerden van de Lenin School behoren ook Amerikanen zoals Morris Childs, hoofdredacteur van het communistische dagblad „Daily Worker”, Phil Frankfeld, die lange tijd leider was van de Communistische Partij in Illinois, en William L. Patterson uit Chicago. Volgens één van de afgestudeerden, die er nu aan twijfelt of de op de Lenin School doorgebrachte tijd wel erg nuttig besteed was, luidde één van de vakkens van het lesrooster: „Worging door middel van een pianosnaar”.

Niettemin schijnt Rusland's spionage-stelsel, opgebouwd op de energie en het talent van buitenlandse communisten, zeer goede resultaten af te werpen. De hoeveelheid materiaal, verzameld en naar Rusland gezonden door spionage-organisaties in Amerika, is ontstellend. Zabolin's spionage-net in Canada was op geen stukken na één van de grootste, naar de maatstaven van Moskou. Zoals ik in een vorig artikel opmerkte, was ik de enige code-assistent, waarover hij beschikte om zijn geheime tele-

ensf
mentatie
dsdeelen

40, Den Haag

grammen te behandelen, maar Sarayev, het hoofd van één van de militaire spionnagenetten der Sovjets in Washington, bediende zich van de hulp van vijf code-assistenten. Ik kan mij nog goed herinneren, dat ik in Augustus 1945 een boodschap van Zabolin moest sturen aan de directeur van de spionageafdeling van het Rode Leger in Moskou, welke als volgt luidde:

„Wij hebben van Badeau 17 geheime documenten ontvangen (Engels, Amerikaans en Canadees) over het onderwerp „magnetics“, dat zijn radio-plaatsbepalingsinstrumenten voor veldartillerie. Het zijn drie geheime wetenschappelijke journalen uit het jaar 1945. Tezamen beslaan zij 700 bladzijden. In de loop van één dag konden wij al deze bladzijden fotograferen met behulp van de Leica. In de komende dagen zullen wij drie tot vijf uren de beschikking hebben over nieuw materiaal van vrijwel dezelfde omvang, maar met één film tegelijk zullen wij het niet aankunnen. En ik acht het noodzakelijk de hele bibliotheek van de Raad van Wetenschappelijk Onderzoek te doen onderzoeken.”

Met deze boodschap trachtte Zabolin Moskou aan het verstand te brengen, dat zijn fotografische uitrusting niet voldoende was om het werk aan te kunnen, dat verricht moest worden. De Nationale Raad voor Wetenschappelijk Onderzoek was het regeringslichaam, dat leiding gaf aan al het wetenschappelijke militaire onderzoek, dat in Canada werd verricht. Russische agenten namen de geheime wetenschappelijke rapporten, uit de bibliotheek van de Raad, brachten ze voor een paar uur naar de Sovjet-ambassade om ze daar te doen fotograferen en brachten ze vervolgens weer terug naar de bibliotheek, voordat hun verdwijning werd opgemerkt. Zabolin wilde alle Canadese wetenschappelijke vondsten in foto-copieën laten vastleggen — en niet alleen maar een paar van de belangrijkste — maar hij waarschuwde Moskou, dat zijn trouwe kleine Leica wel eens niet in staat kon blijken om dat allemaal te verwerken.

Zoals dit telegram aantoont, bestonden de inlichtingen, welke Zabolin en de chefs van andere militaire spionnagenetten in Noordamerika naar Moskou stuurden, heus niet alleen uit opmerkingen, die in restaurants waren afgeluisterd. Sokolov, die als tussenpersoon van Zabolin in Montreal optrad, en die met vijf en soms wel met zes Canadese spionnen werkte, bracht tweemaal per week een enveloppe naar de ambassade, die gevuld was met drie- of vierhonderd tekeningen, schetsen en blauwdrukken. Moskou gaf Zabolin eens opdracht, één van de spionnen te instrueren, zijn inlichtingen over de productie en de verscheping van militair materiaal te beperken tot driemaandelijks in plaats van wekelijkse rapporten. „Wij sneeuwen hier in” klaagde Moskou. „Hij stuurt ons meer details dan wij hier kunnen verwerken”.

OMSLAAN → 5

GOUZENKO'S ONTHOUDING

wij hieronder afdrucken, is een nauw verband ge-systeem der Sovjets. Het is een heiligenbe- munisten (partijleden) e colonnes vergemakke- jn beschrijving van de vele buitenlanders tot wijst Gouzenko op de ge-werk der Sovjets;

alleen uit Ottawa ge- ningen en blauwdruk met een beschrijving methoden”, waarvan gaarne bedienen, me romans. Zij maken de zijn geheime bergpla- achter een heiligenbe- telefooncel. De volgen van de Gouzenko-ser- no. 22. Dit deel gees- gelijk van de toest- lijke democratieën, een De nadruk van Gouzen-

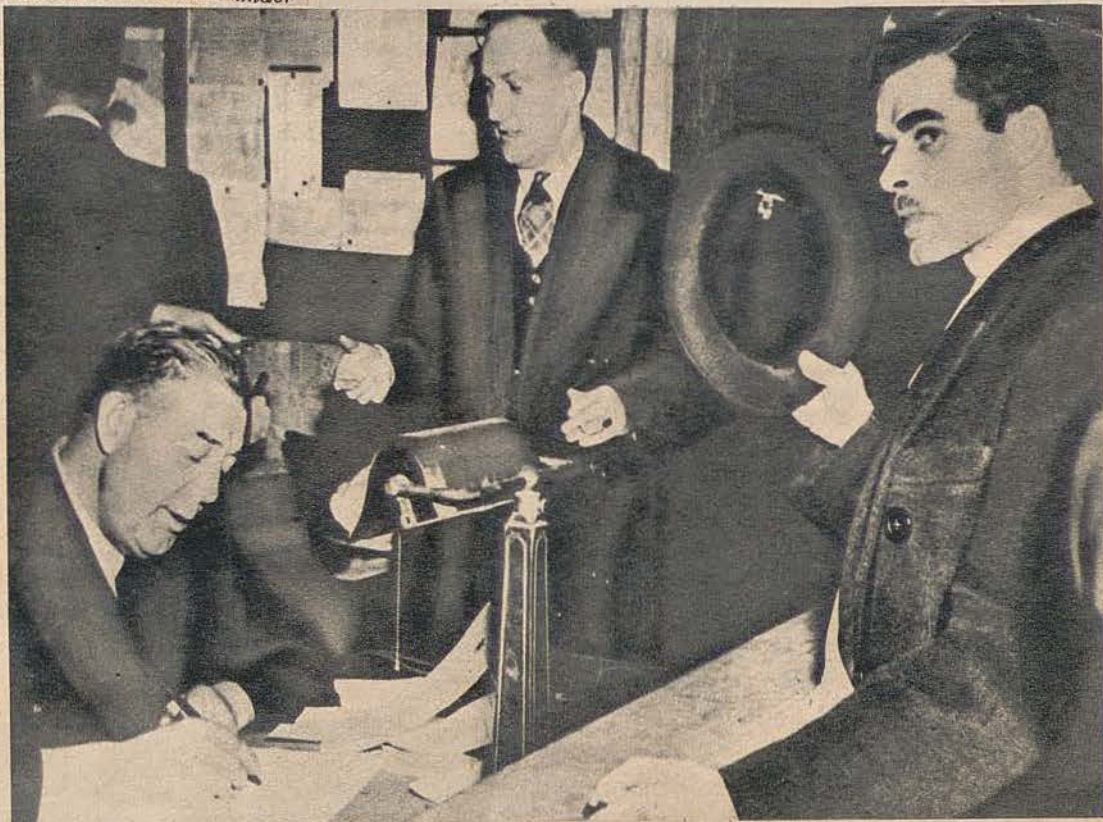
GE VOOR

grammen te behandelen, maar Sarayev, het hoofd van één van de militaire spionagenetten der Sovjets in Washington, bediende zich van de hulp van vijf code-assistenten. Ik kan mij nog goed herinneren, dat ik in Augustus 1945 een boodschap van Zabotin moest sturen aan de directeur van de spionnage-afdeling van het Rode Leger in Moskou, welke als volgt luidde:

„Wij hebben van Badeau 17 geheime documenten ontvangen (Engels, Amerikaans en Canadees) over het onderwerp „magnoustics”, dat zijn radio-plaatsbepalingsinstrumenten voor veldartillerie. Het zijn drie geheime wetenschappelijke journalen uit het jaar 1945. Tezamen beslaan zij 700 bladzijden. In de loop van één dag konden wij al deze bladzijden fotograferen met behulp van de Leica. In de komende dagen zullen wij drie tot vijf uren de beschikking hebben over nieuw materiaal van vrijwel dezelfde omvang, maar met één film tegelijk zullen wij het niet aankunnen. En ik acht het noodzakelijk de hele bibliotheek van de Raad van Wetenschappelijk Onderzoek te doen onderzoeken.”

Met deze boodschap het verstand te brengen rusting niet voldoende kunnen, dat verricht Raad voor Wetenschappelijke militaire en Russische wetenschappelijke rap de Raad, brachten ze Sovjet-ambassade om en brachten ze vervolg theek, voordat hun v Zabotin wilde alle Can sten in foto-copieën alleen maar een paar hij waarschuwde Mo Leica wel eens niet allemaal te verwerken Zoals dit telegram a tingen, welke Zabotin taire spionagenetten stuurden, heus niet a restaurants waren s tussenpersoon van Za die met vijf en soms v werkte, bracht twee naar de ambassade, vierhonderd tekeninge Moskou gaf Zabotin spionnen te instrueren ducten de verscheper beperken tot driemaal kse rapporten. „Wi Moskou. „Hij stuurt kunnen verwerken”.

DE ARRESTATIE van Edward Wilfred Mazerall (rechts). De foto toont hem bij aankomst in het Huis van Bewaring van Ottawa. Mazerall was een Canadees, die veel voor Zabotin werkte als tussenpersoon.

ЗАДАНИЕ № 1 от 16.12.45

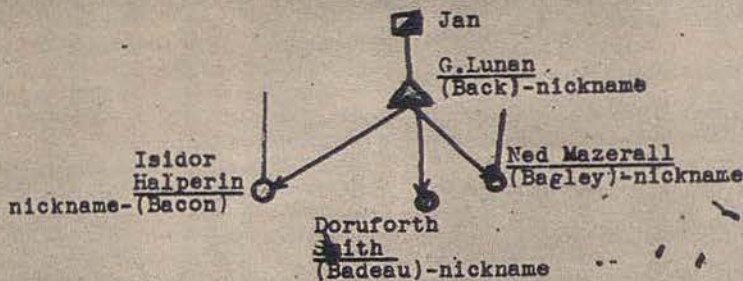
190

Статья 9-й главы

1. Tactical and technical facts of the naval and coastal hydro-^{acoustic} ~~phonic~~ stations working in ultra-sound diapason. Common review on the "Caproni's stability of the U.S.A. and Great Britain.
2. Stability, type of "Asdic" which is used in a new submarines and other ships.
3. Sets of the "Sonar's" type, working on the radio direction finding principle, so-called hydro ~~phonic~~ ^{acoustic} finding sets.
4. Situation of hydrophonic sets in the ships of different classes.
5. Plants, workshops, Scientific Research Institutes and laboratories in England and in the U.S.A. which are making and planning the hydrophonic apparatus.
6. Passing of the planning and the test of examples of new types of the hydrophonic apparatus.
7. Knowledge of the battle utilization of the hydrophonic means.

DIT TELEGRAM van Moskou, door Gouzenko uitgewerkt en van de Sovjet-ambassade gestolen als bewijsstuk, bevat een verzoek om inlichtingen over militaire geheimen in Engeland en in de Verenigde Staten.

1. The scheme of your group will be approximately such as it is shown below.

You only will know me (as Jan) out nobody else.

2. What we would like you to do:

a. To characterize the scales and works carrying out at National Research and also the scheme of this Department.

b. To conduct the work of "Bacon", "Badeau", and "Bagley".

It is advisable to put the following tasks to them separately:

Bagley- to give the models of developed radio-sets, its photographs, technical (data) facts and for what purpose it is intended. Once in three month to write the reports in which to characterize the work of Radio Department, to inform about the forthcoming tasks and what new kinds of the models are going to be developed.

Bacon- to give the organization and characters of Valcartier Explosives Establishment's Direction. To write the report on subject: "What kind of the work is this organization engaged in?" If possible to pass on the prescription (formulas) of explosives and its samples.

Badeau- to write the report: What kind of the work is his Department engaged in and what Departments it is in contact with (by work).

All the materials and documents to be passed by Bagley, Bacon, and Badeau have to be signed by their nicknames as stated above.

If your group have the documents which you will not be able to give us irrevocably, we shall photograph them and return back to you.

I beg you to instruct every man separately about conspiracy in our work.

In order not to keep their materials (documents) at your place, it is advisable that you receive all their materials (documents) the same day you have the meeting with me.

To answer all the above questions we shall have the meeting on March 28.

J.

P.S. After studying it.

DIT SCHEMA van een spionage-groep der Sovjets in Canada is een authentiek document, dat behoorde tot de vele, welke Gouzenko van de ambassade wegnam. Het is de groep van majoor Rogov (zie de foto rechts), die werkte onder de schuilnaam Jan. Hij stond aan het hoofd van zijn groep; Lunan, Halperin, Mazerall en Doruforth Smith zijn Canadezen, die hem behulpzaam waren bij het verkrijgen van informatie over alle werkzaamheden, welke werden verricht door Canada's Nationale Raad voor Wetenschappelijk Onderzoek. Ook deze mannen hadden schuilnamen. „Bagley" moest elke drie maanden een rapport schrijven over het werk van de radio-afdeling. „Bacon" moest inlichtingen verstrekken over het werk van de Valcartier-fabriek van ontploffingsmiddelen. „Badeau" kreeg tot taak meer algemene inlichtingen te verstrekken. De documenten, waarop de groep beslag wist te leggen, werden voor het grootste deel op de Sovjet-ambassade gefotografeerd en daarna teruggelegd op de plaats waar ze „geleend" waren. De groep vergaderde regelmatig; bovenstaande „convocatie" moest na lezing verbrand worden.

Ook door middel van de diplomatieke postzakken zond Zabolin een overweldigende hoeveelheid wetenschappelijke en politieke inlichtingen naar Moskou. Die politieke informaties waren afkomstig van mevrouw Woikin van het Canadese departement van Buitenlandse Zaken en van Kathleen Willsher, de vrouw, die een functie vervulde in het bureau van de Hoge Commissaris van het Verenigd Koninkrijk in Ottawa. Het materiaal omvatte vertrouwelijke rapporten van de Canadese ambassadeur in Moskou aan minister-president Mackenzie King en vertrouwelijke rapporten aan de Britse regering van haar vertegenwoordigers in de door de Russen bezette Balkan-landen.

De militaire inlichtingen, welke Zabolin naar Moskou stuurde, bestonden niet alleen uit gedetailleerde rapporten over de atoominstallaties in Canada en de Verenigde Staten, maar ook uit plannen en formules van Amerikaans en Canadees Radar-onderzoek, de springstof RDX en de z.g. „snuffelgranaten“; niettemin was Moskou nooit helemaal tevreden. Moskou wilde altijd uitvoeriger worden ingelicht omtrent de sterkte van de in Noordamerika aanwezige troepen en omtrent de juiste positie van speciale, met name genoemde Canadese en Amerikaanse gevechtseenheden. Na V.E.-dag bijvoorbeeld, toen de troepen werden gedemobiliseerd of omgroepeerd, telegrafeerde Moskou het volgende aan Zabolin:

„Het is voor ons van groot belang inlichtingen te ontvangen over de volgende kwesties:

- (a) De officiële data waarop Amerikaanse troepen uit Europa naar de U.S.A. zullen worden overgebracht; voorts de verblijfplaats van het hoofdkwartier van het 9de Leger en de ligging van het 3de, 5de, 7de en 13de pantsercorps, 18 A.D.K., de 2de, 4de, 8ste, 28ste, 30ste, 44ste, 45ste en 104de Infanterie Divisies en de 13de Tank Divisie. De data van hun overbrenging moeten worden vastgesteld.
- (b) De verplaatsing van de hoofdkwartieren van het 8ste en 16de Pantsercorps, de 29ste (75ste) en 89ste Infanterie Divisies, benevens 13 en 17 A.D.D. Bovendien de verplaatsing van de Braziliaanse Infanterie Divisie.
- (c) Bevinden de 6de en de 12de Legergroepen zich in Europa; hoe is hun samenstelling, waar liggen zij, wat zijn de data en de richting van hun overbrenging?
- (d) Is er een hoofdkwartier van de Amerikaanse Bezettingstroepen in Duitsland vastgesteld, waar ligt het en wie is tot commandant benoemd?
- (e) De plaats van het eerste Luchtlandingsleger, en de plannen voor het gebruik van dit leger in de toekomst. Hier is haast bij.”

Zabolin legde aan Moskou uit, dat de hergroepering van troepen ook hem zwaar getroffen had. De demobilisatie had verschillende van zijn inlichtingsbronnen weggevaagd, en wel die bronnen, die bestonden uit Canadese militairen, die bureau-arbeid verrichtten. Omstreeks deze tijd schreef hij aan Sam Carr:

„Ziet u kans uitbreiding te geven aan ons werk in het Ministerie van Nationale Defensie, het Ministerie van Luchtvaart, het Ministerie van Marine, of anders in de militaire staven van deze ministeries? Op het ogenblik zijn deze arbeidsterreinen voor ons van de grootste betekenis, en wij wensen, dat u op dit gebied zo groot mogelijke inspanning ontplooit.”

Nadat hij antwoord van Sam Carr had ontvangen, telegrafeerde Zabolin naar Moskou:

„Sam heeft ons beloofd ons de beschikking te geven over verscheidene officieren van de centrale administratie van de in werkelijke dienst zijnde troepen. Op het ogenblik is dit echter zeer moeilijk uitvoerbaar in verband met het feit, dat tal van plaatsen in de staf worden opgevuld met officieren, die zijn teruggekeerd van overzee.”

De directeur antwoordde Zabolin:

„We hebben grote belangstelling voor het verkrijgen van de diensten van mensen in de door ons genoemde departementen. Laat Frank, nadat de staven in hun definitieve vorm zijn opgezet, één of twee kandidaten aanbevelen, die wij kunnen „bestuderen”.

Hoewel de Sovjets de Westelijke democratieën gaarne als kinderlijk en naïef beschouwen in de manier, waarop zij de dingen doen, zouden de veiligheidspolitie-apparaten van Amerika (F.B.I.), Engeland (Scotland Yard) of Canada (de Koninklijke Canadese Bereden Politie) zich toch nooit schuldig maken aan zulke belachelijk melodramatische methoden als in de Russische spionage heel gewoon zijn.

Om een voorbeeld te noemen: de beampten van de spionage-organisaties van het Rode Leger zullen het niet in hun hoofd halen ooit een afspraak met een tussenpersoon te maken in een schone, helder verlichte bar, wanneer zij die ontmoeting ook kunnen doen plaats vinden ergens op een koude, donkere straathoek in het holst van de nacht. Zabolin had in mijn tegenwoordigheid zelfs eens een heel ernstig gesprek met Motinov over de mogelijkheid een geheime agent in een diplomatieke postzak van Moskou naar Amerika over te brengen. Even melodramatisch zijn de z.g. „duboks”.

Wat een „dubok” is, zal uit het volgende duidelijk worden: iedere buitenlandse spionage-agent van het Rode Leger heeft tot taak in de stad, waar hij is gestationneerd, voortdurend te speuren naar duboks. Zo'n dubok is een geheime bergplaats voor allerlei voorwerpen, die bij het spionnagewerk, moeten worden uitgewisseld tussen een tussenpersoon en een spion, zoals geheime boodschappen, geld, codeboeken, wapens, of zulke dingen als onderdelen van radarinstallaties of van bomrichters. De leden van Zabolin's staf op de ambassade te Ottawa moesten twee soorten duboks proberen te vinden: een kleine voor geschreven boodschappen en een grote, die groot genoeg was om er een koffer of een actetas in te verbergen.

Wanneer men meende een goede dubok te hebben gevonden, en deze was door Zabolin goedgekeurd, dan werd een nauwkeurige beschrijving van zo'n bergplaatsje en van de juiste ligging ervan, naar Moskou gestuurd. Daar werden die gegevens opgeborgen voor als het eens nodig mocht zijn er gebruik van te maken. Hoewel men het nauwelijks zal kunnen geloven, maakt Moskou vaak gebruik van duboks in steden, zoals Washington, Londen en Parijs; bijvoorbeeld een hoge plank in een telefooncel van een „drugstore”. (Het begrip „drugstore” kent men niet in Nederland; een „drugstore” is een soort combinatie van drogisterij, apotheek, cafetaria, snuisterijenwinkel en ijssalon. Red. O.V.N.) Soms ook bestaat de dubok uit een spleet achter een heiligenbeeld in een kerk; zo'n ruimte dient dan om informaties over te brengen aan een geheime agent, die onbekend is aan de leden van de spionage-organisatie in een bepaalde stad. Mevrouw Woikin had weer een andere dubok; zij maakte gebruik van een verborgen hoekje in de W.C. van haar tandarts, om langs die weg informaties van het Canadese Parlement van Buitenlandse Zaken aan de Russen te doen toekomen. Iedere keer als ze naar de tandarts moest om zich te laten behandelen, ging zij even naar de W.C. en liet haar geschreven boodschap achter onder het deksel van het waterreservoir. Gourshkov, een kapitein van Zabolin's staf, die mevrouw Woikin niet kende en die zij ook nooit gezien had, ging dan later op de dag naar dezelfde tandarts, ging van de wachtkamer naar de W.C. en pakte het briefje weg. Toen ik nog op het hoofdkwartier van de spionageafdeling in Moskou werkte, was er een Sovjet-agent in Berlijn, die er van verdacht werd een z.g. „dubbele” agent te zijn, dat wil zeggen een spion, die zowel voor de Russen als voor de Duitsers werkte. Eén van zijn opdrachten bestond in het rapporteren van de schade, welke in een bepaald stadsdeel door luchtbombardementen werd aangericht. Zijn rapporten waren altijd ongunstig; volgens hem werd het bewuste stadsdeel van Berlijn nooit getroffen door geallieerde bombardementen.

Om hem op de proef te stellen, kwam zijn opdrachtgever op de gedachte, hem het hem toekomende bedrag van zijn laatste onkostennota zelf uit de in dat stadsdeel gelegen dubok te laten halen. Het gevolg was een wanhopig verzoek van de agent om hem een andere dubok aan te wijzen. Hij viel door de mand en was gedwongen uit te leggen, dat het gebouw, waarin de door Moskou aangewezen dubok zich bevond, reeds enkele weken geleden weggebardeerd was.

Andere „strategische middelen”, welke door de Sovjets worden aangewend, maken de indruk alsof zij ontleend waren aan de fantastische verhalen van boulevard-weekblaadjes. De Russische agenten in het buitenland bewerken voortdurend de diplomatieke vertegenwoordigers van andere landen voor het verkrijgen van politieke inlichtingen. Eén van de Russische agenten in de Verenigde Staten sloot enkele jaren geleden vriendschap met een koerier van een andere ambassade. De Rus probeerde de koerier om te kopen, om zo in het bezit te komen van de diplomatieke postzak van die ambassade. De koerier zei, dat hij dit onmogelijk kon doen. Er was geen enkele manier om de verzegelde postzak ongemerkt te openen, legde hij uit en hij kon de Russen evenmin toestaan de zak te beschadigen. „Oh, heb daar maar geen zorgen over”, zei de Rus. En vol bluf voegde hij eraan toe: „Wij hebben een geheim ultra-geluidstoestel, dat in staat is alles wat in de postzak zit door de zak heen te fotograferen. Dat laat geen enkel spoor na.”

De koerier liet zich deze bombast op de mouw spelen en hij stemde erin toe, het experiment te wagen. De Russen leenden de zak voor een uur of drie. Zij gaven de zak daarna onbeschadigd terug, bedankten de man uitbundig en betaalden hem honderd dollar. De koerier was diep onder de indruk. De volgende week haastte hij zich de zak weer af te leveren aan de Russische ambassade. Maar deze keer gaven de Sovjets de zak terug met een groot gat in de zijkant.....

(Slot van Gouzenko's onthullingen in „De Belaard der Lage Landen” no. 22 van 8 Mei a.s.)

Regeringsvoortlichtingsdienst

ht van de afd. Documentatie

Overzeesche Gebiedsdeelen

830, Toestel 903, Wassenaarscheweg 40, Den Haag

Deel VII:

RUSLAND EN HET WESTEN

DIT is het slot van Igor Gouzenko's relaas.

In dit laatste deel trekt hij een buitengewoon belangwekkende vergelijking tussen de democratische levenswijze, zoals hij die in Canada heeft leren kennen en de 24 levensjaren, welke hij voor die tijd in Rusland doorbracht — jaren, die hem thans voorkomen als jaren „in een gevangenis”. Hij wijst in dit artikel op het lage levenspeil in de Sovjet-Unie in vergelijking met landen als Canada en de Verenigde Staten, en op het feit, dat de communisten bezig zijn de kerk in Rusland te gebruiken als een middel om het volk onder de duim te houden. Hij beschrijft voorts de benadeloze hardheid van de Sovjet-wetgeving en wijst op de gevaarlijke (en systematisch veroorzaakte) onwetendheid van het Russische volk, dat ervan overtuigd is, dat buiten de Sovjet-Unie slechts chaos en ellende heersen en dat dit land een paradijs is van vrijheid en welvaart. „Terreur en vervolging hebben in Rusland de plaats ingenomen van de democratie. Maar de mensen in Rusland hebben dezelfde natuurlijke honger naar vrijheid als alle andere menselijke wezens. Houdt ze die vrijheid voor ogen, en zij zullen er naar grijpen” — dat is Gouzenko's overtuiging.

TOEN kolonel Nikolai Zabolin in 1943 Moskou verliet om de leiding op zich te nemen van één van de militaire spionage-netten der Sovjets in Canada, bracht hij als zijn secretaris met zich mee een majoor van het Rode Leger, genaamd Romanov. Zabolin was zeer gesteld op Romanov en hij behandelde hem welhaast als een eigen zoon. Niemand anders van de staf der militaire spionage-afdeling van de Sovjet-ambassade, waaraan ik verbonden was als code-assistent, kon Romanov uitstaan. Meer hij nuchter was, was hij wreed en verraderlijk. En wanneer hij gedronken had — en dat gebeurde iedere avond — werd hij een ruwe en gevaarlijke sadist.

Op zekere avond, toen wij overgewerkt hadden om materiaal van Canadese communisten, die voor ons spionneerden, naar Moskou door te geven, nodigde Zabolin Romanov, mijzelf en enkele andere officieren van zijn staf uit, hem te helpen met het keuren van een nieuwe fles Schotse whisky in zijn woning, die een paar huizenblokken van de ambassade was gelegen. Terwijl wij zaten te drinken, ging de conversatie in de richting van de oorlog — wat gewoonlijk gebeurde. Weldra voerde Romanov alleen het woord — zoals hij meestal deed — en hij vertelde van zijn ervaringen in Stalingrad, waar hij gediend had als officier bij de militaire spionage te velde.

In het eerst schonk ik weinig aandacht aan wat Romanov zei, omdat ik Romanov's Stalingrad-verhalen al ettelijke malen gehoord had. Maar na een poosje spitste ik mijn oren, en toen het tot mij door begon te dringen, waar hij het eigenlijk over had, boog ik mij voorover in mijn stoel om niets te missen. Want Romanov was bezig met smaak en enthousiasme het verhaal te doen, hoe hij persoonlijk vijftig soldaten van het Rode Leger had doodgeschoten.

„Ik had verschillende bijzonder moeilijke opdrachten, die uitgevoerd moesten worden”, vertelde hij. „Dat betekende, dat ik soldaten achter de Duitse linies moest zenden om inlichtingen te verkrijgen over de

Duitse posities en hun troepenopstellingen. Het waren eigenlijk zelfmoord-expedities, maar iemand moest ze uitvoeren. Eén voor één riep ik de namen af van de soldaten, die ik voor dit werk uitgekozen had, terwijl de andere soldaten toekeken. Ik vertelde hun, wat zij te doen hadden en terwijl ik dat deed, hield ik mijn pistool in de hand. Wanneer zij ook maar het minste spoor van aarzeling of zenuwachtigheid vertoonden, schoot ik hen neer en gelastte ik de andere soldaten de lijken weg te slepen en een andere soldaat te roepen. Wanneer de troep twee of drie mensen op die manier had zien doodschieten, was de rest onmiddellijk bereid vrijwillig alles te doen wat ik ook maar vroeg, dat verzeker ik jullie. Ik hield aantekening van de mannen, die ik had neergeschoten. Het waren er precies vijftig, in minder dan een week.”

Romanov zweeg even en nam een lange teug uit zijn glas. „Voor zover ik mij herinner, waren er 43 Joden bij”, zei hij glimlachend. „De andere zeven waren Russen. Ik koos ook Russen uit, omdat ik niemand de indruk wilde geven, dat ik een principiële anti-Semiet was.”

Wat Romanov vervolgens zei, was voor mijn gevoel nog schokkender. Hij beschreef, dat de jongere officieren van zijn afdeling een radiogram stuurden naar het hoofdkwartier van de spionage-afdeling van het Rode Leger, waarin zij melding maakten van de schietpartijen. Zij waren nl. van mening, dat Romanov wat minder hard van stapel diende te lopen. Het antwoord van het hoofdkwartier was in rustige, zakelijke bewoordingen gesteld. Men wilde alleen weten, of de schietpartijen werkelijk noodzakelijk waren geweest.

Romanov's ondergeschikte jonge officieren, die bang voor hem waren, en die uit de toon van het antwoord op hun telegram hadden begrepen, dat het hoofdkwartier tot elke prijs onenigheid in de staf van een gevechtseenheid wilde voorkomen, telegrafeerden de commandant in antwoord op zijn vraag terug, dat de actie waarschijnlijk wel nodig geweest was voor de handhaving van het moreel. In antwoord op die mededeling kregen zij opdracht zich niet te bemoeien met wat Romanov deed.

Toen Romanov dit verhaal met kennelijke trots beëindigd had, voelde zelfs Zabolin — een man met sterke zenuwen — zich min of meer onbehaaglijk. „Laten we het over iets anders hebben”, zei hij. „Bijvoorbeeld over vrouwen.”

Toen ik die avond Zabolin's huis verliet, vroeg ik mij af of er wel veel verschil was tussen de conversatie, welke ik zojuist had aangehoord, en de gesprekken, die men zou kunnen horen op een bijeenkomst van S.A.-mannen. Ik was niet zozeer onder de indruk van het soort mens, dat Romanov was. In ieder volk schuilen wrede en gedegeneerde elementen. Maar wat mij ten diepste verontrustte, was het feit, dat Romanov's wreedheid de officiële goedkeuring van de Sovjets had ontvangen. Hier was nu weer een staaltje van precies datzelfde volslagen gebrek aan respect voor de rechten van de enkeling, dat ik mijn hele leven als burger van de Sovjet-Unie had moeten ondervinden.

Wanneer men mij vandaag den dag vraagt, wat nu eigenlijk de werkelijke aanleiding was voor mijn breuk met de Sovjet-ambassade te Ottawa (waar door ik de Sovjet-spionage in Noord-Amerika aan de kaak kon stellen en waardoor ik de veiligheid van mijzelf, mijn vrouw en mijn kinderen voor de rest van ons leven vrijwillig op het spel had gezet), dan denk ik in de eerste plaats aan dingen zoals dat pistool in de hand van Romanov in Stalingrad.

Dingen zoals deze, vooral wanneer ik ze vergeleek met wat ik aan alle kanten om mij heen zag, nadat ik in Canada was gekomen, gaven mij de overtuiging, dat de vrijheid van het individu, zoals die in de Amerikaanse democratieën bestaat, in Rusland een onbekend iets is.

Wie zijn hele leven in vrijheid heeft geleefd, kan dat misschien niet zo begrijpen en waarderen als ik dat kan. (De Nederlanders, die onder de Duitse bezetting leefden, kunnen het zich maar al te goed voorstellen; Red. „De Beiaard”.) Wanneer je, zoals ik, op je 24ste jaar voor het eerst met die vrijheid kennismaakt, nadat je het je hele leven zonder die vrijheid hebt moeten doen, dan wekt de vrijheid een gevoel in je op, zoals een grote liefde voor een

vrouw. Men zou dat gevoel ook kunnen vergelijken met de uitwerking van een krachtig opwekkend middel. En men is bereid alles te doen om dat gevoel te behouden.

Wanneer ik nu terugzie op mijn leven in de Sovjet-Unie, dan is het mij alsof ik al die jaren in een gevangenis geleefd heb. Stelt u zich eens voor, dat u geboren was in een gevangenis. En dat u uw kindsheden en uw eerste jaren van man-zijn in die cel had doorgebracht. Het was een tamelijk comfortabele cel, en de behandeling was niet slecht. De bewakers hebben u steeds verteld, dat u het veel beter had in deze cel met haar vier grauwe muren, dan overal elders buiten de gevangenis. En aangezien u de wereld buiten de gevangenis nooit aanschouwd hebt, neemt u zonder meer aan dat de bewaker de waarheid spreekt.

Maar op zekere dag is er een karweitje op te knappen buiten de gevangenis, en de bewaker vraagt u om uw cel te verlaten en dat karweitje voor hem te gaan opknappen. U gaat naar buiten, en voor de eerste maal in uw leven ziet u de blauwe hemel en de bloemen in het veld. En u ontdekt ook, wat het betekent te gaan leven op een plaats, waar u niet ingesloten bent door vier grauwe muren, een plekje, dat overstraald wordt door uitbundig zonlicht.

Zoudt u dan dit alles weer opgeven en vrijwillig terugkeren naar de gevangenis?

Dat was hoe Anna (mijn vrouw) en ikzelf er over dachten in die zomer van 1945, toen wij bevel kregen naar Moskou terug te keren, nadat wij twee jaren in Canada geleefd hadden. Meer dan eens had ik Zabolotn horen zeggen, dat het leven in het buitenland de Russen bedierf. Vast en zeker had het Anna en mij bedorven.

In Ottawa hadden wij een geriefelijk flatje voor onszelf. In Moskou zou een flat van dezelfde afmetingen door vier of vijf families bewoond worden. Gemeten naar Canadese of Amerikaanse maatstaf, was ons flatje een goedkope en bescheiden woning, maar zij was verre superieur aan de drie-kamer-flat, die Anna's familie in Moskou had bewoond, toen haar vader — een vooraanstaand ingenieur — nog belast was met de leiding van de bouw van een nieuwe ondergrondse spoorweg. De regering had hem dat flatje gegeven, wegens de belangrijkheid van zijn werk aan die ondergrondse. Die flat werd in Moskou beschouwd als het toppunt van luxe. Om in die flat te mogen blijven wonen, moest Anna's vader een zeer verantwoordelijke positie op zich nemen, welke hem zoveel werk bezorgde, dat hij de hele week praktisch dag en nacht door moest werken.

Maar Anna's vader was niet zo jong meer. De inspanning was schadelijk voor zijn gezondheid. Daarom stond de regering hem toe, een minder inspannende betrekking te vervullen bij hetzelfde bouwwerk — maar dat hield in, dat hij de flat moest opgeven. Het gezin moest verhuizen: Anna, haar ouders, haar broers en zusjes kregen tezamen een flat toegewezen van twee kleine kamers — zonder badkamer of toilet.

Maar de gedachte om het enige comfortabele huis, dat wij ooit in ons leven hadden bewoond, op te moeten geven, was nog niet zo erg als de gedachte om het voedsel op te geven, dat wij in Canada hadden kunnen kopen. Onze kleine jongen, Andrei, begon juist te lopen. Wij waren dankbaar, dat hij in Canada geboren had mogen worden. Anna was in blijde verwachting van ons tweede kind. En wij dachten met afgrijzen aan het soort voedsel, dat de nieuwe baby in Moskou zou moeten eten.

Omstreeks diezelfde tijd was er een ander lid van de ambassadestaf, die ook bevel had gekregen naar Moskou terug te keren. Zijn vrouw maakte zich ongerust over de gezondheidstoestand van hun dochtertje. Zij vertelde Anna, dat het meisje in tranen was uitgebarsten, toen zij voorbereidingen begonnen te treffen voor het vertrek.

„Ik wil niet naar Rusland terug”, hilde het kind. „Daar krijg je alleen maar aardappelen en brood te eten. En nog niet eens genoeg!”

Mensen, die nooit in de Sovjet-Unie gewoond hebben, hebben er geen benul van hoe schaars daar zelfs de

allereerste levensbehoeften zijn, zoals medicijnen en kleren. Het enige min of meer behoorlijke kostuum, dat ik ooit in Rusland heb gehad, was een kostuum, dat mij op het hoofdkwartier van de Militaire Spionage-Afdeling in Moskou werd uitgereikt, kort voordat ik naar Canada zou vertrekken. De bedoeling was, dat ik dat kostuum in Canada zou dragen, maar ik maakte de fout om het al in Moskou aan te trekken en er mee de straat op te gaan — ik had nl. een afspraakje met Anna.

Ik had met haar afgesproken bij de ingang van een station van de metro, en zij liet een poosje op zich wachten. Toen ik daar even had gestaan, begonnen de mensen in de straat naar mij te kijken; sommigen bleven stilstaan en zij gaapten mij aan alsof ik een bezienswaardigheid was. Het duurde niet lang of ik merkte, dat ik in de gaten werd gehouden door drie mannen, die niet anders konden zijn dan agenten van de geheime politie.

Toen ik wilde weglopen, werd ik aangehouden. Zij vroegen mij, waar ik die kleren vandaan had. En ik moest al mijn identiteitspapieren laten zien, om niet gearresteerd te worden.

Het kostuum in kwestie was niet in Rusland gemaakt. De textiel fabrieken in Rusland hebben geen toestemming om zich met de fabricage van zulke „luxe artikelen” bezig te houden. Het kostuum kwam uit Estland, waar het ofwel gekocht, ofwel geconfisqueerd was door agenten van de Sovjet-spionage, die het met de diplomatieke post naar Moskou hadden gezonden.

Hoewel dat pak mij in Moskou iets prachtigs had toegeschenen, zag ik, dat het helemaal geen mooi pak was, toen ik in Amerika kwam. Ik vond het opeens goedkoop en ik merkte, dat het een slechte pasvorm had. Toen ik, op weg naar Canada, te Fairbanks in Alaska aankwam, en ik zag hoe de mensen daar gekleed gingen, kocht ik onmiddellijk een nieuw pak en gooide het oude weg.

Het was voor mij een sensatie om daar in Fairbanks zo maar een winkel binnen te kunnen stappen om een pak naar mijn eigen smaak te kopen. Ik zal het nooit vergeten. De overvloed van allerlei dingen, die wij graag hadden willen hebben, maar die wij in Rusland zelden of nooit hadden gezien, gaven ons de indruk alsof wij in een droom wandelden en alsof Noord-Amerika een soort huilekkerland was.

In Edmonton, onze volgende landingsplaats op weg naar Ottawa, waren wij zo ondersteboven van het feit, dat men daar zo maar een fles Cognac kon kopen, dat wij een keller 35 dollar voor die fles gaven. Wij waren zo in onze schik, dat wij hem nog tien dollar fooi gaven en dat wij hem vroegen een glaasje met ons te drinken.

Maar afgezien van al deze wel belangrijke, maar toch eerst in de tweede plaats komende materiële overwegingen, waren Anna en ik bang om naar Moskou terug te keren, omdat wij wisten, dat dat gelijk zou staan met het volledige verlies van onze persoonlijke vrijheid, zowel van onszelf als van onze kinderen.

Er bestaat in het huidige Rusland niet eens godsdienstvrijheid, hoewel Stalin in de laatste jaren een hele comédie op touw heeft gezet om „de kerken aan het volk terug te geven”. Toen Koulakov, de code-assistent, die mij in Ottawa zou moeten opvolgen, in 1945 in die stad arriveerde, vertelde hij mij, dat hij tijdens zijn reis door Siberië een treincoupé had gedeeld met drie jonge kerels, die hij kende uit de Bond van Communistische Jongeren. Zij droegen baarden en kleedij van orthodoxe Russische monniken, maar toen zij met Koulakov alleen in de coupé waren, haalden zij een fles wijn te voorschijn en hielden zij zelfs niet meer de schijn op van godvruchtig te zijn. Zij vertelden, dat zij in opdracht van de regering „ondergronds werk” verrichtten. Na de revolutie schaften de communisten in Rusland de kerk af, omdat zij beweerden, dat de kerk door de aristocratie gebruikt werd als een middel om het volk eronder te houden. En tegenwoordig zijn het de communisten, die de kerk gebruiken, voor precies hetzelfde doel.

Het duurde niet lang of Koulakov werd in Canada even overtuigd van de superioriteit van de demo-

nst
entatie

lsdeelen

40, Den Haag

cratische regeringsvorm, met zijn vrije ondernemingsgeest en zijn eerbied voor de rechten van de enkeling, als ik zelf. Niet lang na zijn aankomst in Ottawa zat ik eens met hem op een bank in een park te praten. Er waren arbeiders bezig met gras-snijden en bomen snoeien. Toen hun schaftuurtje was aangebroken, reden ze naar huis — elk in hun eigen auto.

„Wat zeg je me daarvan?“, zei Koulakov. „Zelfs eenvoudige arbeiders, die in Rusland een hele toer

zouden hebben om droog brood te verdienen, rijden hier in auto's rond alsof het hoge ambtenaren waren. Ik snap er niets van.“

„Er zijn hier een heleboel dingen, die wij moeilijk kunnen begrijpen“, gaf ik ten antwoord.

„Dit land is heel anders dan ik het mij had voorgesteld“, vervolgde Koulakov. „Alles is zindelijk en ordelijk en alles schijnt hier goed georganiseerd te zijn. Ik ben hier pas een maand en ik draag hier kleren, die een vooraanstaand ingenieur in Rusland nog niet zou kunnen kopen als hij tien jaren hard gewerkt en vlijtig gespaard had.“

Hij wees naar de overkant van de weg. Een vrachtauto van een bakkerij was bezig brood af te leveren aan een winkel. „Er is maar één man bij die vrachtauto“, zei Koulakov. „In Rusland zouden het er minstens drie zijn: één om de wagen te besturen, één om hem te commanderen en één om het brood binnen te brengen — en misschien nog wel een vierde om het brood met een pistool te beschermen. Hoe komt het, dat dat hier allemaal zo gemakkelijk en eenvoudig gaat? Wat zou het geheim daarvan zijn?“

„Voor die mensen is het helemaal geen geheim“, antwoordde ik. „Het is, wat ze hier noemen het systeem van vrije onderneming.“

Koulakov keek schichtig in mijn richting; hij voelde, dat de conversatie een verboden wending nam. „Jij denkt te veel na“, zei hij.

Het vermogen om de kennelijke voordelen van de democratie op te merken, blijft geenszins beperkt tot code-assistenten, zoals Koulakov en mijzelf. Ik ben ervan overtuigd, dat praktisch iedere Rus, die in Amerika bij de diplomatieke dienst werkt, er precies zo over denkt — maar de meesten hunner zijn veel te voorzichtig om dat te laten merken. Zelfs een man als Romanov hoorde ik eens mompelen: „Die Canadezen hebben toch maar geluk“. En Rogov, de officier van het Rode Leger, die Zabolin's rechterhand was, merkte eens tegen mij op, dat hij niet begreep, waarom er Canadese communisten waren, die als spion voor de Sovjets wilden werken. „Als je toch in zo'n land woont, hoe kan je dan nog ontrouw aan dat land zijn?“, vroeg hij.

Hij heeft mij hier in Canada gevraagd, of de oorzaak van mijn afkeer om naar Moskou terug te keren misschien gelegen was in het feit, dat ik daar voor het een of andere feit gestraft zou worden. De meeste Russen, die in het buitenland dienst verrichten, zijn geneigd te veronderstellen, dat een terugroeping naar de Sovjet-Unie gewoonlijk het begin betekent van een disciplinaire straf. Ik herinner mij een lid van de ambassade-staf in Ottawa, die plotseling naar Moskou werd teruggeroepen, zonder enige voorafgaande waarschuwing en blijkbaar zonder enige reden. Hij kreeg niet eens voldoende tijd om zijn vrouw mee te nemen.

De enige Canadees, die zijn vrouw kende, was haar kruidenier in de Rideaustraat, waar zij dagelijks haar boodschappen deed. In paniek rende zij naar hem toe.

„Ze willen mijn man doodschieten“, huilde zij. „Wat zal er van mij en van ons kind terecht komen?“ De kruidenier was zeer verontrust. Hij stapte naar de Sovjet-ambassade en deed daar zijn beklag over de manier, waarop de echtgenoot van zijn klant behandeld werd. Pavlov, het hoofd van de N.K.W.D. (de Russische geheime staatspolitie) op de ambassade, wiens taak het was te zorgen voor de interne veiligheid, en die nauwkeurig moest letten op de trouw van de Sovjet-burgers in Canada, stond de kruidenier te woord en wist hem ervan te overtuigen, dat de vrouw in kwestie aan een geestesstoornis leed. De kruidenier vloog erin, ging weg

en verontschuldigde zich voor de last, die hij veroorzaakt had. Toen de deur achter hem dicht was, kreeg Pavlov een aanval van razernij. „Breng dat stomme wijf onmiddellijk hier“, schreeuwde hij.

Toen zij kwam opdagen, schreeuwde hij haar toe: „Morgen gaat u naar de Sovjet-Unie terug!“

In tegenstelling met de echtgenoot van deze vrouw en met de meeste Sovjet-diplomaten, die worden teruggeroepen, hoefde ik mij geen zorgen te maken over de ontvangst, welke mij bij terugkeer naar Moskou te beurt zou vallen. Mijn terugkomst was voor de eerste maal verzocht door het hoofdkwartier van de spionage-afdeling van het Rode Leger, in het jaar 1944. Toen ik dat destijds hoorde, was ik zeer zenuwachtig, en ik vroeg Zabolin of ik nog niet wat in Canada mocht blijven, voor het verrichten van informatief werk. De ambassade was in die tijd onderbezet. Ik wees Zabolin erop, dat ik de Engelse taal veel beter beheerste dan wie ook van de andere jongelui van de staf. Zabolin stuurde mijn verzoek door naar Moskou. Hij kreeg ten antwoord, dat ik in Ottawa mocht blijven, maar dat men mij geen ander werk moest geven; ik moest mijn werk als code-assistent blijven verrichten — een werk, dat bestond uit het behandelen van zeer vertrouwelijke en geheime inlichtingen. Toen wist ik zeker, dat Moskou niet de minste twijfel koesterde omtrent mijn trouw.

Tot de laatste dag, waarop ik op de ambassade werkte, moet ik op de lijst hebben gestaan van die Sovjet-ambtenaren, wier trouw boven alle verdenking was verheven. Ware het niet zo, dan zou ik nooit de gelegenheid hebben gehad om mijn laatste daad op de ambassade te verrichten: het wegnemen van de geheime documenten, welke de Canadese regering de draden in handen gaven van het militaire spionage-netwerk der Sovjets.

Het was dan ook zo, dat de vrees, welke Anna en ik voor terugkeer naar Moskou koesterden, stellig geen vrees was voor de Sovjet-regering. Het was de vrees om en voor onze eigen kinderen.

„Wanneer wij nu naar Rusland terugkeren, hoe kunnen wij onze kinderen dan later in de ogen zien?“, vroeg Anna mij met tranen in de ogen. „Zij zullen ons vragen, hoe het leven in Canada was. Dan kunnen wij onze kinderen geen leugens op de mouw spelden. Wij moeten dan de waarheid vertellen over dit land en over de Verenigde Staten van Amerika. En dan zullen zij ons vragen, waarom wij hen dan naar Rusland hebben teruggebracht. En zij zullen ons er om haten!“

Deze gedachte was ons onverdraaglijk. Maar de gedachte aan wat er met onze ouders en onze broers en zusters in Moskou zou gebeuren, als wij niet terugkeerden, was evenzeer ondragelijk. De wetgeving der Sovjets op dit punt (de „gijzelingswet“) is even genadeloos als onrechtvaardig. Dergelijke wetten zouden door de Organisatie der Verenigde Volkeren bestreden en uitgeband moeten worden. Deze gijzelingswet der Sovjets eist gevangenisstraf en zelfs de doodstraf voor de verwanten van Sovjet-burgers, die zijn afgeweken van de toegelaten gedragslijnen.

Anna en ik wisten, dat onze familieleden vijf jaar concentratiekamp zouden krijgen, wanneer wij ons plan om in Noord-Amerika te blijven ten uitvoer legden. En niemand houdt het in een concentratiekamp van de Sovjets veel langer dan drie jaar uit. Wij wogen onze kinderen tegen onze ouders af. Onze kinderen hadden hun hele leven nog voor zich. Onze ouders waren niet oud, maar zij waren afgeleefd voor hun jaren. Zolang zij in Rusland woonden, hadden zij niets goeds meer van het leven te verwachten. Het was een moeilijk besluit, dat Anna en ik moesten nemen, maar wij namen het ten bate van onze kinderen.

Toen ik op de ochtend van de 7de September 1945 met een detective van de Koninklijke Canadese Bereden Politie zat te praten, nadat ik de geheime documenten over de Sovjet-spionage aan de Canadese regering overhandigd had (twee dagen na mijn vlucht uit de ambassade), vroeg hij mij of ik mijn familie in Rusland geen narigheid bezorgde. Ik keek op mijn armbandhorloge en rekende snel het tijdsverschil tussen Ottawa en Moskou uit.

„Op dit ogenblik zijn zij al in handen van de geheime politie“, zei ik.

Ik had op kalme toon gesproken. De detective moet wel gedacht hebben, dat ik de koudste en meest harteloze mens was, die hij ooit gezien had. Hij wist niet, dat ik op dat ogenblik het miserabelste moment van mijn leven doormaakte.

Wanneer ik zonder opzien te wekken en met lege handen van de Sovjet-ambassade was heengegaan, en wanneer ik vervolgens met Anna en Andrei naar een of ander ver verwijderd hoekje van Canada of de Verenigde Staten was geslopen, zonder iemand iets te laten blijken van wat ik wist over de spionage-activiteit van de Russen in deze landen, dan zouden wij nu veiliger en in grotere rust kunnen leven. De N.K.W.D. zou natuurlijk wel naar mij op zoek zijn. De Sovjet-regering zou immers nooit toestaan, dat iemand, die zelfs maar de geringste notie had van haar spionage-operaties, onbespied en onvervolgd buiten Rusland zou rondlopen. Aan de andere kant zouden in dat geval mijn kansen om mijn identiteit van mij af te schudden en een nieuw leven te beginnen in een democratisch land, beter geweest zijn.

Ik heb die meer gemakkelijke weg niet gekozen. En wel om een reden, die ten nauwste verband houdt met de oorspronkelijke reden, waarom ik niet naar Moskou terug wilde.

Ik wilde niet terug naar Moskou, omdat ik verliefd was geworden op de vrijheid van de democratie, en omdat ik wilde, dat mijn kinderen in die vrijheid opgroeiden.

Daar komt nog iets bij. Op grond van mijn ervaring, opgedaan in dienst van de spionage-afdeling van het Rode Leger, ben ik er ten diepste van overtuigd, dat de leiders van de Sovjet-Unie uit zijn op

de verovering van de wereld. Zij zijn met hart en ziel het communistische ideaal toegedaan: een wereld, zonder kapitalistische democratie. Toen ik de Sovjet-Unie verloochende, met de bedoeling mijn kinderen de kans te geven als vrije mensen in een democratie te leven, voelde ik daardoor tevens de morele verplichting om alles te doen wat in mijn vermogen lag om die democratie te waarschuwen voor het gevaar, waarmede zij bedreigd werd. Daarom vluchtte ik van de ambassade met de bewijsstukken van Sovjet-Rusland's geheime machinaties tegen Canada, Groot-Brittannië en de Verenigde Staten onder mijn overhemd.

Naar mijn mening kan er niet de geringste twijfel bestaan omtrent de vraag of de regering van de Sovjet-Unie naar een derde wereldoorlog streeft. Die oorlog kan nog vele jaren lang uitblijven, maar tenzij er een drastische en fundamentele wijziging plaats heeft in de denkwijze van het Politburo, de kleine raad van communistische leiders, die de politiek van de Sovjet-Unie bepaalt, zal die oorlog komen.

Iedere stap van de Sovjets wijst in die richting. Iedere Sovjet-diplomaat in de buitenlandse dienst verwacht het. Diegenen onder hen, die geen overtuigde communisten zijn — en zulke Russen zijn er heel veel — vrezen het en hopen, dat het uit zal blijven. De overigen beschouwen het als de gewoonte zaak van de wereld, omdat zij van mening zijn, dat hier sprake is van een onvermijdelijk gebeuren in de ontwikkelingsgang van het menselijk ras. Zij zijn van mening, dat een communistische wereldorde onvermijdelijk komen moet.

De kolommen van dit weekblad bieden mij onvoldoende ruimte om alle dingen te rapporteren, die mij dwingen tot deze conclusie, nl. die dingen, die ik gezien en gehoord heb in dienst van de militaire spionage der Sovjets. Ik zal er enkele noemen: In de eerste plaats is er de verhoogde activiteit van de Komintern, de Communistische Internationale. Zij vertegenwoordigt die tak van de Sovjet-Regering, die de communistische activiteit in vreemde landen ondersteunt, met het doel de grondslagen te leggen voor de wereldrevolutie tegen het kapitalisme. Hoewel Stalin gedurende de oorlog de opheffing van de Komintern bekend maakte, weet elke Rus, dat zij in werkelijkheid nooit werd opgeheven. Integendeel, zij werd aanzienlijk uitgebreid. (De oprichting en de geweldige activiteit van de „Kominform" te Belgrado stelt Gouzenko in dit opzicht volkomen in het gelijk; Red. „De Beiaard").

Vervolgens is er het sterk toegenomen gebruik van de Communistische Partij-organisaties in landen zoals de Verenigde Staten, Canada, Engeland, Frankrijk, China, Australië en de Zuid Amerikaanse republieken, en wel door middel van vijfde colonnes. (De gebeurtenissen van de afgelopen maanden bewijzen, dat Gouzenko het ook in dit opzicht bij het rechte eind heeft gehad; Red. „De Beiaard"). De spionage-netten der Sovjets in het buitenland brengen eveneens nauwe contacten tot stand met de diplomatieke vertegenwoordigers van landen, die thans binnen de invloedssfeer der Sovjets in Europa zijn gekomen, zoals Oostenrijk, Yougoslavië en Tsjecho-Slowakije. (Gouzenko's artikelen werden geschreven voor de gebeurtenissen in Tsjecho-Slowakije; ook deze bewering is dus uitgekomen; Red. „De Beiaard").

In de Verenigde Staten en Canada hebben de agenten van de militaire spionage der Sovjets opdracht ontvangen van Moskou om contact te zoeken met voormalige spionnen, die in deze landen tijdens de oorlog hebben gewerkt voor Duitsland, Japan en Italië. Reeds in het voorjaar van 1945 zag ik een telegram van Moskou aan Ottawa, waarin gevraagd werd om de namen van Duitsers, die voor de oorlog gewerkt hadden op de staven van de Duitse ambassades en consulaten in Amerika. De Sovjets waren van plan deze mensen in Duitsland op te sporen en hen te dwingen hun kennis van geheime Amerikaanse en Canadese militaire plannen, welke zij in deze landen mochten hebben verkregen, te hunner beschikking te stellen.

En wanneer ik nog mocht hebben getwijfeld aan de plannen der Sovjets om de wereld te veroveren, dan zou die twijfel wel verdwenen zijn door datgene, wat onze superieuren op de Sovjet-ambassade te Ottawa steeds weer in onze hoofden poogden te hameren.

Er was bijvoorbeeld na de dag van de overwinning op Japan door Zabotin een bijeenkomst belegd van de staf van de militaire spionage-afdeling. Op die dag had hij een belangrijke boodschap van Moskou ontvangen, welke richtlijnen bevatte voor zijn werkzaamheden gedurende de rest van het jaar.

„De oorlog is voorbij", zei Zabotin, „Maar wij moeten niet vergeten, dat er voor ons een permanente oorlogstoestand bestaat. Zolang het vrede is, moeten wij onze waakzaamheid verhogen, onze activiteit uitbreiden en onze specialiteiten tot ontwikkeling brengen. Het komt mij voor, dat sommigen uwer in de laatste tijd geneigd waren het theater van samenwerking met onze geallieerden ernstig op te vatten als iets blijvends, als een constante factor. Gij hebt dan vergeten, dat het bondgenootschap tussen de Sovjet-Unie en de kapitalistische staten slechts van tijdelijke aard is. Het moet niet vergeten. Gisteren waren zij daag zijn zij onze burenen, nu zijn zij onze vijanden zijn. Niemand weet, wat er kan brengen."

Een ander onmiskenbaar bewijs van de Sovjets om oorlog te brengen met de democratische landen, wordt gevormd door de stemming van de bevolking van de Sovjet-Unie op zodanig conflict.

Wanneer er oorlog komt, rijst de schuldvraag en, zoals Duitsland, zijn er altijd speculanten, die de hoeveel van de verantwoorde neerkomt op de hoofden van de agressieve regering. De eerste val is het volk mede verantwoord. Maar de toestand, waarin het bevindt, is, met betrekking tot de rest van de wereld, een zeer

entente
sdeelen

40. Den Haag

DE UNIVERSITEITEN van Moskou worden thans weer druk bezocht; de Russen verwerpen de grondslagen van de Westerse wetenschap, beweren, dat er een onafhankelijke „Sovjet-wetenschap" bestaat (zoals zij ook spreken van een „Sovjet-kunst" en „Sovjet-muziek"), die niet gebaseerd is op „burgerlijke uitgangspunten". De meeste Europese en Amerikaanse geleerden noemen dit in één woord kolder!

Ik geloof niet, dat het Russische volk in zijn geheel verantwoordelijk gesteld zou kunnen worden voor een oorlog der Sovjets, omdat dat volk geen notie heeft van werelddangelegenheden in het algemeen, en maar heel weinig weet van de aangelegenheden van zijn eigen regering.

Voor een Amerikaan is dit een niet gemakkelijk te begrijpen bewering. De gemiddelde Amerikaan, die zich heel zijn leven volkomen vrij op de hoogte heeft kunnen stellen van de toestanden in de rest van de wereld, en die de vrije keuze heeft tussen vele opinies van vele verschillende schakeringen, kan nooit helemaal begrijpen hoe een hele natie of een heel volk volkomen afgesloten kan worden van nieuws en feiten over vreemde landen en hoe zo'n volk gedwongen kan worden slechts één gezichtspunt te accepteren.

Maar dat is mogelijk. Ik weet het, omdat ik de eerste 24 jaren van mijn leven in zo'n land gewoond heb. In die 24 jaar was ik er vast van overtuigd, dat in de democratische landen slechts chaos en ellende heerste, dat de Sovjet-Unie het enige vrije en welvarende land in de wereld was en dat de volkeren van alle andere landen daarom vijandig stonden tegenover Rusland. Het was heel natuurlijk, dat ik van deze dingen overtuigd was. Er bestond voor mij geen mogelijkheid om iets anders te weten. Wanneer men tracht te begrijpen hoe het mogelijk is, dat een dergelijke toestand van volslagen onwetendheid in het hedendaagse Rusland kan bestaan, dan moet men één feit goed in gedachten houden. En dat is het feit, dat het beschermende „ijzeren gordijn" niet eerst een paar jaar langs Rusland's grenzen hangt, maar dat het er al vele jaren is en dat in die jaren een hele generatie in Rusland de volwassen leeftijd heeft bereikt.

De mannen en vrouwen van Rusland, die nu een leeftijd hebben van omstreeks dertig jaar, werden geboren onder het Sovjet-regiem. En zelfs die Russen, die nu omstreeks veertig jaar zijn, hebben sinds hun prille jeugd nooit de mogelijkheid gehad kennis te vergaren omtrent de wereld buiten Rusland. Dat is heel iets anders dan wanneer zij op rijpere leeftijd plotseling zouden zijn afgesneden van de rest van Europa en van Amerika. (Zij, die in de bezettingstijd in Nederland leefden, weten maar al te goed welk een invloed zelfs die vijf jaren van afsluiting op het weten van de mensen in ons land hebben gehad. En dan ging het hier nog om mensen, die, met uitzondering van kleine kinderen, allen hun hele leven in een vrije wereld hadden geleefd en die bovendien, door hun veel grotere talenkennis, door middel van de radio toch nog contact met het buitenland konden hebben. Er is dan ook weinig fantasie voor nodig om zich voor te stellen welk een funeste invloed dertig jaren van systematische afsluiting en éenzijdige propaganda op de geestsgesteldheid van een volk moeten hebben; Red. „De Beiaard"). In weerwil echter van hun beperkte kennis van zaken, hebben de mensen in Rusland dezelfde natuurlijke honger naar vrijheid als alle andere menselijke wezens. Houd ze die vrijheid voor ogen, zoals met mij gebeurde op mijn 24ste jaar, en ze zullen er onmiddellijk naar grijpen. Wanneer de Sovjet-regering de diverse belemmeringen van de persoonlijk-

vrijheid in Rusland wil goedpraten, zoals een gecensureerde pers en de afwezigheid van oppositiepartijen en van vrije verkiezingen, dan beweert zij gewoonlijk, dat het Russische volk een opvatting van vrijheid en democratie heeft, welke verschillend is van die van de Amerikanen en de Engelsen.

Dit is een aperte leugen. Het Russische volk heeft precies hetzelfde begrip van vrijheid als alle andere volkeren ter wereld. Maar terreur en vervolging hebben in Rusland de plaats ingenomen van de persoonlijke vrijheid en de democratie.

Nu ik dit alles zit neer te schrijven in mijn geriefelijke huis in Canada, waar ik nu leef met Anna en met onze twee kinderen, die groeien als kool — het kleine meisje, dat nog niet geboren was toen ik van de ambassade vluchtte, kan nu al goed lopen — en nu ik terugzie op wat ik deed, heb ik een gevoel van trotse voldoening.

Ik wilde de hele wereld vertellen van de Sovjet-spionage in Noord-Amerika. Te oordelen naar mijn knipsels van krantenverslagen met betrekking tot de internationale terugslag, welke het gevolg was van mijn inlichtingen, en te oordelen naar de processen tegen de Canadese communistische spionnen, heb ik het gevoel, dat ik in mijn opzet geslaagd ben. Ik wilde de ogen van sommige lieden in de Verenigde Staten en Canada openen voor het gevaar van agressie van de kant der Sovjets. Ik hoop, dat ik ook daarin geslaagd ben. Er is één ding, dat mij de overtuiging geeft, dat het levensgevaar, waarin Anna, Andrei en ik ons hadden begeven, het risico

waard was. En dat is een verklaring, welke werd neergelegd in het rapport van de Koninklijke Canadese Commissie, welke een officieel onderzoek instelde naar de spionage, zoals die beschreven werd in de documenten, welke ik stal van de Sovjet-ambassade. Die verklaring zegt: „Naar onze mening heeft Gouzenko, door wat hij gedaan heeft, een grote publieke dienst bewezen aan het volk van dit land; daarvoor is Canada hem veel verschuldigd".

Omgekeerd zal ik Canada altijd dank verschuldigd blijven voor het grote geschenk van de democratische vrijheid, dat het Anna en de kinderen en mij heeft gegeven. Wij zijn nog steeds onder de bescherming van de Koninklijke Canadese Bereden Politie. De voortdurende bedreiging van de agenten van de Russische geheime politie, de N.K.W.D., blijft bestaan.

Mogelijk zullen deze regelen gelezen worden door een hooggeplaatst Sovjet-ambtenaar, die nog veel belangrijker inlichtingen tot zijn beschikking heeft, dan die, waarover ik kon beschikken, en die slechts door zijn vrees voor de N.K.W.D. weerhouden wordt om mijn voorbeeld te volgen.

Laat deze man zichzelf dan deze vraag stellen: of het niet beter is met enig gevaar te leven in een vrije democratie, dan in volstrekte veiligheid te leven binnen de vier grauwe wanden van een gevangeniscel.

Voor mij is dat geen vraag: ik kies de democratie.

(SLOT)

★ IGOR GOUZENKO ★

Harder dan de Zuidwesterstorm, die nu het land injaagt, was de schreeuw van Viktor Kravchenko. In hem zocht het naar een uitweg, het leed van miljoenen mensen en zijn woord werd zwaar van opstand en pijn. Om de tyrannie, die zijn land en volk in bedwang houdt door spionage en terreur, om de gevangenschappen en concentratiekampen. Hun namen klinken vreemd in ons oor, maar achter deze namen doemt het leed op van Vught en Amersfoort. Om het meedogenloze spelen met recht en menselijkheid. Kravchenko brak met zijn verleden, ten koste van zichzelf, maar zijn woord dringt dieper, nu hij als een stuk opgejaagd wild door Amerika trekken moet, want tot daar reikt het netwerk van de Russische geheime politie in het buitenland. — Kravchenko. Bij zijn naam voegen zich de andere: Koriakof, Budenz, Gouzenko.

Droomde hij wellicht niet van vrijheid, gelijkheid en broederschap, Igor Gouzenko toen hij in Rusland als jongen van zeventien jaar nog deel uitmaakte van de communistische jeugdbond, de Komsomol? Hij wist niet, welke leermeesters hij diende, toen hij in een geheime school opgeleid werd tot telegrafist en na een jaar aan het front te zijn geweest, bestemd werd voor de buitenlandse dienst.

In Juni 1943 werd hij naar Canada gestuurd in dienst van de Russische ambassade te Ottawa. Daar kreeg hij tot taak voor de telegrafische verbinding te zorgen tussen de militaire attaché Nikola Zabolin met Moskou en omgekeerd. Als zodanig had hij de beschikking over een safe in zijn werkkamer, waarin de stukken van de militaire attaché en zijn staf bewaard werden, terwijl hij van tijd tot tijd bepaalde papieren op last van Zabolin moest verbranden.

Op 7 September 1945 overhandigde Gouzenko aan de Canadese politie een aantal van deze papieren en hiermee kwam voor het eerst het groot atoomspionageschandaal aan het licht, dat weldra zulke vormen aannam en zo wijd vertakt bleek te zijn, dat de Canadese minister-president Mackenzie King er speciaal voor naar Londen en Washington vloog, om met Attlee en Truman de reactie te bespreken.

Gouzenko vertelt

Waarom Gouzenko tot deze stap overging en de geheime papieren overhandigde?

Temidden van het vele ambtelijke materiaal, dat over dit Russische spionageproces verzameld is, staat de heldere verklaring van Igor Gouzenko, die in al haar rust een felle aanklacht is:

„Toen ik twee jaar geleden in Canada aankwam, stond ik er de eerste dagen al van te kijken, dat iedereen in Canada zulk een volkomen vrijheid genoot, iets wat in Rusland niet voorkomt.

De valse voorstellingen over de democratische landen, zoals deze onophoudelijk in Rusland gegeven worden, werden hier iedere dag door feiten gelogenstraft.

Gedurende de twee jaren in Canada is het mij volkomen duidelijk geworden, waartoe een vrij volk in staat is. Wat het Canadese volk bereikt heeft en nog bereikt, terwijl het zo'n volledige vrijheid geniet, kan het Russische volk niet bereiken onder het Russisch regiem van geweld en onderdrukking, zelfs niet ten koste van verschrikkelijke offers, bloed en tranen.

Voor de laatste verkiezingen, die onlangs in Canada hebben plaats gehad, hebben mij zeer verbaasd. Hiermee vergeleken drijven de verkiezingen in Rusland de spot met de vrije verkiezing. Het feit b.v. dat

De talloze pogingen van Moskou om achter het geheim van de atoom-bom te komen, zijn begonnen in Canada. Onder leiding van de Rus Nicolai Zabolin, militair attaché in Canada, werd in Ottawa, in de Russische ambassade, een wijdvertakt spionage-systeem opgebouwd. Dit kwam aan 't licht door IGOR GOUZENKO, lid van deze ambassade. Waarom Gouzenko de geheime documenten aan de Canadese politie overhandigde, wordt in bovenstaand artikel beschreven. De gegevens van dit en de volgende artikelen zijn ontleend aan de officiële processtukken. Deze worden verzameld en uitgegeven in Canada. Vertaald luidt de titel van dit hoogst belangrijk boekwerk: „Het Rapport van de Koninklijke Commissie, ingesteld bij besluit van 5 Februari 1946 om te onderzoeken de feiten en omstandigheden met betrekking tot het doorgeven van geheime informatie aan agenten van een vreemde mogendheid door publieke en andere vertrouwenspersonen” — Red. S.C.

in Rusland slechts één kandidaat gesteld wordt, zodat vrije verkiezingen onmogelijk zijn, spreekt voor zichzelf. Terwijl de Sovjet-regering een valse voorstelling van zaken geeft omtrent de levensomstandigheden in deze landen, neemt zij zelf tegelijkertijd alle mogelijke maatregelen om te voorkomen, dat de volkeren van deze democratische landen iets te horen krijgen over de levensomstandigheden in Rusland.

Dat er b.v. geen vrijheid van gesproken woord is, dat met de echte godsdienstige gevoelens van het volk gespot wordt, al deze feiten kunnen niet tot de democratische landen doordringen.

Na het communistische regiem opgelegd te hebben aan het Russische volk beweert de regering der Sovjet-Unie dat het Russische volk als het ware een eigen opvatting heeft over de vrijheid en democratie, geheel verschillend van die der Westerse democratiën.

Dit is een leugen. Het Russische volk heeft dezelfde opvattingen over vrijheid en democratie als alle andere volkeren. Maar het Russische volk kan zijn ideaal van vrijheid en democratisch bestuur niet verwezenlijken, tengevolge van een verschrikkelijke terreur en vervolging.

Terwijl de Sovjet-regering deelneemt aan de internationale vredesconferenties en hanteerbare bepalingen mee helpt opstellen voor vrede en vrijheid, bereidt zij zich tegelijkertijd in het geheim voor op een derde wereldoorlog. Om aan deze het hoofd te kunnen bieden is de Sovjet-regering druk doende in de democratische landen een vijfde colonne op te richten, waaraan zelfs de diplomatieke vertegenwoordigers van de Sovjet-regering meedoen.

De aankondiging van de opheffing der Komintern in 1943 was waarschijnlijk de sinisterste grap, die de Communisten de laatste jaren uithaalden. Alleen de naam verdween met de bedoeling om de publieke opinie in de democratische landen gerust te stellen. In werkelijkheid bestaat de Komintern nog steeds en werkt voort, omdat de Sovjet-leiders nooit hun ideaal hebben prijsgegeven om de communistische

dictatuur over heel de wereld te vestigen.

Er tenslotte rekening mee houdend, dat de doorvoering van dit ideaal aan miljoenen Russen het leven zal kosten, zaaien de Communisten haat in het Russische volk tegen alles wat uit het buitenland komt. Het is de overtuiging van veel Russen hier in het buitenland, dat de communistische partij in de democratische landen sinds lang in plaats van een politieke partij veranderd is in een hard werkend net-

werk van de Sovjet-regering, in een vijfde colonne, om in deze landen een oorlog voor te bereiden, in een instrument in de handen der Sovjet-regering om kunstmatige onrust te verwekken, provocatie, enz. enz.

De Sovjet-regering gebruikt talloze partij-agitatoren om het Russische volk op te zetten — op alle mogelijke manieren — tegen de volkeren der democratische landen, aldus de grondslag leggend voor een derde wereldoorlog.

Gedurende mijn verblijf in Canada heb ik gezien, hoe het Canadese volk en zijn regering, met oprechte bedoeling het Russische volk helpen, de Sowjet-Unie ondersteunende, geld verzamelde voor het welzijn van het Russische volk, terwijl zij de levens van hun zonen offerden om verlossing te brengen aan gene zijde van de oceaan — en in plaats van dankbaar te zijn voor de geboden hulp, bouwt de Sovjet-regering haar spionagesysteem verder uit in Canada en bereidt zo het ogenblik voor, waarop zij Canada een trap in de rug kan geven — en dit gebeurt allémaal zonder dat het Russische volk er iets van af weet.

Er van overtuigd, dat deze dubbelhartige politiek van de Sovjet-regering ten opzichte van de democratische landen niet overeenkomstig met de belangen van het Russische volk en een gevaar inhoudt voor de veiligheid der menselijke samenleving heb ik besloten met het Sovjet-regiem te breken en mijn stap openlijk bekend te maken.

Ik ben blij, dat ik de kracht heb kunnen opbrengen deze stap te doen en Canada te waarschuwen en de andere democratische landen voor het gevaar dat boven hun hoofd hangt.

w.g. Gouzenko

Gouzenko deed deze stap op 7 September 1945 en stelde de wereld in kennis van het wijdvertakte Russische spionagesysteem in Canada. Met welke moeilijkheden hij te kampen had, wordt in een vorig artikel beschreven.

(Wordt vervolgd)

DOSS. No.:

CRT.: Sursum Corda

DATE: 31-1-48

PAR.:

IGOR GOUZENKO

Jagers azen op hun prooi...

(II)

De spoed, waarmee de Russische spionagedienst in Canada Igor Gouzenko en zijn gezin onschadelijk probeerde te maken, toen hij 's avonds op 5 September 1945 rond acht uur de eerste pogingen deed om de geheime Russische documenten aan de Canadezen ter hand te stellen, getuigt van de vaardigheid en het raffinement, waarmee deze geheime dienst zijn netwerk gespannen had. Deze spoed getuigt ook van het grote gewicht, dat de leiders van de geheime dienst aan de documenten hechtten. Een gemeen spel van spionage, veinzerij en intrigue is er door aan het licht gekomen.

DE LAATSTE WEKEN VOOR ZIJN VLUCHT uit het Russische ambassadegebouw in Ottawa, verzamelde Gouzenko een aantal documenten, waarover hij, als hoofd van de telegrafische dienst de beschikking had, om ze snel mee te kunnen nemen, als het ogenblik er was om te vluchten.

Op 5 September 's avonds rond acht uur, verliet hij de ambassade. Hij ging onmiddellijk de stad in naar een der dagblad-bureaux, om zijn vlucht en de redenen ervoor bekend te maken. Maar ze bekeken hem daar alleen maar nieuwsgierig en er werd wat gegrinnikt om zijn vreemd accent.

Die nacht, achter de gesloten deuren van zijn kleine appartementen, vertelde Gouzenko aan zijn jonge vrouw, die met hem meegekomen was uit Rusland, van zijn besluit, een einde te maken aan de Russische spionage. Maar tenslotte knikte hij met zijn hoofd in de richting van de kamer, waar hun driejarig kind sliep: „Ik ben bang voor jou en ons kind, we moeten zeer voorzichtig te werk gaan”.

De volgende morgen trok hij met vrouw en kind de stad weer in, maar klopte heel de dag tevergeefs aan bij de officiële instanties. Toen hij 's avonds tussen 6 en 7 uur thuiskwam (zo vertelde Gouzenko officieel voor het Canadese gerechtshof) zag hij aan de overkant van de straat twee mannen staan, die no. 4 van de flat in de gaten hielden. Nog hadden zij de deur pas achter zich dicht gedaan, of er werd geklopt en iemand riep: „Gouzenko”. Gouzenko herkende de stem v. sergeant Lavrentiev, chauffeur van de Sovjet-attaché Zabolin, hoofd van de geheime dienst. Hij gaf geen antwoord, maar zij werden verreden, doordat hun kind aan het huilen sloeg.

Wat er toen gebeurde, wordt officieel in de processtukken verteld door Gouzenko's buurman, een officier buiten dienst van de R.C.A.F. (Royal Canadian Air Forces). „Wij zaten met ons gezin op het balkon, toen Gouzenko over zijn eigen balkon naar ons toe klom en vroeg of hij mij kon spreken. Hij verzocht mij voor zijn kind te zorgen, als er iets met hem en zijn vrouw gebeuren zou. Ik stelde toen, geloof ik, voor om de kamer in te gaan, waarna Gouzenko ons vertelde, dat de Russen van plan waren hem en zijn vrouw van kant te maken en dat hij eerst graag zekerheid had, dat er voor zijn kind zou worden gezorgd, als hun iets overkwam”.

De officier beloofde dit en zij gingen daarna gezamenlijk het balkon weer op. Daar zagen ze aan de achterkant van de flat ook een man lopen, die Gouzenko's woning van die kant bewaakte. Gouzenko schrok er zo van, dat hij voor zichzelf en zijn vrouw om onderdak vroeg bij de officier der luchtmacht. Tegelijkertijd kwam een dame, die op no. 6 van dezelfde flat woonde haar balkon op en zij werd in het gesprek betrokken.

Terstond bood zij aan, Gouzenko met vrouw en kind die nacht bij zich in te nemen. De officier ging op eigen initiatief hulp halen bij de politie.

Twee agenten, Walsh en Mc. Culloch werden naar de flat gestuurd en kwamen even na zeven uur aan. Zij ondervroegen Gouzenko in de appartementen van no. 6, waar hij vertelde, verbonden te zijn aan de Russische ambassade en waardevolle inlichtingen te hebben voor de Canadese regering. Nu was zijn leven in gevaar en vroeg hij om bescherming. De agenten troffen maatregelen, dat zij de flat onder bewaking hielden en zij spraken af, dat het licht in de badkamer op no. 6 uit zou worden gedraaid, wanneer hun hulp nodig was. In minder dan geen tijd was de zaak voor elkaar.

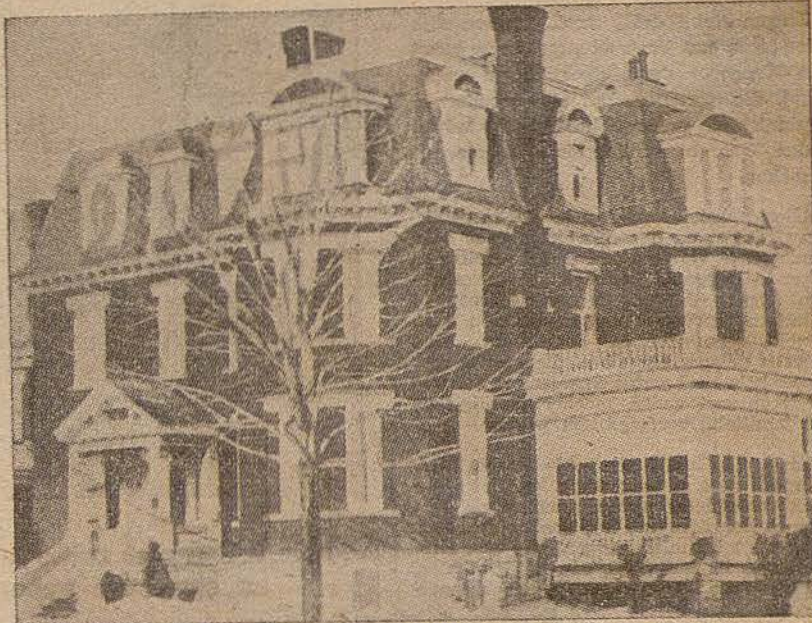
Tussen half twaalf en twaalf uur kwamen vier mannen de flat binnen en klopten op

opnieuw, forceerden toen de deur en gingen naar binnen.

Ogenblikkelijk werd de politie gewaarschuwd door het afgesproken teken.

Omdat de deur niet goed gesloten was, konden de agenten direct er in en vonden alle lichten aan en de vier mannen, die heel de woning overhoop haalden. Een van hen, die Vitali Pavlov bleek te zijn, tweede Secretaris en Consul van de eigenlijke ambassade, tevens hoofd van de N.K.V.D. (geheime Russische politie) in Canada, was in een klerkast bezig. Een andere, in uniform, luitenant-kolonel Rogov, militair-attaché van de Russische luchtmacht, onderzocht een klein zijkamertje even buiten de kamer waardoor twee agenten naar binnen kwamen.

Agent Walsh vroeg de mannen wat zij daar uitvoerden. Pavlov, die praktisch altijd het woord deed, antwoordde, dat zij Russen waren en naar papieren zochten van de Russische ambassade: dat de eigenaar der appartementen buiten de stad was naar Toronto en zij verlof hadden om binnen te gaan en te zoeken wat zij nodig hadden. Walsh merkte op, dat het vreemd was dat zij het slot geforceerd hadden, als zij toch verlof hadden om binnen te gaan en hij raapte de plaat van het slot van de grond op: „Zo te zien, is het niet met een sleutel gebeurd. U moet een beetje geweld gebruikt hebben om er in te komen en aan de deur te oordelen hebt u dat niet met Uw vinger gedaan.” Agent Mc. Culloch verklaarde voor het gerecht, dat Pavlov hierop antwoordde, dat zij de sleutel verloren waren, en dat zij beslist in de kamer moes-

Het Russische Ambassadegebouw te Ottawa, zetel van de atoomspionagedienst onder leiding van Nikolai Zabolin, waar Gouzenko 5 Sept. 1945 's avonds om 8 uur met zijn documenten vandaan vluchtte.

de deur van appartement no. 4, de appartementen van Gouzenko. De officier der Canadese luchtmacht (de bewoner van no. 5) kwam de gang op, in de mening, dat de agenten terugkeerden.

Een van de vier vroeg hem, of hij wist waar Gouzenko was, maar hij zei er niets vanaf te weten. De mannen gingen door met kloppen, maar liepen weer de trap af, daar ze geen antwoord kregen, alsof ze van plan waren weg te gaan. In plaats daarvan keerden zij zachtjes terug, klopten

ten zijn. „En trouwens”, ging Pavlov verder, „de woning was Russisch eigendom en zij konden daar doen wat zij wilden”.

Rogov beweerde, dat de agenten hen bedield hadden en Pavlov verzocht hen naar buiten te gaan. De agenten weigerden dit totdat hun inspecteur zou komen. Deze kwam tenslotte en nam de toestand op. Hij vroeg de leden der ambassade te wachten, zolang hij de kamer uit was om het een en ander te onderzoeken, maar terwijl hij weg was, vertrokken de Russen. De agen-

1
2
bibl 202

BOSS. No. B
OPI. Sursum Corda
DATUM: 7.2.48
AR.:

DOSSE. No.:
OP: *Sunsum Corda*
DATUM: *7.2.48*
AR.:

bibl

ten deden geen pogingen om hen vast te houden.

Pavlov nam een gewone sleutel uit zijn zak en stak deze in het normale sleutelgat; (het Yaleslot was natuurlijk buiten werking gesteld)....

Gouzenko bleef voor de rest van de nacht met zijn vrouw en kind op no. 6, onder bescherming van de stadpolitie. Later in de nacht kwam er nog iemand op no. 4 kijken, maar na korte tijd ging hij weer terug, zonder dat er iets voorviel.

De volgende morgen, 7 September, werd Gouzenko naar het hoofdbureau van de R.C.M.P. (Royal Canadian Mountain Police) overgebracht, waar hij de documenten overhandigde, zijn bevindingen vertelde en verzocht om onder bescherming te worden gesteld, daar zijn eigen leven en dat van vrouw en kind in gevaar was.

Op 8 September 's morgens lag er een schrijven van de Russische ambassade op het Departement van Buitenlandse Zaken, waarin de nachtelijke geschiedenis in de woning van Gouzenko totaal was verdraaid en waarin met parlementaire beleefdheid werd verzocht om uitlevering van Igor Gouzenko aan de Sovjet-Unie, als hoofdschuldige, daar hij een belangrijke som gelds van de Russische ambassade zou hebben verduisterd, en om de bestraffing van de brutale inspecteur en agenten.

Er kwam nooit enig antwoord op het verzoek van het Ministerie van Buitenlandse Zaken om meer bijzonderheden over het gestolen geld. De Commissie van Onderzoek verklaarde officieel over Gouzenko, dat hij door zijn optreden een grote weldaad bewezen had aan het Canadese volk en het tot zijn schuldenaar had gemaakt.

Helaas moet de Canadese regering de prooi nog steeds beschermen tegen de jagers.

(Slot volgt).

4

IGOR GOUZENKO

Vijf Russische spionnagediensten ondergraven Canada.....

III (Slot)

Vijf Russische spionnagediensten ondergraven Canada.....

Het lijkt een rustige, onschuldige villa, No. 285 in de Charlottestraat te Ottawa, waarin de Russische ambassade is ondergebracht. Zoals het van buiten allemaal neutrale gebouwen zijn, de Russische ambassades, niet onderscheiden van de ambassadegebouwen van andere mogendheden. En van binnen? Wat Canada betreft, heeft Gouzenko de deuren van alle kamers wijd open gezet en een nest van vijf Russische spionnagediensten uitgebezemd:

De N.K.V.D. (geheime Russische politie voor het buitenland); de eigenlijke ambassade; de Politieke afdeling; de Handels afdeling en de Militaire afdeling. Allemaal ondergebracht in het gebouw der Russische ambassade voor Canada. De N.K.V.D. stuurde berichten door naar het hoofdkwartier van de N.K.V.D. in Moskou; de ambassade naar het Commissariaat van Buitenlandse Zaken; de Politieke afdeling, onder leiding van Goussarov, stond rechtstreeks in verbinding met het Centrale Comité van de Communistische Partij in de Sovjet-Unie; de Handelsafdeling, bestuurd door Krotov, onderhield direct contact met het Commissariaat van Buitenlandse Handel en de Militaire afdeling, onder leiding van Kolonel Zabolin, met het Hoofd van de Intelligence Service te Moskou.

Iedere afdeling had weer aparte telegrafisten, die onafhankelijk van elkaar werkten met ieder een aparte code, onbekend aan de overigen.

Vooronderzoek in Moskou

Moskou hecht veel belang aan zijn buitenlandse employé's. Voordat ze naar het buitenland worden gestuurd, wordt hun leven zoveel mogelijk door de geheime Russische politie nagegaan. In het geval van Gouzenko nam dit onderzoek zes maanden in beslag. Tenslotte moet het Hoofd van de Buitenlandse Dienst van het Centrale Comité der Communistische Partij, of één van diens assistenten goedkeuren, dat de bewuste persoon naar het buitenland wordt gestuurd. Gouzenko vertelt, dat alle buitenlandse employé's een „legende” meekrijgen, om te camoufleren, dat zij ingeschakeld zijn in de spionnagedienst.

Deze „legende” is een verzonden levensloop, die zij van buiten moeten leren. Zodoende kunnen vertegenwoordigers van buitenlandse mogendheden met geen mogelijkheid de levensbijzonderheden van Russische employé's in Moskou nagaan. Hun wordt altijd de verzonden levensloop meegedeeld.

Schuilnamen

De uiterste geheimhouding, waarmee de documenten der verschillende spionnagediensten in het ambassadegebouw werden opgeborgen, gold ook voor de Russen met betrekking tot hun agenten en voor hun agenten onderling. „Na doorlezing, verbranden” was één van de kenmerkende instructies van Kolonel Zabolin en zijn helpers en agenten, wanneer hij hun schriftelijke opdrachten gaf. Kenmerkend voor de geheimhouding waren ook de ontmoetingen der agenten 's nachts op een hoek van de straat of in auto's en het gebruik van schuilnamen en tussenverbindingen.

De spionnageleiders hadden niet alleen schuilnamen voor zichzelf (Kolonel Zabolin heette bijvoorbeeld „Grant”), hun helpers en agenten, maar ook voor plaatsen, organisaties en voorwerpen.

Canada werd aangeduid met „Lesovia”; de Russische ambassade met „metro”; de N.K.V.D. met „de buurman”; paspoorten waren „schoenen”; de Communistische Partij in Canada en andere landen, behalve die van Rusland, noemden ze Vennootschap en de leden vennoten; een legaal „front” voor illegaal werk was een dak en de militaire spionnagedienst zelf heette Gisel.

De militaire spionnagedienst van Zabolin

Zo was het ambassadegebouw in de Charlottestraat een actief middelpunt voor intensieve spionage. De stukken van het atoom-spionageproces zijn samengebracht in een lijvig boekdeel en toch beperken zij zich tot de spionnagedienst van de militair-attaché Zabolin alleen. Zabolin betrok bij zijn spionage niet alleen ambassadepersoneel, zijn agenten doorkruisten heel het leven in Canada, tot zelfs de Canadese regering toe.

De Canadese politie arresteerde een Poolse emigrant, Fred Rosenberg, die na pasvervalsing Canada was binnengesmokkeld en in 1943 onder de naam van Fred Rose tot parlementslid was gekozen. Hij had een werkzaam aandeel in de spionnagedienst, evenals een andere Poolse emigrant, die op het moment van zijn arrestatie secretaris der comm. partij in Canada was. Deze werkten onder drie verschillende namen. Schmill Kogan, Sam Cohen en Sam Carr.

.....Fred Rose(nberg) krijgt zes jaar

BOES. No.:
CRT. *Gouzenko Corda*
DATUM: 14.2.48
PAG.:

bibliothek
202

.... dr. Raymond Boyer, de „professor“

Verschillende universiteitsprofessoren en studenten, zoals Raymond Boyer, lid van de staf van de universiteit Mc. Gill waren agenten van Zabolotin.

Misschien wekt dit nog wel de meeste verbazing van het Vijfde Colonne-netwerk in Canada, klaagt het officiële rapport, dat de Sovjet-agenten met zoveel gemak Canadezen vonden, die hun land wilden verraden en aan agenten van een vreemde mogendheid geheime informatie verstrekten, waarmee zij vanwege hun werk op de hoogte waren, ofschoon zij toch de eed van trouw en geheimhouding hadden afgelegd.

Over heel Canada werden deze agenten gevonden, speciaal belast met het onderzoek naar radar en atoomsplijting.

Parallele spionnagediensten

Gouzenko vertelt, dat de Sovjetregering druk bezig was een Vijfde Colonne in Canada op te bouwen. Wat er door zijn onthullingen aan het licht kwam, is slechts een klein gedeelte. Men mag na dit proces een vijftien mensen ontmaskerd hebben, toch blijft de toestand in Canada gevaarlijk, want andere organisaties en andere mensen werken, waar een ambassade of consulaat is. Het zijn allemaal kleine centra. Er bestaan andere parallele systemen, spionnen of machtige invloedrijke agenten.

Het laatste telegram, dat Gouzenko ontcijferde, vroeg nog inlichtingen over de mobilisatie of hulpbronnen in Canada. Ze proberen alles, wat met Canada verband houdt, te weten te komen. Zo trachten ze achter de natuurlijke hulpbronnen van Canada te komen, waarover het in oorlogstijd kan beschikken, zijn steenkool, olie, zeldzame metalen, enzovoorts.

Vijf spionnagediensten zaten in het ambassadegebouw. Elke dienst zond zijn eigen mensen uit en trachtte meer uit zijn eigen mensen te halen.

Naast de dienst van Kolonel Zabolotin werkte in Canada een tweede spionnagedienst, ook onder leiding van de Intelligence Service te Moskou, maar onafhankelijk van Zabolotin. Heel toevallig kwam Zabolotin dit te weten. Het verhaal wordt weergegeven in een vraag-en-antwoord-gesprek van het Canadese gerechtshof met Gouzenko.

Antwoord: Dan was er nog een ander geval, toen twee leden van het Adviesbureau voor de Handel naar het Canadese patentenbureau gingen voor informatie omtrent de geheime uitvinding van radar. Ze spraken slecht Engels. De Canadese autoriteiten waarschuwden de politie, daar ze dachten, dat het Duitsers waren. Ze werden gearresteerd, maar daarna weer vrijgelaten.

Vraag: Wie gingen er naar het Canadese patentenbureau?

Antwoord: Twee employé's van het Adviesbureau voor de Handel.

Vraag: Wat was hun bedoeling?

Antwoord: Ze vroegen inlichtingen over het uitvinden van radar en werden daarom verdacht. Ze werden gearresteerd, maar weer onmiddellijk vrijgelaten. Natuurlijk kwam dit Solokow ter ore en hij vertelde het aan mijn chef Zabolotin. Zabolotin werd kwaad en stuurde een lang telegram naar Moskou, waarin hij verzocht, de „buurman“ (N.K.V.D.) voortaan niet met zulke onbeholpen methodes zou werken.

Later werden nog verschillende telegrammen tussen Zabolotin en Moskou hierover uitgewisseld, waaruit Zabolotin te weten kwam, dat er nog een ander netwerk in Canada was, parallel met het zijne, maar wel onder dezelfde leiding van de Intelligence Service te Moskou.

De N.K.V.D.

Ofschoon de documenten, waarover Gouzenko beschikte, zonneklaar het bestaan van de N.K.V.D. bewijzen, heeft het Canadese gerechtshof nog niet kunnen achterhalen hoever de geheime Russische politie zich uitstrekte, wel, dat deze organisatie weer geheel onafhankelijk van de spionnagedienst van Zabolotin werkte.

Het Canadese gerechtshof vroeg Gouzenko, wat de N.K.V.D. betekende.

Vraag: Wat is de N.K.V.D.?

Antwoord: Het is het Departement van Binnenlandse Zaken; vroeger heette het O.G.P.U., nu N.K.V.D.

Vraag: Is het heel het Departement van Binnenlandse Zaken of slechts een deel ervan?

Antwoord: Neen, heel het Departement. Zij zijn doorgedrongen in iedere dienst, nederzetting, in elk regiment van het Rode Leger, op elk bureau van het Rode Leger, in iedere civiele school. De vertegenwoordigers van de N.K.V.D. hebben wat men noemt een geheim kabinet.

Vraag: Zijn zij een geheime politie?

Antwoord: Ja, zij behoren tot de politie..... Iedere instelling, school, nederzetting, fabriek, het Rode Leger en zelfs regeringsinstanties tellen een officiële vertegenwoordiger van de N.K.V.D. in hun organisaties. Hij heeft een speciaal vertrek, een geheime kamer, voor zijn bezigheden. Hij heeft ook zijn geheime agenten onder de arbeiders, studenten, universiteitsstudenten, schoolkinderen, onder de employé's der regeringsinstanties en onder de gewone burgerij.

In Canada heeft de N.K.V.D. speciaal de opdracht de gangen van de Russische employé's na te gaan en daarnaast een spionnagedienst, parallel met de andere.

Toen Gouzenko nog als leerling-telegrafist in Moskou werkte, kwam hij voor de eerste keer de term „buurman“ tegen. Hij begreep wel, dat het een schuilnaam van een spionnagedienst was, maar bemerkte na zijn aankomst in Canada, dat de N.K.V.D. hiermee bedoeld was, waarvan Pavlov, 2de Secretaris, aan het hoofd stond.

De Marine Inlichtingendienst

Deze dienst was nog volop in opbouw. Verschillende malen maakte Gouzenko het mee, dat Marine-officieren contact zochten met Zabolotin en niet geïnteresseerd waren in het zeevezen vanwege de Handel, maar vanwege de spionage.

De politieke afdeling

Aan het hoofd van de Politieke Afdeling der Russische ambassade stond Goussarov, met als officiële functie: 2de Secretaris van de Ambassade. Hij was de medewerker geweest van Georgi Malenkov. Hoofd van de Buitenlandse dienst van het Centraal-Comité der Communistische Partij in Moskou, de laatste tijd bekend om de organisatie der Kominform.

Officieel had Goussarov gewerkt in de textielbranche, las Gouzenko eens in een Canadees magazine. Daarna kwam hij naar Canada. Goussarov heeft rechtstreeks contact met het Centraal-Comité in Moskou.

Zijn medewerker was Patonya, de portier. Officieel was hij één der vele portiers der ambassade. Gouzenko zag hem tot zijn grote verwondering op een avond in zijn kamer werken, toen hij terugkwam, om onverwachts voor Zabolotin een telegram te versturen. Niemand in de ambassade wist, dat Patonya bij een geheime dienst was. Overdag werkte hij daar nooit, alleen maar des nachts, als iedereen naar huis was.

Goussarov had als speciale taak om de richtlijnen van Moskou door te geven aan de leden van de Communistische Partij in Canada. Niet alleen algemene richtlijnen voor de te volgen politiek, maar ook om inlichtingen in te winnen.

Door al deze spionnagediensten werd Canada ondergraven. In dit licht wordt het duidelijk, waarom Gouzenko zijn verklaring aflegde en feitelijk brak met het Sovjet-regiem. Hij verzekert daarbij, dat dit spionage-netwerk niet beperkt blijft tot Canada alleen. Anderen, die als hij de moed hadden om met de Sovjet-Unie te breken, hebben hetzelfde verklaard. Laat dit tot meer stemmen dan nadenken alleen.